

2021

VOJENSKÁ OSVETA

**Spoločenskovedné semináre
1. časť**

REGRUTÁCIA A SYSTÉM DOPLŇOVANIA OS SR

V prípade záujmu o službu v Ozbroyených silách Slovenskej republiky je možné zaregistrovať sa na stránke **www.regrutacia.sk** alebo osobne navštíviť Regrutačnú skupinu v krajskom meste podľa miesta trvalého bydliska. V prípade online registrácie zabezpečia kontakt príslušníci Regrutačnej skupiny.

DISLOKÁCIA	ADRESA	TELEFÓN	E-MAIL
BRATISLAVA	Špitálska 22 832 47 Bratislava	0960 317 755	rsk.ba@mil.sk
TRNAVA	Jána Bottu 4 917 01 Trnava	0960 395 700	rsk.tt@mil.sk
NITRA	Novozámocká 1 949 01 Nitra	0960 372 401	rsk.nr@mil.sk
TRENČÍN	Hviezdoslavova 16 911 27 Trenčín	0960 333 882	rsk.tn@mil.sk
ŽILINA	Rajecká cesta 18 010 01 Žilina	0960 442 801	rsk.za@mil.sk
BANSKÁ BYSTRICA	Československej armády 7 974 01 Banská Bystrica	0960 412 147	rsk.bb@mil.sk
PREŠOV	Mukačevská 22 080 01 Prešov	0960 524 988	rsk.po@mil.sk
KOŠICE	Komenského 39/A 040 01 Košice	0960 515 777	rsk.ke@mil.sk

Regrutačné skupiny OS SR
(www.regrutacia.sk)

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2021
1. časť

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná rada:

Predseda: plk. Ing. František GRZNÁR
Tajomník: Ing. František MATYÁŠ, PhD.
Členovia:
pplk. Ing. Tatiana VOJČINIAKOVÁ
mjr. Mgr. Oľga JANČOVÁ KOHÁRYOVÁ
mjr. Mgr. Katarína GARGALÍKOVÁ
mjr. Mgr. Zdenko BARANEC
Dr. Imrich PURDEK, PhD.
doc. PhDr. Mária PETRUFOVÁ, PhD.

Redaktor:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Grafický redaktor:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Recenzenti:

pplk. Ing. Pavol KOŠKOVSKÝ
mjr. Mgr. Oľga JANČOVÁ KOHÁRYOVÁ
doc. Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.
Ing. Ján MAREK, PhD., MBA
Mgr. Marek ORAVEC

Rok vydania: 2021

Vydanie: prvé

Náklad: 350 ks

Nepredajné

© Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš

ISBN 978-80-89609-25-3

Obsah:

1. **Úvodné slovo** 2
2. **Regrutácia a systém doplňovania OS SR**
mjr. Ing. Ľuboš **SLANINA** 3
3. **Tatárske vpády v období 13. storočia**
Mgr. Michal **HOLEŠČÁK**, PhD. 29
4. **Legálne obmedzenia činnosti profesionálneho vojaka pri výkone štátnej služby**
JUDr. Tomáš **MARTAUS** 50
5. **Historické medzníky vo vývoji grécko-tureckých vzťahov**
pplk. Ing. Alexander **HUGYÁR** 70
6. **Vplyv záťažových situácií na duševné zdravie profesionálneho vojaka**
npor. Mgr. PhDr. Zlatica **STRUŇÁKOVÁ** 97

2. strana obálky:

Regrutácia a systém doplňovania OS SR
Pripravil: Mgr. Marek ORAVEC

3. strana obálky:

Tatárske vpády v období 13. storočia
Pripravil: Mgr. Marek ORAVEC

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov pre profesionálnych vojakov a vybrané skupiny zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Jednotlivé odborné články boli posúdené recenzentmi.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

Publikácia je dostupná na osveta.mil.sk

POZNÁMKY

ÚVODNÉ SLOVO

Rok 2021 ponúka bohatú paletu tém na spoločenskovedné semináre pre príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Z dôvodu rozšírenia historického povedomia sú zaradené odborné texty ako tatárske vpády, osobnosť Matúša Čáka Trenčianskeho alebo história grécko-tureckých vzťahov.

Vojenskú tematiku reprezentujú témy z oblasti regrutácie a systému doplňovania Ozbrojených síl SR, legálnych obmedzení činností profesionálnych vojakov, ale tiež vplyvu záťažových situácií na ich duševné zdravie.

Sériu článkov dopĺňajú témy spájané s problémami súčasnosti. Dozviete sa niečo o terorizme v Európe a vo svete, ochrane životného prostredia, ako aj o efektívnych komunikačných zručnostiach.

Veríme, že spoločenskovedné semináre aj v tomto roku prispejú k ďalšiemu rozvoju vzdelanostnej úrovne profesionálnych vojakov.

Tematický plán spoločenskovedných seminárov na rok 2021

Mesiac	Názov témy	Počet hodín	Informačný zdroj
Január - marec	Hlavné úlohy vojenského útvaru na výcvikový rok 2021	Podľa rozhodnutia veliteľa	Tematika zabezpečená VÚ
Február	Regrutácia a systém doplňovania OS SR	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osвета 1/2021
Marec	Tatárske vpády v období 13. storočia	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osвета 1/2021
Apríl	Legálne obmedzenia činnosti profesionálneho vojaka pri výkone štátnej služby	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osвета 1/2021
Máj	Historické medzníky vo vývoji grécko-tureckých vzťahov	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osвета 1/2021
Jún	Vplyv záťažových situácií na duševné zdravie profesionálneho vojaka	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osвета 1/2021
September	Súčasný terorizmus v Európe a vo svete	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osвета 2/2021
Október	Vojenské osobnosti Slovenska - Matúš Čák Trenčiansky	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osвета 2/2021
November	Environmentalistika a kvalita životného prostredia človeka	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osвета 2/2021
December	Efektívne komunikačné zručnosti	2 h prednáška 2 h sem. beseda	Vojenská osвета 2/2021

REGRUTÁCIA A SYSTÉM DOPLŇOVANIA OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY

POZNÁMKY

mjr. Ing. Ľuboš **SLANINA**

ÚVOD

Ľudské zdroje sú základným pilierom každej spoločenskej organizácie. Priamo ovplyvňujú jej efektívnosť, prosperitu a konkurencieschopnosť. Včasné plánovanie ľudských zdrojov, ich kvalifikovaný výber, permanentné vzdelávanie, trvalé motivovanie, objektívne hodnotenie a odmeňovanie sú základnými činnosťami s ľudskými zdrojmi, ktoré súhrnne nazývame personálna práca.

Ozbrojené sily Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) sú špecifickou organizáciou zabezpečujúcou bezpečnosť a obranu štátu. Pre splnenie týchto úloh je zásadné, aby mali k dispozícii odborne kvalifikovaný, zdravotne, fyzicky a psychicky zdatný personál. Personálnu prácu v podmienkach OS SR uskutočňuje Personálny úrad OS SR. Jeho hlavnou úlohou je systematický výber a dopĺňovanie personálu v určenej čase, kvalite a kvantite. Zameriava sa na cieľnú regrutáciu ľudských zdrojov, budúcich profesionálnych vojakov a záloh v súlade s aktuálnymi potrebami OS SR.

V nasledujúcom článku podrobnejšie rozoberiem základné podmienky prijatia občanov do OS SR, či už sa jedná o záujemcov o prijatie do štátnej služby, do dobrovoľnej vojenskej prípravy alebo o zaradenie do aktívnych záloh.

1 PÔSOBNOSŤ REGRUTAČNÝCH SKUPÍN

Regrutačné skupiny sú zložky Personálneho úradu OS SR v Liptovskom Mikuláši (ďalej len „PÚ OS SR“). Pôsobia v rámci samosprávneho kraja – vyššieho územného celku. Vykonávajú cieľnú regrutáciu občanov, prezentujú OS SR na verejnosti, prijímajú žiadosti občanov o prijatie do štátnej služby profesionálnych vojakov, do dobrovoľnej vojenskej prípravy a aktívnych záloh.

Regrutačné skupiny tvoria takzvanú „vstupnú bránu“ do OS SR. Pre občanov sú prvým kontaktom s ozbrojenými silami. Poskytujú im potrebné informácie o možnostiach prijatia do OS SR, do dobrovoľnej vojenskej prípravy, o možnostiach zaradenia do aktívnych záloh a o priebehu výberových a prijímacích konaní.

Všetky potrebné informácie o regrutácii je možné nájsť aj na internetovej stránke www.regrutacia.sk.

POZNÁMKY

Tabuľka 1: Kontakty na regrutačné skupiny

<p>BRATISLAVA</p> <p>Personálny úrad OS SR Regrutačná skupina Bratislava Špitálska 22 832 47 Bratislava</p> <p>Korešpondenčná adresa: Ministerstvo obrany SR Regrutačná skupina Bratislava Kutuzovova 8 832 47 Bratislava</p> <p> 0960 317 755 e-mail: rsk.ba@mil.sk</p>	<p>BANSKÁ BYSTRICA</p> <p>Personálny úrad OS SR Regrutačná skupina Banská Bystrica Československej armády 7 974 01 Banská Bystrica</p> <p>Korešpondenčná adresa: Regrutačná skupina Banská Bystrica PPS 700, ČSA 1182 962 31 Sliač</p> <p> 0960 412 147 , 0960 412 777, 0960 412 779 e-mail: rsk.bb@mil.sk</p>
<p>TRNAVA</p> <p>Personálny úrad OS SR Regrutačná skupina Trnava Jána Bottu 4 917 01 Trnava</p> <p> 0960 395 700, 0960 395 712, 0960 395 713 e-mail: rsk.tt@mil.sk</p>	<p>NITRA</p> <p>Personálny úrad OS SR Regrutačná skupina Nitra Novozámocká 1 949 01 Nitra</p> <p> 0960 372 400, 0960 372 401, 0960 372 403 e-mail: rsk.nr@mil.sk</p>
<p>TRENČÍN</p> <p>Personálny úrad OS SR Regrutačná skupina Trenčín Posádkový klub Hviezdoslavova 16 911 27 Trenčín</p> <p> 0960 333 880, 0960 333 881, 0960 333 882 e-mail: rsk.tn@mil.sk</p>	<p>ŽILINA</p> <p>Personálny úrad OS SR Regrutačná skupina Žilina Rajecká cesta 18 010 01 Žilina</p> <p> 0960 442 801, 0960 442 802, 0960 442 803 e-mail: rsk.za@mil.sk</p>
<p>PREŠOV</p> <p>Personálny úrad OS SR Regrutačná skupina Prešov Mukačevská 22 080 01 Prešov</p> <p> 0960 524 988, 0960 524 996, 0960 524 999 e-mail: rsk.po@mil.sk</p>	<p>KOŠICE</p> <p>Personálny úrad OS SR Regrutačná skupina Košice Komenského 39/A 040 01 Košice</p> <p> 0960 515 777, 0960 515 522, 0960 515 524 e-mail: rsk.ke@mil.sk</p>

Obrázok 1: Kraje Slovenska

2 PODMIENKY PRIJATIA DO ŠTÁTNEJ SLUŽBY PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV

V prípade, že sa občan rozhodne stať príslušníkom OS SR musí splniť podmienky prijatia do štátnej služby, ktoré sa overujú prostredníctvom výberového konania. Výberové konania vyhlasuje riaditeľ PÚ OS SR v súlade s § 18 a § 19 zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 281/2015“) vyhlásením na internetových stránkach www.personal.mil.sk a www.regrutacia.sk.

Občan, ktorý má záujem o prijatie do štátnej služby musí splniť základné podmienky prijatia do štátnej služby uvedené v § 16 ods. 1 zákona č. 281/2015 a ďalšie podmienky, ktoré závisia od druhu štátnej služby, do ktorej bude občan prijatý (podrobnosti sú uvedené v kapitole 3).

V zmysle § 16 ods. 1 zákona č. 281/2015 možno do štátnej služby prijať občana, ak:

- a) požiadal o prijatie do štátnej služby,
 - žiadosť podáva občan na regrutačnú skupinu osobne, písomne alebo podaním žiadosti elektronickými prostriedkami podpísanú zaručeným elektronickým podpisom; ak občan podal žiadosť elektronickými prostriedkami nepodpísanú zaručeným elektronickým podpisom, je potrebné doručiť žiadosť aj písomne najneskôr do piatich dní odo dňa podania žiadosti elektronickými prostriedkami,
- b) ku dňu prijatia do štátnej služby dosiahol najmenej 18 rokov veku,
 - občan preukazuje občianskym preukazom,
- c) má spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu,
 - občan preukazuje občianskym preukazom,
- d) má štátne občianstvo Slovenskej republiky alebo štátne občianstvo Slovenskej republiky a štátne občianstvo štátu, ktorý je
 1. členským štátom Európskej únie, alebo

POZNÁMKY

2. členom medzinárodnej organizácie zabezpečujúcej spoločnú obranu proti napadnutiu, ktorej členom je Slovenská republika,
 - občan preukazuje čestným vyhlásením,
- e) má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky,
 - občan preukazuje občianskym preukazom,
- f) je bezúhonný,
 - posudzuje sa na základe odpisu z registra trestov, ktorý od Generálnej prokuratúry žiada regrutačná skupina; v prípade, že má občan v odpise akýkoľvek záznam, bezúhonnosť občana posudzuje právny poradca riaditeľa PÚ OS SR podľa § 16 ods. 4 zákona č. 281/2015,
- g) je spoľahlivý,
 - občan preukazuje čestným vyhlásením; v prípade pochybností, spoľahlivosť občana posudzuje právny poradca riaditeľa PÚ OS SR podľa § 16 ods. 5 zákona č. 281/2015,
- h) ovláda štátny jazyk,
 - občan preukazuje čestným vyhlásením,
- i) dosiahol vzdelanie na vojenskú hodnosť a na výkon funkcie, do ktorej má byť po skončení prípravnej štátnej služby ustanovený; to neplatí, ak ide o profesionálneho vojaka, ktorý počas prípravnej štátnej služby absolvuje vysokoškolské štúdium, na ktoré bol prijatý,
 - podrobnejšie uvedené v kapitole 3.1,
- j) ku dňu prijatia do štátnej služby nie je evidovaný ako občan, ktorý odoprel výkon mimoriadnej služby podľa osobitného predpisu,
 - na vyžiadanie od regrutačnej skupiny potvrdzuje odbor obrany štátu okresného úradu v sídle kraja,
- k) je zdravotne spôsobilý, psychicky spôsobilý a fyzicky zdatný,
 - zdravotnú spôsobilosť posudzuje lekár v Ústrednej vojenskej nemocnici v Ružomberku; psychická spôsobilosť sa vykonáva psychodiagnostickým vyšetrením, ktoré vykonáva psychológ spĺňajúci podmienky na vykonávanie psychologickéj činnosti a fyzickú zdatnosť posudzuje určená výberová komisia v Liptovskom Mikuláši praktickým preskúšaním (podrobnejšie uvedené v kapitole 4),
- l) spĺňa predpoklady ustanovené osobitným predpisom, ak sú požadované na výkon funkcie, do ktorej bude ustanovený vo Vojenskom spravodajstve,
 - toto ustanovenie sa týka len prijímacieho konania na prijatie občana do štátnej služby na plnenie úloh Vojenského spravodajstva,
- m) ku dňu prijatia do štátnej služby skončil činnosti, ktorých vykonávanie je obmedzené alebo zakázané podľa § 12 zákona č. 281/2015 a ku dňu prijatia do štátnej služby skončil, prerušil alebo pozastavil výkon činností, ktorých vykonávanie je zakázané podľa § 13 zákona č. 281/2015,
 - občan preukazuje čestným vyhlásením,

- n) nie je voči nemu vedené trestné stíhanie,
 - občan preukazuje čestným vyhlásením,
- o) súhlasí s výkonom štátnej služby podľa potrieb služobného úradu,
 - občan preukazuje čestným vyhlásením,
- p) úspešne absolvoval výberové konanie.

3 SYSTÉM VÝBEROVÝCH KONANÍ

Každé z výberových konaní obsahuje informácie v súlade s § 18 zákona 281/2015, ktoré zahŕňajú okrem iného aj základné podmienky prijatia do štátnej služby uvedené v kapitole 2 a ďalšie podmienky, ktoré sú špecifické pre daný druh štátnej služby, do ktorej má byť občan po úspešnom absolvovaní výberového konania prijatý.

Druhy štátnej služby:

- prípravná štátna služba je štátna služba, počas ktorej sa profesionálny vojak pripravuje na vykonávanie dočasnej štátnej služby alebo krátkodobej štátnej služby,
- dočasná štátna služba je štátna služba, ktorú profesionálny vojak vykonáva od jeho vymenovania alebo prijatia do dočasnej štátnej služby a ktorá trvá do doby uvedenej v § 28 ods. 1 písm. a) alebo v § 28 ods. 2 zákona 281/2015, do uplynutia maximálnej doby štátnej služby alebo vekovej hranice, ak túto vekovú hranicu profesionálny vojak dosiahne pred uplynutím maximálnej doby štátnej služby a nebola mu povolená výnimka podľa § 32 zákona 281/2015,
- stála štátna služba je štátna služba, ktorú profesionálny vojak vykonáva od jeho vymenovania alebo prijatia do stálej štátnej služby a ktorá trvá do dosiahnutia vekovej hranice, ak zákon 281/2015 v § 32 neustanovuje inak,
- krátkodobá štátna služba je štátna služba, ktorú profesionálny vojak vykonáva od jeho vymenovania alebo prijatia do krátkodobej štátnej služby vo funkcii určenej služobným úradom a ktorá trvá po dobu dohodnutú so služobným úradom.

3. 1 Výberové konanie na prijatie občana do prípravnej štátnej služby

Výberové konanie na prijatie občana do prípravnej štátnej služby je určené pre občanov SR, ktorí nemajú priznanú vojenskú hodnosť v zálohe, t. j. občania, ktorí v minulosti nevykonali dobrovoľnú vojenskú prípravu alebo povinnú vojenskú službu, neboli profesionálnymi vojakmi alebo príslušníkmi Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže SR, Národného bezpečnostného úradu, Hasičského a záchranného zboru alebo služobného pomeru ozbrojeného príslušníka finančnej správy.

POZNÁMKY

Výberové konanie na prijatie občana do prípravnej štátnej služby môže byť vyhlásené na funkciu:

- a) čakateľ, ktorú profesionálny vojak vykonáva v prípravnej štátnej službe, ak je pripravovaný pre hodnostný zbor mužstva alebo pre hodnostný zbor poddôstojníkov,
- ďalšie podmienky, ktoré sú špecifické pre daný druh štátnej služby a funkciu:
 - do prípravnej štátnej služby možno prijať občana, ktorý v roku prijatia do štátnej služby dosiahne vek najviac 30 rokov; výnimku z veku môže povoliť minister obrany SR; o výnimku ministra obrany SR žiada PÚ OS SR v prípade navrhnutia občana na prijatie do štátnej služby,
 - vzdelanie na výkon prípravnej štátnej služby spĺňa občan vtedy, ak získal najmenej stredné odborné vzdelanie a bude pripravovaný pre hodnostný zbor mužstva,
 - vzdelanie na výkon prípravnej štátnej služby spĺňa občan vtedy, ak získal najmenej úplné stredné všeobecné vzdelanie alebo úplné stredné odborné vzdelanie a bude pripravovaný pre hodnostný zbor poddôstojníkov,
 - po prijatí do štátnej služby profesionálny vojak absolvuje počas prípravnej štátnej služby základný vojenský výcvik a odborný výcvik jednotlivca,
 - na funkciu čakateľ je výberové konanie vyhlasované spravidla štyrikrát ročne (v marci pre nástupný termín august, v júni pre nástupný termín október, v septembri pre nástupný termín január a v novembri pre nástupný termín marec),
- b) kadet dôstojníckeho kurzu pre absolventov vysokých škôl (ďalej len „DKAVŠ“), ktorú profesionálny vojak vykonáva v prípravnej štátnej službe, ak je pripravovaný pre hodnostný zbor dôstojníkov a má vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa,
- ďalšie podmienky, ktoré sú špecifické pre daný druh štátnej služby a funkciu:
 - do prípravnej štátnej služby možno prijať občana, ktorý v roku prijatia do štátnej služby dosiahne vek najviac 30 rokov; výnimku z veku môže povoliť minister obrany SR; o výnimku ministra obrany SR žiada PÚ OS SR v prípade navrhnutia občana na prijatie do štátnej služby,
 - vzdelanie na výkon prípravnej štátnej služby spĺňa občan, ak získal vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa,
 - po prijatí do štátnej služby profesionálny vojak absolvuje počas prípravnej štátnej služby základný vojenský výcvik a DKAVŠ,
 - na funkciu kadet DKAVŠ je výberové konanie vyhlasované spravidla jedenkrát ročne (v apríli pre nástupný termín august a január),

- c) kadet AOS, ktorú profesionálny vojak vykonáva v prípravnej štátnej službe a počas nej absolvuje vysokoškolské štúdium potrebné na výkon štátnej služby v hodnostnom zbere dôstojníkov,
- ďalšie podmienky, ktoré sú špecifické pre daný druh štátnej služby a funkciu:
 - do prípravnej štátnej služby možno prijať občana len v prípade rozhodnutia o prijatí na štúdium na Akadémii ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (ďalej len „AOS“), ktoré vydá občanovi rektor AOS na základe výsledkov prijímacieho konania,
 - do prípravnej štátnej služby možno prijať občana, ktorý v roku prijatia do štátnej služby dosiahne vek najviac 25 rokov; výnimku z veku môže povoliť minister obrany SR; o výnimku ministra obrany SR žiada PÚ OS SR v prípade navrhnutia občana na prijatie do štátnej služby,
 - vzdelanie na výkon prípravnej štátnej služby spĺňa občan, ak získal najmenej úplné stredné všeobecné vzdelanie alebo úplné stredné odborné vzdelanie,
 - po prijatí do štátnej služby profesionálny vojak absolvuje počas prípravnej štátnej služby základný vojenský výcvik a štúdium na vojenskej vysokej škole vrátane vojenského programu alebo základný vojenský výcvik a štúdium na vysokej škole inej než vojenskej vysokej škole a vojenský program,
 - na funkciu kadet AOS je výberové konanie vyhlasované spravidla jedenkrát ročne (v novembri pre nástupný termín august).

3. 2 Výberové konanie na prijatie občana do dočasnej štátnej služby bez vykonania prípravnej štátnej služby alebo na prijatie občana do stálej štátnej služby

Výberové konanie na prijatie občana do dočasnej štátnej služby bez vykonania prípravnej štátnej služby alebo na prijatie občana do stálej štátnej služby je určené pre občanov SR, ktorí už majú priznanú vojenskú hodnosť v zálohe alebo je možné im vojenskú hodnosť priznať pri prijatí do štátnej služby profesionálneho vojaka podľa § 50 zákona č. 281/2015. Ide o občanov, ktorí v minulosti vykonali dobrovoľnú vojenskú prípravu, povinnú vojenskú službu, boli profesionálnymi vojakmi alebo boli alebo sú príslušníkmi Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže SR, Národného bezpečnostného úradu, Hasičského a záchranného zboru alebo sú v služobnom pomere ozbrojeného príslušníka finančnej správy.

Výberové konanie je vyhlasované nepravidelne podľa potrieb OS SR na funkcie, ktoré sú vo výberovom konaní zverejnené spolu s plánovanými vojenskými hodnosťami a ďalšími požiadavkami na dané funkcie.

Vzhľadom na to, že takéto výberové konania sú vyhlasované nepravidelne je dôležité, aby občan, ktorý má záujem o prijatie do štátnej služby, kontaktoval regrutač-

POZNÁMKY

nú skupinu a nahlásil jej tento záujem. Regrutačná skupina ho v prípade vyhlásenia pre neho vhodného výberového konania bude kontaktovať, aby si podal žiadosť o prijatie.

Rozdiel medzi prijatím občana do dočasnej štátnej služby bez vykonania prípravnej štátnej služby a prijatím občana do stálej štátnej služby je v čase trvania štátnej služby vykonávanej v služobnom pomere, ktorá sa profesionálnemu vojakovi započíta v zmysle § 31 zákona č. 281/2015.

Do dočasnej štátnej služby bez vykonania prípravnej štátnej služby môže služobný úrad prijať občana (§ 27 ods. 2 zákona č. 281/2015), ak:

- a) spĺňa podmienky podľa § 16 ods. 1 a) až h) a j) až p) zákona č. 281/2015 (uvedené aj v kapitole 2),
- b) vykonal štátnu službu v služobnom pomere menej ako 17 rokov, alebo vykonal dobrovoľnú vojenskú prípravu podľa osobitného predpisu,
 - čas trvania štátnej služby vykonávanej v služobnom pomere sa profesionálnemu vojakovi započítava v zmysle § 31 zákona č. 281/2015,
- c) spĺňa kvalifikačné predpoklady na výkon štátnej služby,
 - kvalifikačné predpoklady na výkon štátnej služby (vzdelanie na vojenskú hodnosť a vzdelanie na výkon funkcie) sú spresňované vo vyhlásenom výberovom konaní,
- d) mu možno priznať vojenskú hodnosť podľa § 50 zákona č. 281/2015,
 - ďalšie podrobnosti o priznávaní vojenskej hodnosti pre občana, ktorý je po skončení služobného pomeru podľa osobitného predpisu bezprostredne nasledujúcim dňom prijatý do dočasnej štátnej služby podľa zákona č. 281/2015 ustanovuje služobný predpis hlavného služobného úradu č. 104/2015 o podrobnostiach priznávania vojenskej hodnosti,
 - ďalšie podrobnosti o priznávaní vojenskej hodnosti pre občana, ktorý je po skončení služobného pomeru podľa osobitného predpisu (nie bezprostredne nasledujúcim dňom) prijatý do dočasnej štátnej služby podľa zákona č. 281/2015 ustanovuje služobný predpis ministra obrany Slovenskej republiky č. 109/2015 o podrobnostiach priznávania vojenskej hodnosti v znení neskorších predpisov,
- e) do uplynutia maximálnej doby štátnej služby mu chýba najmenej jeden rok,
 - maximálna doba štátnej služby pre jednotlivé vojenské hodnosti je uvedená v prílohe č. 1 k zákonu č. 281/2015; výnimku z tohto ustanovenia môže povoliť minister obrany SR; o výnimku ministra obrany SR žiada PÚ OS SR v prípade navrhnutia občana na prijatie do štátnej služby,
- f) v roku prijatia do štátnej služby dosiahne vek najviac 45 rokov,
 - výnimku z veku môže povoliť minister obrany SR; o výnimku ministra obrany SR žiada PÚ OS SR v prípade navrhnutia občana na prijatie do štátnej služby.

Do stálej štátnej služby môže služobný úrad prijať občana (§ 29 ods. 7 zákona č. 281/2015), ak:

- a) spĺňa podmienky podľa § 16 ods. 1 písm. a) až h) a j) až p) zákona č. 281/2015 (uvedené aj v kapitole 2),
- b) vykonal štátnu službu v služobnom pomere najmenej 17 rokov,
 - čas trvania štátnej služby vykonávanej v služobnom pomere sa profesionálnemu vojakovi započítava v zmysle § 31 zákona č. 281/2015,
- c) spĺňa kvalifikačné predpoklady na výkon štátnej služby,
 - kvalifikačné predpoklady na výkon štátnej služby (vzdelanie na vojenskú hodnosť a vzdelanie na výkon funkcie) sú spresňované vo vyhlásenom výberovom konaní,
- d) mu možno priznať vojenskú hodnosť podľa § 50 zákona č. 281/2015,
 - ďalšie podrobnosti o priznávaní vojenskej hodnosti pre občana, ktorý je po skončení služobného pomeru podľa osobitného predpisu bezprostredne nasledujúcim dňom prijatý do stálej štátnej služby podľa zákona č. 281/2015 ustanovuje služobný predpis hlavného služobného úradu č. 104/2015 o podrobnostiach priznávania vojenskej hodnosti,
 - ďalšie podrobnosti o priznávaní vojenskej hodnosti pre občana, ktorý je po skončení služobného pomeru podľa osobitného predpisu (nie bezprostredne nasledujúcim dňom) prijatý do stálej štátnej služby podľa zákona č. 281/2015 ustanovuje služobný predpis ministra obrany Slovenskej republiky č. 109/2015 o podrobnostiach priznávania vojenskej hodnosti v znení neskorších predpisov,
- e) do dovŕšenia vekovej hranice ustanovenej pre priznanú vojenskú hodnosť chýbajú najmenej tri roky,
 - veková hranica pre jednotlivé vojenské hodnosti je uvedená v prílohe č. 1 k zákonu č. 281/2015; výnimku z tohto ustanovenia môže povoliť minister obrany SR; o výnimku ministra obrany SR žiada PÚ OS SR v prípade navrhnutia občana na prijatie do štátnej služby.

Po úspešnom absolvovaní výberového konania a rozhodnutí o prijatí do štátnej služby je občan prijatý priamo do dočasnej štátnej služby alebo do stálej štátnej služby a ustanovený na určenú funkciu v určenom vojenskom útvere OS SR bez vykonania základného vojenského výcviku, odborného výcviku alebo dôstojníckeho kurzu absolventov vysokých škôl.

3.3 Výberové konanie na prijatie občana do krátkodobej štátnej služby

Výberové konanie na prijatie občana do krátkodobej štátnej služby na dohodnutú dobu je určené pre občanov SR, ktorí po vymenovaní alebo prijatí do krátkodobej štátnej služby ju budú vykonávať najdlhšie jeden rok. Túto dobu možno opätovne predlžovať na základe dohody, najviac na tri roky odo dňa vymenovania alebo prijatia do krátkodobej štátnej služby.

POZNÁMKY

Výberové konanie môže byť vyhlásené v súlade s § 30 ods. 1 zákona č. 281/2015 v prípade potreby OS SR na dohodnutú dobu na funkcie, ktoré budú vo výberovom konaní zverejnené spolu s plánovanými vojenskými hodnosťami a ďalšími požiadavkami na dané funkcie.

Po úspešnom absolvovaní výberového konania a rozhodnutí o prijatí do krátkodobej štátnej služby na dohodnutú dobu občan,

- a) ktorý nemá priznanú vojenskú hodnosť v zálohe (t. j. občan, ktorý v minulosti nevykonal dobrovoľnú vojenskú prípravu alebo povinnú vojenskú službu, nebol profesionálnym vojakom alebo príslušníkom Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže SR, Národného bezpečnostného úradu, Hasičského a záchranného zboru alebo služobného pomeru ozbrojeného príslušníka finančnej správy) je prijatý do prípravnej štátnej služby, počas ktorej absolvuje základný vojenský výcvik a odborný výcvik jednotlivca ak bude pripravovaný pre hodnostný zbor mužstva alebo poddôstojníkov alebo základný vojenský výcvik a DKAVŠ ak bude pripravovaný pre hodnostný zbor dôstojníkov; po skončení prípravnej štátnej služby bude vymenovaný do krátkodobej štátnej služby na dohodnutú dobu a súčasne povýšený do vojenskej hodnosti vojak 2. stupňa alebo vymenovaný do vojenskej hodnosti poručík,
- b) ktorý má priznanú vojenskú hodnosť v zálohe (t. j. občan, ktorý v minulosti vykonal dobrovoľnú vojenskú prípravu alebo povinnú vojenskú službu alebo bol profesionálnym vojakom alebo príslušníkom Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže SR, Národného bezpečnostného úradu, Hasičského a záchranného zboru alebo služobného pomeru ozbrojeného príslušníka finančnej správy) je prijatý priamo do krátkodobej štátnej služby na dohodnutú dobu.

4 PRIEBEH VÝBEROVÝCH KONANÍ

Každé výberové konanie je od jeho vyhlásenia spravidla rozdelené do troch krokov.

4.1 Prvý krok – podanie žiadosti o prijatie do štátnej služby

Celý proces výberového konania pre občana, ktorý má záujem o prijatie do štátnej služby začína podaním žiadosti o prijatie do štátnej služby.

Najideálnejší spôsob podania si žiadosti je pre občana osobná návšteva regrutačnej skupiny. Pri prvej návšteve stačí priniesť občiansky preukaz, prípadne aj vodičský preukaz. Príslušník regrutačnej skupiny mu na základe údajov z jeho občianskeho preukazu a jeho záujmu o prijatie do štátnej služby vygeneruje žiadosť o prijatie a čestné vyhlásenie, ktoré občan podpíše. Zároveň ho poučí o ďalšom postupe.

Občan môže žiadosť podať aj poštou alebo elektronickými prostriedkami podpísanú zaručeným elektronickým podpisom. Ak občan podal žiadosť elektronickými prostriedkami nepodpísanú zaručeným elektronickým podpisom, je potrebné doručiť regrutačnej skupine žiadosť aj písomne, a to najneskôr do 5 dní odo dňa podania žiadosti elektronickými prostriedkami.

POZNÁMKY

4. 2 Druhý krok – posúdenie zákonných podmienok a doloženie potrebných dokladov

Prvý a druhý krok výberového konania sa vykonáva na regrutačnej skupine PÚ OS SR. Regrutačná skupina občana po podaní žiadosti o prijatie do štátnej služby vyzve, aby najneskôr do určeného termínu stanoveného vo vyhlásenom výberovom konaní predložil osobne na regrutačnej skupine kompletne požadované doklady.

Vo výberovom konaní občan predloží (v zmysle § 18 ods. 5 zákona č. 281/2015):

- a) vyplnený osobný dotazník, ktorého súčasťou sú osobné údaje uvedené v § 16 ods. 8 písm. a) a b) zákona č. 281/2015,
- b) životopis,
- c) občiansky preukaz,
- d) doklady o dosiahnutom vzdelaní, o absolvovaných kurzoch, získané osvedčenia alebo oprávnenia alebo ich osvedčené kópie,
- e) potvrdenie o povinnej vojenskej službe, ak ju absolvoval,
- f) čestné vyhlásenie, že:
 1. sa považuje za spoľahlivého podľa § 16 ods. 1 písm. g),
 2. ovláda štátny jazyk,
 3. má štátne občianstvo podľa § 16 ods. 1 písm. d),
 4. nevykonáva činnosti, ktorých vykonávanie je v štátnej službe obmedzené alebo zakázané podľa § 12 a 13 alebo ku dňu prijatia do štátnej služby vykonávanie činností podľa § 12 skončí a vykonávanie činností podľa § 13 skončí, preruší alebo pozastaví,
 5. voči nemu nie je vedené trestné stíhanie,
 6. súhlasí s výkonom štátnej služby podľa potrieb služobného úradu,
 7. bol oboznámený s podmienkami výkonu štátnej služby,
- g) osvedčenú kópiu rodného listu,
- h) potvrdenie ošetrojúceho lekára o spôsobilosti vykonať previerku fyzickej zdatnosti.

Všetky potrebné tlačivá môže občan obdržať na regrutačnej skupine alebo si ich stiahnuť na internetovej stránke www.regrutacia.sk v sekcii „Tlačivá na stiahnutie“.

Príslušníci regrutačnej skupiny preveria, či občan spĺňa základné predpoklady na prijatie do štátnej služby profesionálneho vojaka. Po predložení vyššie uvedeníh dokladov a ich posúdení je občan najmenej sedem dní pred konaním pozvaný oddelením výberu personálu PÚ OS SR zúčastniť sa na čiastkovom výberovom konaní (na posúdenie psychickej spôsobilosti a previerku fyzickej zdatnosti).

POZNÁMKY

4. 3 Tretí krok – posúdenie spôsobilostí

Tretí krok výberového konania je realizovaný Odborom doplňovania a výberu personálu PÚ OS SR (ďalej len „ODVP“) v Liptovskom Mikuláši a v Ústrednej vojenskej nemocnici SNP v Ružomberku (ďalej len „ÚVN“).

Na vykonanie tretieho kroku výberového konania je občan pozvaný písomnou pozvánkou, ktorá mu je zaslaná doporučenou zásielkou (cestu na ODVP v Liptovskom Mikuláši si občan hradí sám).

Na ODVP občan absolvuje:

a) Posúdenie psychickej spôsobilosti

- vykonáva ho psychológ spĺňajúci podmienky na vykonávanie psychologickkej činnosti psychodiagnostickým vyšetrením v zmysle § 3 vyhlášky Ministerstva obrany SR č. 426/2015 Z. z. o posudzovaní zdravotnej spôsobilosti občana na prijatie do štátnej služby profesionálneho vojaka, o spôsobe posudzovania psychickej spôsobilosti a o previerke fyzickej zdatnosti občana na prijatie do štátnej služby profesionálneho vojaka a o posudzovaní zdravotnej spôsobilosti profesionálneho vojaka na výkon štátnej služby profesionálneho vojaka alebo na výkon funkcie (ďalej len „vyhláška č. 426/2015“), pričom psychológ u občana zisťuje:
 - intelektovú kapacitu, psychomotorické tempo a vybrané charakteristiky pozornosti,
 - osobnostné predpoklady zamerané na emocionálnu stabilitu, adaptabilitu, sebareguláciu, zodpovednosť, odolnosť voči záťaži, prípadné prejavy sociálne rizikového správania a spôsobilosť na vyslanie na plnenie úloh mimo územia SR,
 - schopnosť sociálneho kontaktu a kooperácie alebo riadiacich predpokladov,
- po ukončení posúdenia psychickej spôsobilosti psychológ s občanom vykoná osobný pohovor, na základe ktorého je vydaný záver psychodiagnostického vyšetrenia.

Obrázok 2: Prebiehajúce psychodiagnostické vyšetrenie

b) Previerku fyzickej zdatnosti

- vykonávajú ju príslušníci výberovej komisie preskúšaním pohybovej výkonnosti,
- pohybová výkonnosť sa preskúšava v troch disciplínach, z ktorých jedna je povinná a dve voliteľné:
 1. voliteľná disciplína:
 - ľah – sed s otáčaním trupu alebo zhyby na hrazde (muži),
 - ľah – sed s otáčaním trupu alebo skok do diaľky z miesta (ženy),
 2. voliteľná disciplína:
 - člnkový beh 10 x 10 m alebo beh na 60 metrov,
 3. povinná disciplína:
 - beh na 12 minút.

Obrázok 3: Prebiehajúca preverka fyzickej zdatnosti

Tabuľka 2: Normy pohybovej výkonnosti podľa veku a pohlavia občana pre príslušné disciplíny

Disciplína	Veková kategória	Norma pohybovej výkonnosti	
		muži	ženy
beh na 12 min.	do 25 rokov	2 430 metrov	2 020 metrov
	od 25 do 30 rokov	2 330 metrov	1 950 metrov
	od 30 do 35 rokov	2 240 metrov	1 880 metrov
	od 35 do 40 rokov	2 160 metrov	1 820 metrov
	od 40 do 45 rokov	2 080 metrov	1 760 metrov
	od 45 do 50 rokov	2 010 metrov	1 700 metrov
	50 a viac rokov	1 850 metrov	1 580 metrov

POZNÁMKY

člnkový beh 10 x 10 m	do 25 rokov	27,7 sekundy	30,9 sekundy
	od 25 do 30 rokov	28,1 sekundy	31,5 sekundy
	od 30 do 35 rokov	28,6 sekundy	32,1 sekundy
	od 35 do 40 rokov	29,0 sekundy	32,5 sekundy
	od 40 do 45 rokov	29,3 sekundy	33,0 sekundy
	od 45 do 50 rokov	29,7 sekundy	33,5 sekundy
	50 a viac rokov	30,5 sekundy	34,4 sekundy
beh na 60 m	do 25 rokov	9,0 sekundy	10,0 sekundy
	od 25 do 30 rokov	9,2 sekundy	10,2 sekundy
	od 30 do 35 rokov	9,4 sekundy	10,4 sekundy
	od 35 do 40 rokov	9,6 sekundy	10,6 sekundy
	od 40 do 45 rokov	9,8 sekundy	10,8 sekundy
	od 45 do 50 rokov	10,0 sekundy	11,0 sekundy
	50 a viac rokov	10,8 sekundy	11,8 sekundy
ľah - sed s otáčaním trupu	do 25 rokov	44 opakovaní za min.	36 opakovaní za min.
	od 25 do 30 rokov	41 opakovaní za min.	33 opakovaní za min.
	od 30 do 35 rokov	38 opakovaní za min.	30 opakovaní za min.
	od 35 do 40 rokov	35 opakovaní za min.	28 opakovaní za min.
	od 40 do 45 rokov	33 opakovaní za min.	26 opakovaní za min.
	od 45 do 50 rokov	31 opakovaní za min.	23 opakovaní za min.
	50 a viac rokov	26 opakovaní za min.	19 opakovaní za min.
zhyby na hrazde	do 25 rokov	6 opakovaní	
	od 25 do 30 rokov	5 opakovaní	
	od 30 do 35 rokov	4 opakovania	
	od 35 do 40 rokov	3 opakovania	
	od 40 do 45 rokov	3 opakovania	
	od 45 do 50 rokov	2 opakovania	
	50 a viac rokov	1 opakovanie	
skok do diaľky z miesta	do 25 rokov		174 centimetrov
	od 25 do 30 rokov		167 centimetrov
	od 30 do 35 rokov		161 centimetrov
	od 35 do 40 rokov		156 centimetrov
	od 40 do 45 rokov		151 centimetrov
	od 45 do 50 rokov		146 centimetrov
	50 a viac rokov		137 centimetrov

- c) Personálne poradenstvo, v rámci ktorého príslušníci výberovej komisie formou osobného pohovoru konzultujú s občanom jeho profesijný život, pracovné skúsenosti a odborné vedomosti za účelom stanovenia vhodnej funkcie, ktorú bude vykonávať v štátnej službe.

Po úspešnom ukončení previerky fyzickej zdatnosti je občanovi stanovený termín posúdenia zdravotnej spôsobilosti, ktoré bude vykonané v ÚVN v Ružomberku. Lekári v ÚVN posúdia zdravotnú spôsobilosť občana v zmysle vyhlášky č. 426/2015 (cestu do ÚVN si občan hradí sám).

4. 4 Skončenie výberového konania

Výberové konanie sa skončí oznámením služobného úradu občanovi o jeho prijatí alebo neprijatí do štátnej služby alebo späťvzatím žiadosti o prijatie do štátnej služby. Výsledok výberového konania služobný úrad písomne oznámi občanovi do 21 dní od vyhodnotenia splnenia podmienok pre prijatie do štátnej služby. Túto povinnosť služobný úrad splní, ak oznámenie odošle v uvedenej lehote.

5 DOBROVOLNÁ VOJENSKÁ PRÍPRAVA A AKTÍVNE ZÁLOHY

Pre občanov, ktorí sa chcú podieľať na plnení úloh OS SR, ale napriek tomu radšej preferujú „civilný život“ a nechcú vykonávať štátnu službu profesionálnych vojakov, je určený projekt dobrovoľnej vojenskej prípravy alebo aktívnych záloh.

5. 1 Dobrovoľná vojenská príprava

Dobrovoľná vojenská príprava (ďalej len „DVP“) je určená pre občanov SR od 19 rokov, ktorí chcú absolvovať vojenský výcvik a získať základné vedomosti a zručnosti potrebné pre plnenie úloh OS SR a krízového manažmentu a nemajú priznanú vojenskú hodnosť v zálohe. Teda pre občanov, ktorí v minulosti nevykonali dobrovoľnú vojenskú prípravu (ani ju nezačali) alebo povinnú vojenskú službu, neboli profesionálnymi vojakmi alebo príslušníkmi Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže SR, Národného bezpečnostného úradu, Hasičského a záchranného zboru alebo príslušníkmi v služobnom pomere ozbrojeného príslušníka finančnej správy.

DVP trvá súvisle 11 týždňov v súlade so zákonom č. 378/2015 Z. z. o dobrovoľnej vojenskej príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 378/2015“) v Základni výcviku a mobilizačného dopĺňovania Martin. Vojakom DVP je počas prípravy poskytnuté bezplatné ubytovanie a stravovanie, je im zapožičaná výstroj a výzbroj a sú im preplácané cestovné náklady. Počas prípravy je vojakom DVP vyplatená suma cca 1 190,- € (suma je platná pre rok 2021, je závislá od výšky životného minima). Zákonom je garantované aj

POZNÁMKY

zachovanie poberania všetkých sociálnych dávok a príspevku v nezamestnanosti, ak má naň občan nárok. V prípade zamestnaného občana je zákonníkom práce garantované, že zamestnávateľ ho nemôže prepustiť.

Po úspešnom vykonaní DVP:

- bude vojak DVP povýšený do vojenskej hodnosti vojak 2. stupňa,
- bude zaradený do záloh OS SR,
- má vojak DVP možnosť požiadať o zaradenie do aktívnych záloh OS SR (do funkcie s plánovanou hodnosťou vojak 2. stupňa alebo slobodník),
- má vojak DVP možnosť požiadať o prijatie do dočasnej štátnej služby bez vykonania prípravnej štátnej služby podľa § 27 zákona č. 281/2015 a ustanovenie do funkcie v hodnostnom zbore mužstva a poddôstojníkov.

Upozornenie: V prípade úspešného skončenia DVP v oficiálnom termíne je vojak DVP povýšený do hodnosti vojak 2. stupňa a podľa platnej legislatívy nie je možné prijať ho do prípravnej štátnej služby na funkciu čakateľ alebo kadet (tzn. nie je možné absolvovať štúdium na AOS vo vojenskom vysokoškolskom študijnom programe, dôstojníckom kurze pre absolventov civilných vysokých škôl ...).

Občan, ktorý do DVP nastúpi, ale ukončí ju skôr ako sa má DVP oficiálne ukončiť (napr. na základe vlastného rozhodnutia) bude tiež zaradený do záloh OS SR, ale s hodnosťou vojak 1. stupňa. Taktiež má možnosť požiadať o zaradenie do aktívnych záloh OS SR (do funkcie s plánovanou hodnosťou vojak 2. stupňa). Takýto vojak DVP má však aj možnosť prijatia do prípravnej štátnej služby na funkciu čakateľ alebo kadet (ak splní podmienky výberového konania).

V zmysle § 7 ods. 1 zákona č. 378/2015 možno do DVP prijať občana, ak

- a) požiadal o prijatie do DVP,
 - občan podáva žiadosť na regrutačnú skupinu osobne, písomne alebo elektronickými prostriedkami podpísanú zaručeným elektronickým podpisom; ak občan podal žiadosť elektronickými prostriedkami nepodpísanú zaručeným elektronickým podpisom, je potrebné doručiť žiadosť aj písomne najneskôr do piatich dní odo dňa podania žiadosti elektronickými prostriedkami,
- b) mu vznikla branná povinnosť alebo brannú povinnosť dobrovoľne prevzal,
 - branná povinnosť vzniká občanovi – mužovi 1. januára kalendárneho roka, v ktorom dovŕši 19 rokov veku, ak má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky; žena, môže dobrovoľne prevziať brannú povinnosť od 1. januára kalendárneho roka, v ktorom dovŕši 19 rokov veku, ak má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky (o povolení dobrovoľne prevziať brannú povinnosť rozhoduje okresný úrad v sídle kraja na základe písomnej žiadosti),
- c) má spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu,
 - občan preukazuje občianskym preukazom,

- d) má štátne občianstvo Slovenskej republiky alebo štátne občianstvo Slovenskej republiky a štátne občianstvo štátu, ktorý je
1. členským štátom Európskej únie, alebo
 2. členom medzinárodnej organizácie zabezpečujúcej spoločnú obranu proti napadnutiu, ktorej členom je Slovenská republika,
- občan preukazuje čestným vyhlásením,
- e) je bezúhonný,
- posudzuje sa na základe výpisu z registra trestov, ktorý od Generálnej prokuratúry žiada regrutačná skupina; v prípade, že má občan vo výpise akýkoľvek záznam, bezúhonnosť občana posudzuje právny poradca riaditeľa PÚ OS SR podľa § 7 ods. 5 zákona č. 378/2015,
- f) je spoľahlivý,
- občan preukazuje čestným vyhlásením; v prípade pochybností, spoľahlivosť občana posudzuje právny poradca riaditeľa PÚ OS SR podľa § 7 ods. 6 zákona č. 378/2015,
- g) ovláda štátny jazyk,
- občan preukazuje čestným vyhlásením,
- h) dosiahol najmenej stredné odborné vzdelanie,
- občan preukazuje príslušným dokladom o ukončenom vzdelaní,
- i) ku dňu prijatia do DVP nie je evidovaný ako občan, ktorý odoprel výkon mimoriadnej služby podľa osobitného predpisu,
- na vyžiadanie od regrutačnej skupiny potvrdzuje odbor obrany štátu okresného úradu v sídle kraja,
- j) je zdravotne spôsobilý a psychicky spôsobilý,
- zdravotnú spôsobilosť posudzuje lekár v ÚVN v Ružomberku v rámci prijímacieho konania na základe výpisu zo zdravotnej dokumentácie, lekárskou prehliadkou a vyšetrením na prítomnosť metabolitov omamných alebo psychotropných látok v organizme; psychická spôsobilosť sa vykonáva psychodiagnostickým vyšetrením, ktoré vykonáva psychológ,
 - zdravotná spôsobilosť a psychická spôsobilosť je posudzovaná v súlade s vyhláškou Ministerstva obrany SR č. 380/2015 Z. z. o posudzovaní zdravotnej spôsobilosti a psychickej spôsobilosti na prijatie do dobrovoľnej vojenskej prípravy, na jej výkon a na zaradenie do aktívnych záloh a o posudzovaní zdravotnej spôsobilosti na výkon mimoriadnej služby alebo alternatívnej služby (ďalej len „vyhláška č. 380/2015“),
- k) nie je voči nemu vedené trestné stíhanie,
- občan preukazuje čestným vyhlásením,
- l) úspešne absolvoval prijímacie konanie.

POZNÁMKY

V zmysle § 7 ods. 2 zákona č. 378/2015 do DVP nemožno prijať občana, ktorý

- a) vykonáva štátnu službu v služobnom pomere,
 - aktívni profesionálni vojaci alebo príslušníci Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže SR, Národného bezpečnostného úradu, Hasičského a záchranného zboru alebo príslušníci v služobnom pomere ozbrojeného príslušníka finančnej správy,
- b) je zaradený do záloh ozbrojených síl, okrem občana, ktorý bol na základe posúdenia jeho spôsobilosti vykonať vojenskú službu odvedený, ale vojenskú službu nevykonal a branná povinnosť mu trvá,
 - bývalí príslušníci DVP (aj keď ju len začali, ale neukončili v oficiálnom termíne), absolventi povinnej vojenskej služby, profesionálni vojaci alebo príslušníci Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže SR, Národného bezpečnostného úradu, Hasičského a záchranného zboru alebo príslušníci v služobnom pomere ozbrojeného príslušníka finančnej správy.

Priebeh prijímacieho konania do DVP je podobný priebehu výberového konania na prijatie do štátnej služby s tým rozdielom, že v prijímacom konaní do DVP sa nevykonáva previerka fyzickej zdatnosti, zdravotná spôsobilosť sa posudzuje na základe výpisu zo zdravotnej dokumentácie (občan nepotrebuje podstúpiť žiadne ďalšie vyšetrenia) a psychická spôsobilosť občana sa posudzuje menej náročným psychodiagnostickým vyšetrením.

Prijímacie konanie sa skončí oznámením PÚ OS SR občanovi o jeho prijatí alebo neprijatí do dobrovoľnej vojenskej prípravy alebo späťvzatím žiadosti o prijatie do DVP. Výsledok prijímacieho konania PÚ OS SR písomne oznámi občanovi do 21 dní od vyhodnotenia splnenia podmienok na prijatie DVP.

5.2 Aktívne zálohy

Aktívne zálohy sú v zmysle § 13 ods. 6 zákona č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 570/2005“) časťou záloh ozbrojených síl, ktoré sa v stave bezpečnosti štátu na základe dohody o zaradení do aktívnych záloh pripravujú na výkon mimoriadnej služby v ozbrojených silách a plnia úlohy ozbrojených síl. Vojak v aktívnej zálohe môže byť povolaný na plnenie úloh ozbrojených síl v stave bezpečnosti na základe rozhodnutia vlády SR na návrh ministra.

Aktívne zálohy sú určená pre vojakov v zálohe, teda pre občanov SR, ktorí v minulosti vykonali dobrovoľnú vojenskú prípravu (aj tých, ktorí ju začali a neukončili v oficiálnom termíne) alebo povinnú vojenskú službu, boli profesionálnymi vojakmi alebo príslušníkmi Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže SR, Národného bezpečnostného úradu, Hasičského a záchranného zboru alebo príslušníkmi v služobnom pomere ozbrojeného príslušníka finančnej správy.

Vojak v aktívnej zálohe vykonáva počas zaradenia pravidelné cvičenia vo vojenskom útvere, kde bol vojak aktívnych záloh zaradený. Vojaka v aktívnej zálohe povoláva na pravidelné cvičenie vojenský útvar doručením oznámenia. Pravidelné cvičenie sa vykonáva vo forme vojenského vyučovania a vojenského výcviku spravidla v trvaní dvoch týždňov jedenkrát ročne.

Vojakovi v aktívnej zálohe patrí v zmysle § 14c zákona č. 570/2005:

- a) motivačný príspevok v sume 600,- € za každý kalendárny rok zotrvania v aktívnych zálohách,
- b) pomerná časť hodnotného platu patriaceho za čas pravidelného cvičenia alebo plnenia úloh ozbrojených síl ustanoveného pre vojenskú hodnosť, ktorú dosiahol,
- c) naturálne náležitosti primerané potrebám pravidelného cvičenia alebo plnenia úloh ozbrojených síl,
- d) náhrada cestovného za cestu z miesta trvalého pobytu do miesta pravidelného cvičenia alebo do miesta nástupu na plnenie úloh ozbrojených síl a späť v cene cestovného lístka 2. triedy verejnej osobnej dopravy na železničnej dráhe alebo v cene cestovného lístka pravidelnej autobusovej dopravy.

Vojakovi v aktívnej zálohe patrí za čas pravidelného cvičenia a plnenia úloh ozbrojených síl náhrada príjmov z podnikania v sume pomernej časti priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve SR zistenej Štatistickým úradom SR za rok, ktorý dva roky predchádza kalendárnemu roku, v ktorom vojak v aktívnej zálohe začal pravidelné cvičenie alebo plnenie úloh ozbrojených síl, ak nie je zamestnanec. Náhrada príjmov z podnikania sa vojakovi v aktívnej zálohe poskytne aj za čas nevyhnutný na prepravu z miesta trvalého pobytu alebo prechodného pobytu do miesta pravidelného cvičenia alebo plnenia úloh ozbrojených síl a späť, ak miesto pravidelného cvičenia alebo plnenia úloh ozbrojených síl je natoľko vzdialené od trvalého pobytu alebo prechodného pobytu vojaka v aktívnej zálohe, že cesta verejnou dopravou trvá viac ako šesť hodín.

Vojenský útvar uhrádza náklady na náhradu mzdy a náklady na poistné platené zamestnávateľom podľa osobitných predpisov zamestnávateľovi do konca nasledujúceho kalendárneho mesiaca po skončení pravidelného cvičenia alebo plnenia úloh ozbrojených síl.

V zmysle § 14 ods. 1 zákona č. 570/2005 môže byť do aktívnych záloh zaradený vojak v zálohe, ak

- a) spĺňa kvalifikačné predpoklady na výkon funkcie s plánovanou vojenskou hodnosťou, do ktorej má byť zaradený,
 - najmenej stredné odborné vzdelanie a bude zaradený do funkcie s plánovanou vojenskou hodnosťou vojak 2. stupňa, slobodník a desiatnik,

POZNÁMKY

- najmenej úplné stredné všeobecné vzdelanie alebo úplné stredné odborné vzdelanie a bude zaradený do funkcie s plánovanou vojenskou hodnosťou čatár, rotný, rotmajster, nadrotmajster a štábny nadrotmajster,
 - vysokoškolské vzdelanie a bude zaradený do funkcie s plánovanou vojenskou hodnosťou poručík, nadporučík, kapitán, major, podplukovník a plukovník,
- b) dosiahol plánovanú vojenskú hodnosť na výkon funkcie, do ktorej má byť zaradený alebo vojenskú hodnosť v tom istom hodnostnom zbore najviac o jeden stupeň nižšiu alebo o dva stupne vyššiu, než aká je plánovaná na výkon tejto funkcie,
- napr. vojak v zálohe s hodnosťou rotmajster, môže byť zaradený na funkciu s plánovanou hodnosťou čatár, rotný, rotmajster a nadrotmajster; vojak v zálohe s hodnosťou desiatnik, môže byť zaradený na funkciu s plánovanou hodnosťou vojak 2. stupňa, slobodník a desiatnik; vojak v zálohe s hodnosťou čatár, môže byť zaradený na funkciu s plánovanou hodnosťou čatár a rotný,
 - vojenskú hodnosť v zálohe potvrdzuje na vyžiadanie od regrutačnej skupiny odbor obrany štátu okresného úradu v sídle kraja,
- c) spĺňa odborné požiadavky na výkon funkcie, do ktorej má byť zaradený, ak sa vyžadujú,
- ak sa pri funkcii vyžadujú, sú uvedené v oznámení Ministerstva obrany SR o zaradovaní vojakov v zálohe do aktívnych záloh a vyhodnocuje ich veliteľ vojenského útvaru, pre ktorý bude vojak v aktívnej zálohe pripravovaný,
- d) je zdravotne spôsobilý a psychicky spôsobilý,
- zdravotnú spôsobilosť posudzuje lekár v ÚVN v Ružomberku na základe výpisu zo zdravotnej dokumentácie bez osobnej účasti vojaka v zálohe; psychická spôsobilosť sa vykonáva psychodiagnostickým vyšetrením, ktoré vykonáva psychológ,
 - zdravotná spôsobilosť a psychická spôsobilosť je posudzovaná v súlade s vyhláškou č. 380/2015 Z. z.,
- e) je bezúhonný,
- posudzuje sa na základe výpisu z registra trestov, ktorý od Generálnej prokuratúry žiada regrutačná skupina; v prípade, že má občan vo výpise akýkoľvek záznam, bezúhonnosť občana posudzuje právny poradca riaditeľa PÚ OS SR podľa § 14 ods. 6 zákona č. 570/2005,
- f) je spoľahlivý,
- občan preukazuje čestným vyhlásením; v prípade pochybností, spoľahlivosť občana posudzuje právny poradca riaditeľa PÚ OS SR podľa § 14 ods. 7 zákona č. 570/2005,

- g) má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky,
- nepriamo potvrdzuje odbor obrany štátu okresného úradu v sídle kraja, ktorý keď potvrdí, že je občan vojak v zálohe, trvá mu teda branná povinnosť a teda musí mať trvalý pobyt na území SR,
- h) je občanom,
- nepriamo potvrdzuje odbor obrany štátu okresného úradu v sídle kraja, ktorý keď potvrdí, že je občan vojak v zálohe, trvá mu teda branná povinnosť a teda musí byť občanom,
- i) nie je oslobodený od výkonu mimoriadnej služby podľa § 17 ods. 1 alebo ods. 2 zákona č. 570/2005,
- na vyžiadanie od regrutačnej skupiny potvrdzuje odbor obrany štátu okresného úradu v sídle kraja,
- j) uzatvoril dohodu o zaradení.

Zaradenie vojaka v zálohe do aktívnych záloh sa začína zverejnením „Oznámenia o zaradení“ v prostriedkoch masovej komunikácie.

Vojak v zálohe žiadajúci o zaradenie do aktívnych záloh na základe „Oznámenia o zaradení“ predloží žiadosť vojaka v zálohe o zaradenie do aktívnych záloh Personálnemu úradu OS SR prostredníctvom regrutačných skupín.

K žiadosti vojak v zálohe priloží:

- a) výpis zo zdravotnej dokumentácie v zmysle § 14 ods. 4 zákona č. 570/2005,
- b) osvedčenú kópiu dokladu o dosiahnutom vzdelaní,
- c) osvedčenú kópiu dokladu o získanom oprávnení, ktoré sa vyžaduje na výkon špecializovaných činností alebo certifikovaných činností podľa osobitných predpisov,
- d) čestné vyhlásenie o spoľahlivosti v zmysle § 14 ods. 7 zákona č. 570/2005,
- e) osobný dotazník, ktorého vzor je uvedený na stránke www.regrutacia.sk alebo je k dispozícii na regrutačnej skupine.

Žiadosť spolu s kompletnými požadovanými dokladmi je potrebné predložiť regrutačnej skupine najneskôr do dátumu určeného v „Oznámení o zaradení“ zverejnenom v prostriedkoch masovej komunikácie.

PÚ OS SR po doručení žiadosti o zaradenie overí úplnosť priloženej dokumentácie a vyhodnotí splnenie podmienok na zaradenie podľa § 14 ods. 1 písm. a), b), d) až i) zákona č. 570/2005.

Zdravotnú spôsobilosť posudzuje lekár v ÚVN v Ružomberku na základe výpisu zo zdravotnej dokumentácie bez osobnej účasti vojaka v zálohe v súlade s vyhláškou č. 380/2015.

POZNÁMKY

Vojak v zálohe, ktorý spĺňa podmienky podľa § 14 ods. 1 písm. a), b), e) až i) zákona č. 570/2005 a je zdravotne spôsobilý je písomne pozvaný na vykonanie psychodiagnostického vyšetrenia v zmysle § 14 ods. 5 zákona č. 570/2005. Miesto a termín vykonania psychodiagnostického vyšetrenia sú určené v písomnej pozvánke. Toto vyšetrenie vykonáva psychológ na pracovisku ozbrojených síl, spravidla na ODVP PÚ OS SR v Liptovskom Mikuláši.

Splnenie odborných požiadaviek na výkon funkcie, do ktorej má byť vojak v zálohe zaradený, ak sa vyžadujú podľa § 14 ods. 1 písm. c) zákona č. 570/2005 vyhodnocuje veliteľ vojenského útvaru, pre ktorý bude vojak v aktívnej zálohe pripravovaný a taktiež písomne uzatvára dohodu o zaradení do aktívnych záloh.

PÚ OS SR vojakovi v zálohe písomne oznámi nesplnenie podmienok na zaradenie podľa § 14 ods. 1 písm. a), b), d) až i) zákona č. 570/2005.

Veliteľ vojenského útvaru vojakovi v zálohe taktiež písomne oznámi nesplnenie podmienky na zaradenie podľa § 14 ods. 1 písm. c) zákona č. 570/2005, alebo že nebol vybratý na zaradenie do aktívnych záloh vo vojenskom útvare.

6 BENEFITY SLUŽBY V OZBROJENÝCH SILÁCH SR

Táto kapitola bude venovaná benefitom služby v OS SR aj kvôli tomu, že občania sa častokrát pýtajú prečo by mali slúžiť v OS SR, prečo by mali vykonať DVP alebo prečo by mali byť zaradení do aktívnych záloh.

6.1 Štátna služba profesionálnych vojakov

a) Všeobecné benefity:

- zamestnanie v stabilnom štátnom rezorte,
- platové náležitosti
 - hodnotný plat,
 - zvýšenie funkčnej tarify v závislosti od charakteru vykonávanej funkcie,
 - zvýšenie hodnotného platu za čas trvania štátnej služby,
 - príplatok za ohrozenie života alebo zdravia,
 - stabilizačný príspevok,
 - ďalšie príspevky v závislosti od vykonávanej funkcie,
- sociálne zabezpečenie
 - náhrada cestovných výdavkov na návštevu rodiny za cestu do dohodnutého miesta k rodine a späť jedenkrát za každý týždeň,
 - dovolenka šesť týždňov (sedem týždňov po 17 rokoch štátnej služby),
 - v oblasti nemocenského zabezpečenia je nárok na náhradu služobného príjmu pri ochorení alebo úraze,

- v oblasti výsluhového zabezpečenia je nárok na výsluhový príspevok (od 10 do 25 rokov štátnej služby); nárok na výsluhový dôchodok (nad 25 rokov štátnej služby); odchodné pri odchode do zálohy (od 13 rokov štátnej služby),
 - preventívna rehabilitácia (od 17 rokov služby),
 - materiálne zabezpečenie
 - odborný a profesionálny rast,
 - možnosť služby v štruktúrach medzinárodného krízového manažmentu.
- b) Benefity štúdia na vojenskej vysokej škole:
- štúdium, ubytovanie, strava a výstrojné súčiastky zadarmo,
 - mesačný plat počas celého štúdia vo výške minimálnej mzdy,
 - možnosť získania študijného štipendia,
 - po úspešnom ukončení štúdia garancia zamestnania v OS SR.

6. 2 Dobrovoľná vojenská príprava

Vykonaním DVP má občan možnosť absolvovať vojenský výcvik a získať základné vedomosti a zručnosti potrebné pre plnenie úloh OS SR a krízového manažmentu bez záväzku ďalšej služby v OS SR, pričom občan získa vojenskú hodnosť v zálohe a na základe tohto môže byť zaradený do aktívnych záloh. Počas prípravy dostane bezplatné ubytovanie a stravovanie, bude mu zapožičaná výstroj a výzbroj a budú mu preplatené cestovné náklady. Vojakovi DVP bude počas prípravy vyplatená suma cca 1 190,- €. Zákomom je garantované aj zachovanie poberania všetkých sociálnych dávok a príspevku v nezamestnanosti, ak má občan naň nárok.

6. 3 Aktívne zálohy

Vojakovi v aktívnej zálohe patrí motivačný príspevok v sume 600,- € za každý kalendárny rok zotrvania v aktívnych zálohách, pomerná časť hodnotného platu, patriaceho za čas pravidelného cvičenia alebo plnenia úloh ozbrojených síl ustanoveného pre vojenskú hodnosť, ktorú dosiahol. Ďalej naturálne náležitosti primerané potrebám pravidelného cvičenia alebo plnenia úloh ozbrojených síl, náhrada cestovného za cestu z miesta trvalého pobytu do miesta pravidelného cvičenia alebo do miesta nástupu na plnenie úloh ozbrojených síl a späť v cene cestovného lístka 2. triedy verejnej osobnej dopravy na železničnej dráhe alebo v cene cestovného lístka pravidelnej autobusovej dopravy.

Vojakovi v aktívnej zálohe patrí za čas pravidelného cvičenia a plnenia úloh ozbrojených síl náhrada príjmov z podnikania v sume pomernej časti priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve SR zistenej Štatistickým úradom SR za rok, ktorý dva roky predchádza kalendárnemu roku, v ktorom vojak v aktívnej zálohe začal pravidelné cvičenie alebo plnenie úloh ozbrojených síl, ak nie je zamestnanec. Náhrada

POZNÁMKY

príjmov z podnikania sa vojakovi v aktívnej zálohe poskytne aj za čas nevyhnutný na prepravu z miesta trvalého pobytu alebo prechodného pobytu do miesta pravidelného cvičenia alebo plnenia úloh ozbrojených síl a späť, ak miesto pravidelného cvičenia alebo plnenia úloh ozbrojených síl je natoľko vzdialené od trvalého pobytu alebo prechodného pobytu vojaka v aktívnej zálohe, že cesta verejnou dopravou trvá viac ako šesť hodín.

Vojenský útvar uhradza náklady na náhradu mzdy a náklady na poistné platené zamestnávateľom podľa osobitných predpisov zamestnávateľovi do konca nasledujúceho kalendárneho mesiaca po skončení pravidelného cvičenia alebo plnenia úloh ozbrojených síl.

7 ŠTATISTICKÝ PREHĽAD

PÚ OS SR prostredníctvom regrutačných skupín každoročne prijíma od občanov SR množstvo žiadostí o prijatie do štátnej služby v rámci vyhlásených výberových konaní. Týchto občanov následne PÚ OS SR sprevádza celým procesom výberového konania až po jeho ukončenie. V tabuľkách č. 3 až č. 5 je uvedený stav za výcvikové roky 2018 – 2020.

Tabuľka 3: Štatistický prehľad VR 2018

Výberové konanie	Počet výberových konaní	Počet prijatých žiadostí	Počet prijatých do štátnej služby
prípravná štátna služba funkcia čakateľ	4	1202	423
prípravná štátna služba funkcia kadet DKAVŠ	1	346	91
prípravná štátna služba funkcia kadet AOS	2	513	134
dočasná/stála štátna služba	4	179	55
Spolu	11	2240	703

Tabuľka 4: Štatistický prehľad VR 2019

Výberové konanie	Počet výberových konaní	Počet prijatých žiadostí	Počet prijatých do štátnej služby
prípravná štátna služba funkcia čakateľ	4	1987	571
prípravná štátna služba funkcia kadet DKAVŠ	1	486	98
prípravná štátna služba funkcia kadet AOS	2	486	128
dočasná/stála štátna služba	7	365	111
Spolu	14	3324	908

Tabuľka 5: Štatistický prehľad VR 2020

POZNÁMKY

Výberové konanie	Počet výberových konaní	Počet prijatých žiadostí	Počet prijatých do štátnej služby
prípravná štátna služba funkcia čakateľ	4	2714	570
prípravná štátna služba funkcia kadet DKAŠ	2	495	124
prípravná štátna služba funkcia kadet AOS	2	624	163
dočasná/stála štátna služba	12	447	73
Spolu	20	4280	930

8 ZÁVER

V uvedenom článku som zhodnotil podmienky prijatia občanov do OS SR, do dobrovoľnej vojenskej prípravy a zaradenia do aktívnych záloh, pričom som vychádzal z aktuálne platnej legislatívy a aktuálne zaužívaných postupov a činností.

Vzhľadom na to, že personálna práca v podmienkach OS SR je pre občana SR neznáma a môže sa javiť ako komplikovaná, je veľmi dôležité nasmerovať pozornosť prípadných záujemcov o prijatie do štátnej služby, do dobrovoľnej vojenskej prípravy alebo o zaradenie do aktívnych záloh na stránku www.regrutacia.sk, prípadne na skúsených príslušníkov regrutačných skupín Personálneho úradu OS SR, ktorí občanovi erudovane odpovedia na jeho otázky.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

3 kroky k profesionálom [online]. Regrutacia.sk, 2018 [cit. 2020-10-16]. Dostupné na internete: <<https://regrutacia.sk/36-sk/3-kroky-k-profesionalom/>>.

Aktívne zálohy [online]. Regrutacia.sk, 2018 [cit. 2020-10-16]. Dostupné na internete: <<https://regrutacia.sk/114-sk/aktivne-zalohy/>>.

Dobrovoľná vojenská príprava [online]. Regrutacia.sk, 2018 [cit. 2020-10-16]. Dostupné na internete: <<https://regrutacia.sk/113-sk/dobrovolna-vojenska-priprava/>>.

Organizačný poriadok Personálneho úradu Ozbrojených síl Slovenskej republiky č. PÚ-1/95-66/2015.

Služobný predpis Hlavného služobného úradu č. 112/2015 o podrobnostiach o výberovom konaní, o vytvorení a zložení výberovej komisie a o vyhodnotení výsledkov výberového konania.

Služobný predpis Ministra obrany SR č. 24/2018 o podrobnostiach zaradenia vojaka v zálohe do aktívnych záloh, o pravidelnom cvičení, o plnení úloh ozbrojených síl Slo-

POZNÁMKY

venskej republiky a o odborných požiadavkách na výkon funkcie, do ktorej má byť vojak v zálohe zaradený v znení neskorších predpisov.

Vyhláška Ministerstva obrany SR č. 380/2015 Z. z. o posudzovaní zdravotnej spôsobilosti a psychickej spôsobilosti na prijatie do dobrovoľnej vojenskej prípravy, na jej výkon a na zaradenie do aktívnych záloh a o posudzovaní zdravotnej spôsobilosti na výkon mimoriadnej služby alebo alternatívnej služby.

Vyhláška Ministerstva obrany SR č. 426/2015 o posudzovaní zdravotnej spôsobilosti občana na prijatie do štátnej služby profesionálneho vojaka, o spôsobe posudzovania psychickej spôsobilosti a o previerke fyzickej zdatnosti občana na prijatie do štátnej služby profesionálneho vojaka a o posudzovaní zdravotnej spôsobilosti profesionálneho vojaka na výkon štátnej služby profesionálneho vojaka alebo na výkon funkcie.

Zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 378/2015 Z. z. o dobrovoľnej vojenskej príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Čo je úlohou regrutačných skupín?
2. Aká je hlavná internetová stránka určená k regrutácii a čo je jej obsahom?
3. Aké sú základné podmienky prijatia do štátnej služby? Uvedte ďalšie podmienky prijatia do štátnej služby v závislosti na druhu štátnej služby.
4. Aký priebeh má výberové konanie?
5. Čo je dobrovoľná vojenská príprava a čo sú aktívne zálohy?

TATÁRSKE VPÁDY V OBDOBÍ 13. STOROČIA

POZNÁMKY

Mgr. Michal **HOLEŠČÁK**, PhD.

ÚVOD

Európa, najmä jej východná časť, kontinuálne odolávala vlnám kočovníckych invázií. Niektoré, ako napríklad Avari či Starí Maďari tu založili svoje ríše a postupne sa asimilovali do miestnej populácie. Jedna epizodická udalosť – vpád Mongolov (v rokoch 1241 – 1242), v stredoveku nazývaných Tatármi však otriasla celým vtedy známym svetom a v historickej pamäti rezonuje dodnes. Kočovnícke kmene, ktoré sa na začiatku 13. storočia spojili pod charizmatickým vojvodcom Temudžinom, ktorý si osvojil titul Džingischán, pokorili v priebehu necelého storočia najvýznamnejšie ázijské ríše, rozvrátili východnú časť Európy a dostali sa na krátky čas až do Karpatskej kotliny vytvoriac tak najväčšiu kontinentálnu ríšu na svete.

1 TEMUDŽIN A POČIATKY MONGOLSKEJ RÍŠE

Na prelome 12. a 13. storočia bola oblasť dnešného Mongolska a časti dnešnej severnej Číny obývaná rozličnými kočovníckymi kmeňmi. Hoci v historických dokumentoch z prostredia Európy sú Mongoli najčastejšie nazývaní Tatári, išlo o rôzne etniká. Samotní Mongoli sa delili na ďalšie frakcie. Z nich najvýznamnejší boli Keraiti, Merkiti či Najmani. Hlavou jedného z týchto kmeňov, takzvaných Kchamagských Mongolov bol Jesugej, ktorý počas jednej z výprav uniesol kmeňu Merkitov dievča menom Hoelun a zobral si ju za ženu. Po nejakom čase sa im narodil syn, ktorému dal meno Temudžin podľa ním porazeného tatárskeho vojvodu. Tatári sa však za porážku pomstili, Jesugeja otrávil a celá Temudžinova rodina upadla do chudoby. Mladý Temudžin sa dokonca na istý čas dostal do zajatia, z ktorého ušiel len vďaka tomu, že sa nad ním zmiloval jeden z jeho strážcov.

Temudžin sa neskôr dostal do služby starého priateľa jeho otca Togrula, chána kmeňa Keraitov. Opäť nadviazal kontakt aj so svojim priateľom z detstva Džamuchom, s ktorým ho spájalo pokrvné bratstvo označované ako *anda*. Počas jednej z výprav kmeň Merkitov uniesol temudžinovu prvú a najdôležitejšiu manželku Borte. Temudžin žiadal od Togrula a Džamuchu pomoc pri jej vyslobodení, čo však bolo možné až po niekoľkých mesiacoch, kedy bol kmeň Merkitov porazený a Borte už zrejme bola tehotná. V krátkom čase porodila syna Džočiho. Hoci pretrvávali pochyby o Temudžinovom otcovstve, ten ho oficiálne vyhlásil za svojho právoplatného prvorodeného syna.

Po tomto víťazstve začala Temudžinova hviezda stúpať. Začalo sa k nemu pridávať čím ďalej tým viac nasledovníkov, čo spôsobilo nezhody najmä s Džamuchom. Postupne sa dvaja priatelia rozišli natoľko, že medzi nimi vypukla vojna a porazený Temudžin sa z písomných prameňov vytratil na takmer celú dekádu. Togrul, ktorý sa nechcel pridať na stranu Džamuchu bol vyhnaný do severočínskej dynastie

POZNÁMKY

Ťin. Pre ňu boli vo vazalskom stave aj iné mongolsé kmene, ktoré chránili ríšu Ťin pred ich pobratimami a strážili veľký čínsky múr. Táto dynastia, ktorá sama pôvodne pochádzala z polokočovníckych Džurčenov si uvedomovala potenciálnu silu mongolských a im príbuzných kmeňov spojených do jedného celku, a preto často štvla jednu skupinu proti druhej. Historici predpokladajú, že aj Temudžin sa nechal naverbovať do takejto pohraničnej jednotky, hoci pramene o tom mlčia. Ríša Ťin s pomocou mongolských kmeňov zorganizovala vojenskú výpravu proti ich predošlým spojencom Tatárom a po ich víťazstve sa opäť na scénu dostávajú Togrul aj Temudžin. Čoskoro sa však aj Togrul obrátil proti Temudžinovi, spojil sa s Džamuchom a až po ich porážke a zjednotení rozdrobených kmeňov sa Temudžin mohol v roku 1206 nechať vyhlásiť za chána všetkých chánov, Džingischána.

Tento dátum určuje začiatok výbojnej politiky novovzniknutej ríše Mongolov, ktorá začala najskôr podrobením si okolitých kmeňov a pokračovala cez najvýznamnejšie okolité politické celky až na hranice Európy. Na tomto mieste je nutné poznamenať, prečo sa kočovnícke rodiny hŕfne pridávali na stranu nie veľmi významného lokálneho vojvodu Temudžina, a taktiež prečo sa hlavné politické elity vtedajšej éry stavali nakoniec proti nemu. Zaiste išlo o samotnú Temudžinovu osobnosť, no čisto charisma nemohla zapríčiniť masovú podporu. Je možné povedať, že Temudžin už vo svojich prvých rokoch zmenil klasickú doktrínu a zaužívaný spoločenský systém. Vypovedá o tom jeden z najvýznamnejších písomných prameňov o Mongolskej ríši „Tajná história Mongolov“. Bola napísaná krátko po Temudžinovej smrti. Popisovala jeho život a začiatky jeho nasledovníka Ogotaja. Najvýznamnejším bodom bol systém, ktorý je dnes nazývaný *meritokracia*, čo znamená, že vojenské hodnosti neboli udeľované podľa toho, či sa dotýčny jedinec narodil vo vyššie postavenej rodine, ale za jeho preukázané schopnosti a zásluhy. Vypovedajú o tom dve osobnosti, ktoré je možné označiť za najšikovnejších taktikov a stratégov včasného obdobia Mongolskej ríše, generálov Subotaja a Džebeho.

Subotaj bol členom „strednej vrstvy“. Narodil sa do rodiny, ktorá bola spriaznená s Temudžinovou už niekoľko generácií. Po porážke Temudžina v roku 1203 spolu so svojim otcom a bratom osobne doručili stádo oviec, ktoré pred tým ochránili od banditov. Takto Temudžinovu ustupujúcu armádu zachránili od vyhladovania. Za tento skutok bol Subotaj prijatý do osobnej stráže a vojenského aparátu chána, zvaného *kešig*. V nasledujúcich rokoch preukázal svoje schopnosti a osobne viedol vojenské výpravy až do jeho prirodzenej smrti vo veku okolo 70 rokov.

Džebe, pôvodným menom Žurgadaj bol v prvotných bojoch o moc medzi Mongolmi vojakom v službách Temudžina. Počas jednej z bitiek bol Temudžinov kôň alebo samotný Temudžin zranený šípom. Po víťazstve si Temudžin nechal predviesť zajatých nepriateľov a spýtal sa, kto ho v podstate vyradil z boja. Žurgadaj sa prihlásil so slovami, že ak ho chán zabije, nikomu to nepomôže, no ak ho ušetrí bude mu verne slúžiť až do smrti. Temudžin, ktorý si vysoko cenil osobnú odvahu a bojové schopnosti ho ušetril a udelil mu nové meno Džebe podľa špeciálneho šípu na likvidáciu koní. Taktiež ho prijal do svojej osobnej družiny a nechal ho preukázať svoje schopnosti. Džebe sa stal významným generálom veliacim armádam dobývajúcim

severnú Čínu a Chorézmské impérium v centrálnej Ázii. Na svoju angažovanosť a späťso svojimi vojakmi doplatil, keď počas prvej výpravy v Rusi osobne viedol výzvedný oddiel a bol zajatý a popravený.

Druhou silnou stránkou Džingischánovej armády bolo usporiadanie v desiatkovom systéme. Hoci toto nebolo v stepných podmienkach úplnou novinkou, Džingischán ďalšími zákonmi dosiahol jej absolútnu funkčnosť. Najmenšou jednotkou bol *arban*, čiže desať mužov. Stovke, čiže desiatim arbanom sa hovorilo *zún*, tisícke *mingan* a najvyššou vojenskou a neskôr aj správnu jednotkou bol *ťumen* pozostávajúci z desaťtisíc vojakov. Lojalita Mongolov voči svojim druhom v zbrani vychádzala zo skupinových trestov. Napríklad ak zbehol jeden muž, potrestaní, v tomto prípade popravení boli všetci členovia jeho desiatky. Ak zbehol celý arban, potrestaná bola celá stovka, do ktorej patrili. Vojaci tak neniesli zodpovednosť len za seba, ale za celý svoj útvar. Samozrejme, aj kontrola medzi sebou a strach z potrestania za niečo, za čo sa sám jednotliviec nepričinil vytvárali silnú kontrolu na všetkých úrovniach velenia. Džingischánova *jasa*, ako bol nazývaný tradičný zákonník, pamätala aj na logistickú stránku vedenia vojenských operácií. Vojaci mali zakázané na výprave preťažovať svoje kone a v čase presunu nemohli upínať všetky popruhy sedla, nechať mu zubadlo v papuli, alebo udierať koňa opratami. Aj celkový čas presunov bol kratší. Spravidla sa štartovalo v skorých ranných hodinách, popoludní sa vojsko utáborilo a kone sa pustili na pašu. Tým velenie dosiahlo, že hlavný prostriedok mobility, kôň bol pred bojom odpočinutý. Hoci sa čas presunu skrátil, bojaschopnosť mužstva bola stabilná. Hlavnou silou tejto armády boli jazdní lukostrelci so žiadnou alebo len veľmi ľahkou zbrojou. Nákladné brnenia, ktoré poskytovali lepšiu ochranu si mohli dovoliť len príslušníci šľachtickej vrstvy. Najčastejšie boli získané buď ako lup z výprav, alebo obchodom s usadlejšími spoločnosťami v susedstve Mongolov. Z písomných prameňov vieme, že Mongoli si veľmi cenili kováčov a iných remeselníkov, ktorých zvykli zajať a využívať práve na výrobu zbraní a zbrojí. V prípade nutnosti každý z Mongolov dokázal bojovať aj z blízka, hoci to podľa historických správ vôbec neoblubovali.

V tomto období bola základná taktika Mongolských armád podobná taktike akú využívali kočovnícke kultúry pred nimi. V boji s rovnako vedenou armádou pozostával stret z neustáleho manévrovania jazdnej lukostrelby oboch strán vymieňajúcich si spršky šípov. Občas sa vrátili k rezervným koňom vymeniť si zviera za čerstvé alebo si doplniť šípy do tulca. V tomto období neexistovala samostatná zložka kavalérie, ktorá by sa špecializovala výlučne na boj zblízka s kopijami, šablami či mečmi ako je známa z iných kultúr. Aj jedinci s ťažšou zbrojou primárne bojovali s lukom a až v nevyhnutných prípadoch sa uchýľovali k chladným zbraniam. Keďže Mongoli, ako aj okolité kočovnícke kmene trénovali jazdu a lukostrelbu od raného veku a každý jeden zdravý chlap bol v podstate vojakom, o výsledku takýchto stretnutí najčastejšie rozhodoval počet mužov a morálka. Stret s rovnako vyzbrojenou armádou tak najčastejšie končil útekem či ústupom porazenej strany. Pri útoku na usadlých susedov, ako napríklad na severnú Čínu, ktorej jadro armády tvorila pechota sa však zväčša ukázala najväčšou výhodou Mongolov ich mobilita a celoživotný tréning.

POZNÁMKY

Najčastejším manévrom bol takzvaný *kantábrijský kruh*, termín používaný Rimanmi počas bojov v dnešnom Španielsku a široko používaný aj kočovníckymi kultúrami. Jazdci, v tomto prípade jazdní lukostrelci obkolesili stacionárnu jednotku nepriateľa a za jazdy krúžiac v jednom smere, vypúšťali do neho šípy. Nepriateľ tak bol obstreľovaný zo všetkých strán simultánne a jediným východiskom bolo stiahnuť sa do obrany alebo za cenu strát vyraziť na mobilného nepriateľa. V prípade skrytia sa pešiakov za štípmi mohli Mongoli neustále strieľať a hľadať medzery v obrane. Ak bola snaha prebiť sa z kruhu, najčastejšie nasledoval druhý hojne používaný manéver, predstieraný ústup. Mongolská jazda začala unikať v snahe naviazať na seba čo najväčšiu časť nepriateľského vojska a odpútať ho od zvyšku v snahe vytvoriť domnienku, že ustupujúcich jazdcov je možné dosiahnuť a pobiť. Mongoli, schopní strieľať z koňa aj za svoj chrbát tak neustále obstreľovali nepriateľa. V prípade, že nepriateľ začal spomaľovať, spomalili natoľko aj oni, aby ich prenasledovanie nevzdal. Niekedy bolo cieľom Mongolov len vzdialiť časť armády od jej zvyšku. Ak dostatočne poznali svoje okolie, snažili sa nepriateľa zatahnuť buď do močaristého, hrboľatého, alebo inak ťažko dostupného terénu. Tam sa na neho obrátili a opäť začali s kantábrijským kruhom. Takéto manévry sa používali ako na úrovni vojenských jednotiek, tak aj na úrovni celých armádnych zborov.

Obrázok 1: Mongolský lukostrelec na koni

Dôležitou súčasťou výcviku, okrem tréningu od útleho veku, bol každoročne chánom organizovaný hromadný zimný lov zvaný *nerge*. Na jednej strane slúžil na naplnenie chánovej špajzy pred zimou, na druhej strane na synchronizáciu a nadobudnutie praxe pre vojenské výpravy. Povinnosť zúčastniť sa ho mali takmer všetci bojaschopní muži, tak ako pri vojenskej výprave. Na tieto účely bol vyčlenený obrovský areál a boli uvalené regulácie, kedy a čo sa mohlo v tomto období loviť. Mongoli boli usporiadaní do skupín rovnako ako pri bojovej výprave, začínali na okraji vyčleneného územia a postupne zužovali kruh, zaháňajúc zvieratá do pripravenej pasce, podobne ako pri útoku na nič netušiaceho nepriateľa. Dôraz bol kladený na koordináciu jednotiek aj v situácii, kedy sa navzájom nevideli a nemohli interagovať. Presné stanovenie času, kedy má ktorá jednotka zaujať pozíciu a jeho následné dodržanie boli životne dôležité na výpravách v cudzej zemi a týmto tréningom a následnou oslavou po ňom bola aj utužovaná celistvosť a morálka vojska.

2 CEZ STREDNÚ ÁZIU NA HRANICE EURÓPY

POZNÁMKY

Hneď po zvolení Temudžina za Džingischána, najvyššieho z chánov sa jeho oči obrátili na okolité kmeňové zväzy a ríše. Niektoré boli podrobené silou, ako spomínaní Merkiti, Tatári či ríša Kara Kitaj, iné sa podrobili dobrovoľne, ako napríklad Ujguri. Džingischán tak začal svoju púť zjednotenia všetkých „ľudí žijúcich v plstenných stanoch“ pod vládou Mongolov, ktorí boli vyvolení na túto úlohu ich najvyšším božstvom Tengrim, Večným Modrým Nebom. Narastajúca sila ešte len vznikajúcej Mongolskej ríše nenechala však chladnými ich susedov. Ríša Ťin ovládajúca sever dnešnej Číny a Mandžusko, na základe výsledkov vojen v predošlom období považovala Mongolov za ich právoplatných vazalov. Keď sa cisár tejto ríše dozvedel o vzostupe Džingischána, poslal žiadosť, aby k nemu prišiel a podrobil sa. Keď sa Džingischán dozvedel o tejto požiadavke, odpľul si smerom na juh, kde sa Ťin rozprestierala, vyskočil na koňa a odcválal na blízku horu poradiť sa s jeho božstvom. Po štyroch dňoch sa vrátil s jasnou správou: Mongoli vyhlásia ríši Ťin vojnu. Táto trvala viac než dve dekády a víťazstvo Mongolov nastalo až po smrti Džingischána za vlády jeho nástupcu Ogotaja.

Výboje na západ za hranice územia primárne osídleného a ovládaného kočovníkmi začali v podstate neplánovane. Pri návrate z výpravy proti časti kmeňa Merkitov utekajúcich na západ k turkickým Kypčakom žijúcim v stepiach Kazachstanu sa Džingischánov najstarší syn Džoči a generál Subotaj stretli s vojenským oddielom Chorézmského šacha Mohameda. Chorézmská ríša bola v tomto období jedným z najsilnejších politických činiteľov v strednej Ázii. Zaberala celú oblasť Transoxánie, t. j. dnešného Uzbekistanu, Tadžikistanu, časti Kirgizstanu a Kazachstanu a v dobe vlády šacha Mohameda k nej bolo pripojené aj rozsiahle územie dnešného Afganistanu a časti Iránu. Kontrolovala najdôležitejšie trasy Hodvábnej Cesty, najvýznamnejšej obchodnej línie medzi východom a západom od staroveku.

Džoči a Subotaj nechceli bojovať proti takému významnému subjektu bez schválenia veľkým chánom a vyslali posolstvo k Mohamedovi, že nemajú spor s ním, ale len s Merkitmi. Šach však nedôveroval ešte neznámym Mongolom a nenechal ich prejsť bez boja. Chorézmská armáda bola voči tej Mongolskej v prečíslení a pozostávala z dobre vyzbrojenej pechoty, aj ťažkej jazdy a ľahkých jazdných lukostrelcov zložených z Kypčackých žoldnierov. Džoči a Subotaj však aj tak dokázali bojovať až do večera. Pravé krídla oboch armád zatlačili nepriateľské ľavé krídlo, čo postavilo Mongolov do pre nich výhodnej pozície na východ od šachových bojovníkov. Po zotmení Mongoli rozložili množstvo ohňov tak, aby to vyzeralo, že sa pripravujú na stret na druhý deň a počas noci unikli východným smerom domov, do Mongolska. Podľa niektorých historikov práve toto stretnutie ovplyvnilo vývoj neskoršej otvorenej vojny. Chorézmský šach vidiac ako aj málo početná armáda dokázala vzdorovať jeho silám sa zrejme obával stretnutia s Mongolmi na otvorenom bojisku. Približne v rovnakom čase ako sa Džoči a Subotaj vrátili so správami o tomto stretnutí, Džingischán sa dozvedel o ďalšom incidente s Chorézmskou ríšou. Karavána, ktorá ním bola vyslaná v snahe oficiálne začať obchodné styky bola šachovým

POZNÁMKY

strýkom zajatá a jej náklad bol skonfiškovaný. Džingischán, ktorý stále viedol nákladnú vojnu s dynastiou Ťin sa snažil spočiatku o mierové riešenie a vyslal ďalších diplomatov priamo k šachovi Mohamedovi. Ten však nechal všetkých okrem dvoch vysokopostavených Mongolov popraviť. Džingischán ako reakciu na túto urážku vypovedal Chorézmu vojnu, a sám sa postavil na čelo vojska v roku 1219.

Zloženie Džingischánovej armády však už nepozostávalo len z ľahkých jazdných lukostrelcov ako tomu bolo pred niekoľkými rokmi. Patrili do nej aj etniká, ktoré si podrobil alebo s ním uzavreli spojenectvo. Medzi nimi sa už začala objavovať aj pechota. Navyše, už počas bojov v severnej Číne, ktoré sa zameriavali najmä na dobýjanie dobre opevnených miest, si Mongoli uvedomili slabiny svojho spôsobu boja, ktorý odmietal strety v otvorenom poli. Z radov prebehľíkov, ale hlavne spomedzi početných zajatcov boli okrem iných remeselníkov a doktorov vyberaní najmä skúsení inžinieri, ktorí priniesli do mongolského vojenstva trakčný katapult, zvaný na západe *mangonel*. Išlo o bojový stroj, ktorý fungoval na báze ľudských svalov. Vojací, ktorí ho ovládali naraz zatiahli za špagáty pripevnené na jednej strane dlhého ramena a vymrštili kameň uložený na druhom konci.

Chorézmský šach neočakával, že kočovníci budú vlastniť obliehacie stroje. Navzdory radám svojho syna, Džalal al-Dina, aby sa s nimi stretol s celou Chorézmskou hotovosťou pri brode veľkej rieky Syrdarja, sa rozhodol opevniť mestá na severovýchodnej hranici ríše. Predpokladal, že tak ako iní nájazdníci pred nimi, Mongoli budú len rabovať okolie a neschopnosť získať nejaké mesto ich demotivuje natoľko, aby sa stiahli. Najväčšiu bojovú jednotku sústredil v hlavnom meste Samarkande, kde viedla aj najschodnejšia cesta do vnútra ríše. Džingischánova armáda však všetkých prekvapila, keď bez väčších problémov prekročila najprv púšť Kyzylkum a potom rieku Syrdarju a obľahla najbližšie mesto Otrar hlboko v nepriateľskej línii. V snahe kompletne mesto oddeliť od možných posíl Džingischán rozdelil armádu na viacero častí. Prvá pokračovala v obliehaní Otraru a zvyšné sa rozišli na sever a na juh v snahe odrezať a rozdeliť šachove armády. Postupovali od jedného mesta k druhému a postupne im padli do rúk všetky významné centrá: Buchara, Samarkand, Urgenč aj Nišapur. Okrem Samarkandu, ktorý bol strážený najväčším počtom bojovníkov aj Urgenč predstavoval problém pri obliehaní. Mesto bolo totiž postavené na rieke a v jeho okolí bola močaristá pôda a nedostatok kameňov použiteľných do obliehacích strojov. Mesto síce nakoniec padlo, no nezaobišlo sa to bez veľkých mongolských strát. Dobyté mestá dostávali do správy mongolskí generáli. Ženy a remeselníci boli zajatí a zvyšok mužov bol zaradený do špeciálnej časti vojska, zvanej *hašar*. Nešlo o regulérnu bojovú jednotku, ale o neozbrojenú masu podrobeného obyvateľstva, ktorá bola hnaná pred samotnou mongolskou armádou pod hrozbou smrti. Hašar mal za úlohu demoralizovať nepriateľa, ktorý videl ako dopadne v prípade, že sa nevzdá hneď a dobrovoľne. Mal slúžiť aj ako živý štít pohlcujúci nepriateľské šípy v prvotných náporoch, a taktiež ako univerzálna základná ženijná zložka. Hašar mal za úlohu aj plniť priekopy, či už hlinou alebo svojimi telami, kopat' opevňovacie zákopy a ťahať obliehacie stroje. Mestá, ktoré sa vzdali včas a bez boja však boli ušetrené krviprelievania. Mongoli do nich dosadili svojho správcu, priká-

zali domácim rozobrať fortifikácie a odovzdať tribút, no inak sa im do vnútorných záležitostí nestarali.

POZNÁMKY

Obrázok 2: Obliehanie mesta Mongolmi

Po páde Chorézmskej obrany Mohamed aj jeho syn unikli. Džingischán vyslal generálov Džebeho a Subotaja, aby šacha prenasledovali a dovedli pred chána. Boli mu so svojimi armádami v päťach až do mesta Hasan (dnes v západnom Iráne), kde jeho stopu stratili. Mohamed unikal na ostrov v Kaspickom mori, kde o krátky čas zomrel na zápal pľúc. Džebe a Subotaj o tom však nevedeli a rozhodli sa nevrátiť s prázdnyimi rukami. Zimu v roku 1220 strávili v Azerbajdžane, kde sa zrejme dozvedeli aj o šachovej smrti. Následne napadli Gruzínske kráľovstvo, ktoré sa im po krátkom čase podvolilo a rok 1221 strávili v oblasti južne od Kaukazu. Odtiaľ sa rozhodli pokračovať v dobýjaní, a taktiež aj v prieskume im doteraz neznámych krajín. Prekročili Kaukaz, od ktorého na sever žili osetskí Alani a Mongolom už známi Kypčaci, ktorí sa v tomto priestore nazývali Kumáni. Oba národy už zrejme vedeli, že sa Mongoli chystajú prekročiť hory a po uzavretí spojenectva vyslali armádu, ktorá mala za úlohu ich postup do čiernomorských stepí zastaviť. Džebe a Subotaj uvedomujúc si nebezpečenstvo sa rozhodli nepriateľa rozdeliť ľstou. Vyslali ku Kumánom posla, ktorý im sľúbil, že ak Alanov opustia, nemusia s Mongolmi bojovať a rozdelia si s nimi korisť. Kumáni súhlasili a alianciu opustili. Mongoli však svoje slovo nedodrжали. Osamotené armády pre skúsených taktikov Džebeho a Subotaja neboli prekážkou. Najprv porazili alanské vojsko a potom udreli na Kumánov, z ktorých sa mnohým podarilo uniknúť. Medzi nimi bol aj chán Kuten, ktorý sa smrťou dvoch iných chánov stal automaticky najvyššie postaveným kumánskym vodcom. Unikol až do Černigova, kde sídlil jeho svat Mstislav Mstislavič a varoval Ruské kniežatá o prichádzajúcej hrozbe. Jeho naliehanie sa opieralo najmä o logiku, že keď Mongoli rozprášia Kumánov tak sa vrhnú na Rusov, ktorí budú osamote oslabení. Rozhádané ruské kniežatá sa na čas spojili a spolu s Kumánmi sa vydali čeliť nepriateľovi skôr, ako vkročí na ich územie.

POZNÁMKY

Džebe a Subotaj sa zatiaľ presunuli na Krym, kde vyplienili mesto Sudak a strávil tu zimu. Potom ako sa dozvedeli, že Kumánsko-Ruská armáda postupuje dole Dneprom vydali sa im naproti. Mongoli sa pred samotnou bitkou snažili použiť rovnakú taktiku ako po prekročení Kaukazu. Vyslali k Rusom poslov, ktorí mali spojelectvo rozbiť. Poslovia však boli popravení a stretnutie bolo neodvratiteľné. Práve pri tomto ťažení zomrel aj samotný Džebe. Medzi ostatnými generálmi bol známym tým, že rád osobne viedol prieskumné oddiely, a tiež cválal do boja medzi prvými. Osudnou sa mu stala práve snaha osobne pozorovať postup nepriateľa na rieke Dneper. Mongoli, hliadkujúci na starej mohyle zbadali Rusov a Kumánov na druhom brehu. Ani jedna strana by nič nezmohla, keby sa podľa Novgorodskej kroniky nezdvihol vietor a neodhalil, že rieka je práve na tomto mieste plytká a je možné ju prebrodiť. Ako sa Rusi s Kumánmi vrhli do vody, malému mongolskému prieskumnému oddielu napadlo svojho veliteľa Džebeho ukryť. Údajne zakopať do zeme, zrejme však len do lístia či trstia a tváriť sa, že všetci unikajú. Džebe bol však odhalený a pred zrakom Mstislava Mstislaviča na mieste popravený. Na pravdivosť tejto takmer legendy zapísanej v ruskej kronike však poukazuje fakt, že Džebe už viac nie je spomínaný v žiadnych iných prameňoch, ani pri nadchádzajúcom veľkom strete, známom ako bitka na rieke Kalka.

Tejto bitke predchádzal deväťdňový predstieraný únik Mongolských vojsk smerom na východ. Nakoľko bol predstieraný a nakoľko sa Subotaj, čerstvo povýšený po smrti svojho mentora Džebeho, naozaj snažil stretu vyhnúť, nie je úplne jasné. Iné popisy tohto úniku však poukazujú na to, že naozaj išlo o cielený strategický manéver. Unikali dosť rýchlo na to, aby ich nepriateľ nedobehol, ale nie zas natoľko, aby sa prenasledovania vzdal. Počas dlhého presunu sa súdržnosť spojenej armády pomaly rozpadla. Ľahšie vyzbrojení kumánski jazdci, ktorí mali navyše vyššiu morálku, pretože bojovali vo vlastnej zemi, sa dostali na čelo. Ruské vojská, medzi ktorými boli aj peší bojovníci postupne zaostávali. Keď sa dostali na breh rieky Kalka, Subotaj v snahe využiť roztrieštenosť nepriateľa sa otočil a zavelil na útok. Mongoli bleskovo zasiahli Kumánov, ktorí sa pod ich náporom otočili na útek. Ustupujúci Kumáni vyvolali v ruských radoch chaos a paniku. Nebolo totiž jasné, či sa potajomky nespojili s Mongolmi a nejdú na svojich spojencov zaútočiť. Časť Rusov sa tak tiež obrátila na útek a varovala tých, čo zaostali najvýraznejšie, časť dokonca skrížila zbrane s Kumánmi. Keď už naozaj prišli aj Mongoli a zasypali bojisko mračnom šípm, skaza bola dokonaná. Skupina bojovníkov pod vedením Mstislava Kyjevského sa stiahla na malý vršok a narýchlo sa opevnila. Odolávali pár dní, kým nepodľahli mongolskej ľsti. Bolo im prisľúbené, že ak sa vzdajú krv kniežat nebude preliata. Po odhodení zbraní však boli bežní vojaci pobití a urodzení bojovníci ležali poviazaní na zemi. Na nich poukladali dosky, čím vzniklo akési provizórne pódium, na ktorom si mongolskí velitelia zorganizovali hostinu na oslavu víťazstva. Rusi sa pod tlakom pomaly udusili a Mongoli tak dostali svojmu slovu, že neprelejú ich krv. Namiesto ďalšieho postupu na oslabenú Rus a prenasledovania Kumánov sa Subotaj rozhodol vrátiť do Mongolska. Únava vojska, ktoré bolo na výprave už niekoľko rokov a straty, ktoré za ten čas utržilo ho prinútila vrátiť sa a nabráť sily na ďalší útok. Pri návrate však stále prechádzal nepriateľskou krajinou. Na rieke Volge sa niekoľ-

kokrát stretli s miestnymi Bulharmi, ktorí dokonca v jednom strete zvíťazili. Výpravu však Džingischán musel hodnotiť kladne. Jeho vojaci sa dostali až do Európy. Prišli odtiaľ nespočetné množstvo informácií o pomeroch v Európe, rôznych národoch, ich výzbroji a spôsobe boja, ako aj o zelených stepiach a bohatých mestách, vhodných na pripojenie k chánovej ríši.

Džingischán zrejme plánoval návrat do Európy, no v tom čase Mongoli bojovali na viacerých frontoch. Stále prebiehala vojna s ríšou Ťin a k tomu sa pridala trestná výprava proti Tangutom, ktorí odmietli vyslať vojakov do Chorézmskej kampane. V roku 1227 však Džingischán vo veku okolo 70 rokov zomrel, buď na následky pádu z koňa pri poľovačke alebo na nejaké staršie zranenie či chorobu. Ešte za svojho života si však vybral svojho nástupcu. Detí mal s mnohými manželkami takpovediac celú hordu, no relevantnými kandidátmi boli len štyria synovia od hlavnej manželky Borte. Najstarším bol Džoči, ktorý sa však narodil v čase už spomínaného únosu Borte Merkitmi, a preto niektoré jazyky pochybovali o jeho legitimitate. Najvýraznejším hlasom spomedzi nich bol práve druhorodený syn Čagataj, známy svojou nemilosrdnosťou a otvorenou nenávisťou voči Džočímu. Bolo jasné, že ak by bol za nástupcu určený jeden z dvoch starších synov, ten druhý by to neakceptoval a po smrti by sa rozpútala bratovražedná vojna. Tretím v poradí bol Ogotaj a štvrtým Tolui. Pred Toluiom, ktorý sa vyznamenal vo vojnách v Číne a pomaly dozrieval na skúseného generála, však bol uprednostnený Ogotaj, ktorý bol všeobecne známy zmierlivou povahou a diplomatickými schopnosťami. Podľa Džingischána bol zrejme ako jediný schopný okrem rozširovania impéria aj reálne vládnuť a spravovať dobyté územia. Tak za nástupcu bol vyvolený Ogotaj. Toluiovi bola daná úloha brániť a spravovať posvätnú mongolskú domovinu a Džoči a Čagataj dostali každý svoj vlastný chanát, zvaný *úlus*, ktorý mali za úlohu spravovať v podriadenom vzťahu k veľkému chánovi. Džočiho úlus sa rozprestieral na západ od Mongolska a podľa slov jeho otca do neho patrilo všetko územie, ktoré si Džoči v budúcnosti dobyje. Čagatajov úlus sa rozprestieral v centrálnej Ázii, južne od Balchašského jazera a severne od pohoria Ťanšan. Obom starším rozhádaným synom tak bolo umožnené operovať pomerne nezávisle, čo pomohlo odvrátiť prípadnú vojnu medzi nimi.

Po Džingischánovej smrti nastala voľba nového chána, ktorá však bola len nominálna, keďže nástupca bol jasne určený už za jeho života. Trvalo však dva roky, kým sa zorganizovalo stretnutie všetkých najdôležitejších princov ríše, ktorí pri stretnutí zvanom *kurultáj*, oficiálne potvrdili Ogotaja ako nového veľkého chána. Korunovácie sa zúčastnili jeho bratia Čagataj a Tolui, vnuci, najmä synovia Džočiho, ktorý zomrel len krátko pred Džingischánom, Batu, Orda a Berke. Prítomní boli aj poslední žijúci Džingischánovi súrodenci, brat Temuge a polovičný brat Belgutaj. Hneď po usadení na trón musel Ogotaj začať riešiť viacero páľčivých problémov. V Číne sa nepriateľské jednotky stále držali na obrannej línii tvorenej Žltou riekou a v Chorézme začala vznikať otvorená rebélia, ktorú spôsobil z exilu sa navrátiť syn šaha Mohameda Džalál ad-Dín. Druhou závažnou otázkou bolo vysporiadanie sa s dramaticky sa rozširujúcou ríšou zahŕňajúcou veľké množstvo usadlo žijúceho obyvateľstva, ktoré nebolo možné spravovať tradičným systémom kočovníckych národov.

POZNÁMKY

Vo vojenských veciach sa Ogotaj rozhodol riešiť situáciu masívnou ofenzívou ako v Číne, takaj v Chorézme, na čo však potreboval veľké množstvo finančných zdrojov. Tomu malo prispieť riešenie druhej otázky. Boli vytvorené dva civilné sekretariáty pre Čínu a moslimské krajiny v správe Mongolov. Ogotaj nariadil oficiálne sčítanie ľudu, najmä toho žijúceho usadlým spôsobom. Od neho sa následne odvíjali daňové systémy, ktoré mali za účel naplniť chánovu pokladnicu na financovanie vojenských záležitostí. Taktiež prebehla masívna výstavba a zabezpečenie ciest, ktoré mali prilákať obchodníkov. Prepracoval už za Džingischána vytvorený systém preprahacích staníc stojacich približne jeden deň od seba, ktorý sa nazýval *jam*. Ten slúžil nielen pre kupcov, ktorí sa tu mohli zastaviť, zadovážiť si čerstvé kone a zásoby na ďalšiu cestu, ale aj pre poslov samotného chána. Kupci boli dotovaní štedrými sumami a chán neváhal preplácať ich tovar za to, že merali dlhšiu cestu cez územie Mongolskej ríše, ako bola zvyčajná trasa Hodvábnej cesty v minulosti. Obchodníci však potrebovali aj stabilné zázemie a oficiálne trhy, kde mohli ponúkať svoje produkty a na to Ogotaj zriadil dovtedy oficiálne neexistujúce hlavné mesto ríše, ktoré dostalo meno Karakorum. Tieto aktivity sprevádzali prvé roky vlády chána Ogotaja. Napriek dvom menším výpravám miereným na územie Volžského Bulgarska počas prvej dekády Ogotajovej vlády sa však k obnoveniu masívnych výprav na západ mohlo pristúpiť až po konsolidácii pomerov v ríši, najmä po dobytí celej dynastie Ťin, ku ktorému došlo až v roku 1234.

3 VEĽKÁ OFENZÍVA DO EURÓPY

V roku 1235 bol chánom Ogotajom zvolaný ďalší veľký snem, kurultáj, ktorý určil za nový cieľ expanzie Mongolskej ríše, územie na západ od pohoria Ural. Primárnym cieľom boli Kumáni-Kypčaci, ktorí už mnohokrát stáli proti Mongolom a Volžskí Bulhari, taktiež v minulosti úspešne pozdvihnuvší zbraň proti ríši. Všetky národy, ktoré sa s nimi spojili čakal rovnaký osud, totálne podrobenie. Určený bol spoločný postup všetkých štyroch hlavných línií Džingischánových potomkov. Na ich čelo sa nominálne postavil Batu, Džočiho nástupca, ktorého úlus mal poňať novo dobyté územia, ako to ustanovil už Džingischán. Z vojenského hľadiska však najvýznamnejšiu úlohu dostal Subotaj, ktorý bol vrchným generálom a stratégom celej kampane.

Obrázok 3: Subotaj podľa čínskeho zobrazenia

Hoci podľa písomných správ sa z bojovníkov vyslaných Rusmi do boja s Mongolmi po porážke na rieke Kalka vrátila len desatina, jednotlivé kniežatstvá nevykonali žiadne špeciálne kroky na zabezpečenie obrany východných hraníc v prípade mongolského návratu. Naproti tomu, na pričiernomorských stepiach sa masy Kumánov hýbali smerom na západ tlačiac na hranice Uhorského kráľovstva. Už od roku 1211 sa v Transylvánii začali rodiť pokusy o pokresťančenie pohanských Kumánov na druhej strane Karpát. Túto misiu mal viesť rád Teutónskych rytierov, ktorý dostal do správy oblasť v pohraničí, ktorú mal za úlohu opevniť a chrániť. Po nezhodách s kráľom Ondrejom II. im však boli tieto majetky zhabané a kristianizačnú úlohu prebral novovzniknutý rád mníchov Dominikánov. Kráľovič Belo, neskôr kráľ Belo IV. dostal titul vojvodu Trasylvánie a výrazne sa podieľal na kontaktoch s Kumánmi. Po porážke na Kalke začal stúpať záujem kumánskych princov o prijatie krstu, čím zrejme sledovali politickú alianciu s Uhorským kráľovstvom. Na tento účel bola vytvorená aj samostatná kumánska diecéza v Milkove na hraniciach so stepou. Iné časti kumánskych kmeňov hľadali spojencov v Bulharskom cárstve, s ktorým mali čulé kontakty a spojenectvá už od jeho vzniku.

V roku 1235, teda v období keď v Mongolsku bolo prijaté rozhodnutie o útoku na západ, sa opačným smerom vydal dominikánsky mních, známy ako fráter Julián s cieľom nájsť pôvodnú pravlasť Maďarov. Tú našiel blízko rieky Volga, na území dnešnej ruskej republiky Baškirsko, kde stále žili ľudia rozprávajúci jazykom veľmi podobným vtedajšej maďarčine. Tu sa dozvedel aj o hrozbe nepriateľského národa Tatárov, ktorí sa vraj pripravujú na útok a bol očitým svedkom príchodu mongolských vyslancov do hlavného mesta Volžského Bulharska s požiadavkou okamžitej kapitulácie. O dva roky neskôr, keď sa pokúšal svoju cestu zopakovať stretol sa v ruskom Suzdali s masou utečencov, ktorí priniesli správy, že bulharské mestá a s nimi celé Volžské Bulharsko padlo. Pokračoval však ďalej na východ a bol zajatý Mongolmi. Po krátkom väznení ho prepustili so správou pre uhorského kráľa Bela IV. Buď sa okamžite podrobí veľkému chánovi, alebo bude jeho kráľovstvo zničené. Existuje totiž predpoklad, že Uhorsko bolo Mongolom známe zo správ rôznych obchodníkov. Odkedy sa Belo nechal titulovať aj ako *rex Cumanie*, čiže kráľ Kumánska, bol považovaný za jeden z hlavných cieľov invázie.

Po dobytí Volžského Bulharska a definitívnom podrobení si kumánskych kmeňov na stepiach severne od Kaspického mora sa Mongolská armáda ocitla na hraniciach ruských kniežatstiev. Ako prvá padla Rianzaň, ktorá sa odmietala vzdať. Nasledovali ju mestá Kozelsk a Vladimír. Počas zimy na prelome rokov 1237 a 1238 boli zničená a podrobená východná časť ruských kniežatstiev, väčšina miest a mestečiek ľahla popolom. Z taktického hľadiska nemali ruské opevnenia šancu odolávať Mongolskému tlaku. Ich hradby pozostávali z hlinených valov spevnených drevom s palisádami z hrubých kolov na vrchu. Kamenné múry sa zväčša nepoužívali, kamennom boli len spevňované niektoré exponované miesta fortifikácie. Takéto štruktúry nemohli odolávať mongolským katapultom, navyše boli situované na ľahko dostupných rovinách bez prirodzených bariér okrem niektorých riek. Priekopy pod valmi boli zaplnené hlinou a drevené brány boli vyrazené baranidlami v rukách príslušníkov hašaru.

POZNÁMKY

Nasledujúce leto sa Mongoli opäť stiahli, aby obnovili svoje sily a v jeseni zaútočili na pričiernomorské stepi a Krymský polostrov. Tu kočujúce zvyšky Kumánov už definitívne padli pod Mongolskú správu, či už dobrovoľne alebo násilu. Časť definitívne odišla zo stepí hľadajúc útočisko v Bulharsku či Uhorsku. Kuten, veterán z bitky pri rieke Kalka, oslovil kráľa Bela IV. a požiadal ho o možnosť usídlieť sa v Karpatskej kotline. Kráľ, ktorý už mal informácie o nadchádzajúcom nebezpečenstve zacítil šancu na posilnenie svojej armády o skúsených jazdných lukostrelcov. Uhorsko sa taktiež v tom období ocitlo v stave, kedy veľká časť miestnych šľachticov otvorene odporovala kráľovým rozkazom. Belo teda podmienil príchod Kumánov tým, že budú prisaháť vernosť len a len jemu a vďaka tomu pre nich nebudú platiť pravidlá ako pre normálnych sedliakov. Veľká masa Kumánov sa teda presídlila medzi rieky Dunaj a Tisa, čo sa stretlo s veľkým odporom tam žijúceho usadlého obyvateľstva. Príliš veľa ľudí s rôznym spôsobom života na malom mieste spôsobilo nepokoje, ktoré postavili Kumánov do zlého svetla z pohľadu Uhrov.

Medzitým východne od Karpát sa oči Batua a Subotaja upriamili na západné ruské kniežatstvá. Po lete 1239 strávenom oddychom a taktickým plánovaním obnovili na jeseň ofenzívu. Najprv padol Černigov, čomu predchádzal pre Rusov neúspešný stret s Mongolmi na bojovom poli, a následne sa Batu presunul ku Kyjevu sledujúc ho z druhej strany rieky Dneper. Po jej zamrznutí Kyjev padol do Mongolských rúk po masívnom ostreľovaní katapultami. Najvýznamnejšie mesto bývalej Kyjevskej Rusi a silný symbol bol zničený invazívnou armádou. V porovnaní s dobývaním východných kniežatstiev však miera deštrukcie bola oveľa nižšia. Mongoli obliehali primárne najväčšie a najvýznamnejšie mestá s drobnými opevneniami, ktorých zisk by nevyvážil riziká ich dobýjania. Určite k tomu prispela aj niekoľkoročná dobyvačná vojna, ktorá preriedila mongolské stavy, ako aj odchod dvoch významných veliteľov, Gujúka a Mongkeho aj s ich ťumenmi ešte pred dobytím Kyjeva. Zaujímavosťou je, že obaja sa neskôr stali aj veľkými chánmi. Ich odvolanie späť do Mongolska spôsobilo obnovenie bojov v Číne, ale aj nezhody oboch menovaných s oficiálnym veliteľom armády Batuom. Aj napriek strate pomerne významnej časti armády však Batu a Subotaj neprestali s tlakom na západ.

Batu pred samotným vpádom poslal kráľovi Belovi ultimátum, v ktorom ho síce označuje za mocného a významného panovníka, no vyzýva ho aby sa vzdal, keďže fakt, že prijal pod svoju ochranu Kumánov, ktorých Batu považoval za svojich poddaných, ich robí nepriateľmi. Belo však ani na toto vyzvanie, ako na mnohé predošlé neodpovedal. Namiesto toho sa však aktívne angažoval vo vybudovaní čo najlepšej ochrany svojej východnej hranice. V horských priesmykoch sa nachádzali takzvané záseky, tvorené kmeňmi postínaných stromov blokujúcich prechod, strážené posilnenými posádkami. Kráľ sa taktiež spoliehal na pomoc Kumánov, keďže domácu aristokraciu nemal úplne vo svojich rukách. Kamenné hrady, ktorých zrúcaniny sa dnes nájdú takmer na každom kopci však ešte v tomto období neboli tak časté, existovalo len niekoľko kráľom vlastnených opevnení, na Slovensku medzi ne patrili napríklad Trenčín a Spišský hrad.

Mongolská armáda sa rozdelila na dve hlavné časti. Severná divízia vedená Batuovým bratom menom Orda postupovala pozdĺž Karpát do Poľska, ktoré bolo nutné odstrihnúť od Uhorska skôr, než mu poľské veľkoknieža, Belov švager vyšle posily na pomoc. Po bleskovo rýchlom postupe Mongoli dobyli Krakov a postupovali ďalej na západ do Sliezska, kde sa vtedy nachádzal veľkoknieža Henrich Pobožný. S jeho armádou sa stretli v známej bitke pri Lehnici 9. apríla 1241. Hoci o tejto bitke koluje už od stredoveku viac legiend ako relevantných správ, istotou je, že poľské vojsko bolo nakoniec drvivo porazené a Henrich Pobožný bol zabitý. S jeho hlavou napichnutou na kopiji sa Mongoli preháňali popod samotnú Lehnicu. Rýchlym útokom stratilo Poľsko akúkoľvek schopnosť reagovať. Misia Mongolov neutralizovať túto hrozbu tak bola úspešná. Orda ďalej pokračoval na západ v snahe urobiť to isté s Českým kráľovstvom. Pri pokuse preniknúť cez horské priechody v oblasti Kladska však mongolskí prieskumníci spozorovali silnú obranu, ktorá spravila tento smer pochodu v podstate za nerealizovateľný. Stiahli sa preto naspäť neutralizovaným Sliezsikom a cez Moravskú bránu rýchlym presunom s takmer minimom ničenia a plienenia vstúpili na územie Uhorska priesmykmi v severozápadných Karpatoch či Javorníkoch.

Obrázok 4: Bitka pri Lehnici

V rovnakom čase sa druhá časť Mongolskej armády prebila cez východné Karpaty v štyroch prúdoch. Hlavná armáda pod vedením Batua a Subotaja udrela na takzvanú Ruskú bránu, dnešný Verecký priesmyk. Tri menšie oddiely smerovali do Sedmohradska či Transylvánie o niečo južnejšie, čím úspešne pokryli celú východnú a juhovýchodnú hranicu. Kráľ Belo začal okamžite zvolávať armádu v Pešti, no tá sa schádzala len pomerne pomaly. Časť šľachticov kvôli sporom s kráľom odmietla prísť, časť sa hotovala len veľmi pomaly. Ďalší, ako napríklad biskupi z Kaloče či Jágra sa rozhodli s Mongolmi stretnúť osamote, na čo doplatili stratou svojich vojsk a často aj vlastného života. Belov tromf, Kumáni však taktiež zlyhali, no nie úplne ich vlastným pričinením. Zvyšujúce sa napätie medzi nimi a Uhrami

POZNÁMKY

dospelo do takého bodu, že kráľ bol nútený Kutena a jeho rodinu dať kvôli jeho bezpečiu umiestniť do jedného domu v Bude. Po prebití sa Mongolov cez záseky v Karpatoch sa medzi Uhrami začali šíriť zvesti, že Kumáni sú len tatárskymi špehmi, ktorí sa v rozhodujúcej chvíli obrátia proti Uhrom. Podľa zvyku Mongolov nie je možné vylúčiť, že sa o niečo podobné aj nepokúšali. Situácia dosiahla vrchol, keď nahnevaný dav, zrejme aj na naliehanie šľachticov nepriateľsky naladených voči kráľovi, vtrhol do domu kde bola Kutenova rodina a do jedného všetkých Kumánov vyvraždil. Obdobne začali dvíhať Uhri zbraň proti ich kočovníckym susedom aj v iných častiach kráľovstva. Kumáni reagovali podobným spôsobom. Využili, že boli ešte stále usídlení pohromade, v celku sa pohli smerom na juh páliac a rabujúc po svojej ceste odtiahli do Bulharska. Belo IV. tak bol v nelichotivej situácii, hoci jeho armáda stále bola dobre vyzbrojená aj vycvičená.

Obrázok 5: Bitka na rieke Slanej

Mongolská armáda sa dostala až do blízkosti Pešti a kráľ Belo zavelil na útok. Podobn, ako pri bitke na rieke Kalka sa Mongoli namiesto priameho stretu dali na ústup. Týždeň strategického presunu smerom na východ obe armády priviedol až k mostu cez malú riečku Slanú, ktorá ich rozdeľovala. Pred samotným stretom sa Batu podľa vzoru Džingischána vydal na najbližší kopec, kde sa deň a noc modlil o víťazstvo k Nekonečnému Modrému Nebu. Moslimom v jeho armáde prikázal modliť sa k ich bohu. Dňa 10. apríla 1241, len jeden deň po bitke pri Lehnici sa obe vojská utáborili na noc. Batu vidiac Uhrov stavať provizórnu fortifikáciu okolo ich ležania bol znechutený. Hoci nepriateľská armáda mala viac mužov ako Mongoli, sami seba dobrovoľne zavreli do ohrady ako ovce. Očividne však nebola možnosť vylákať Uhrov ďalej, a toto bolo miesto boja. Batu bol nervózny, keďže prechodom cez most bol nútený vzdať sa na čas svojej najväčšej výhody, mobility. Subotaj však pripravil taktiku, ktorá mala túto nevýhodu neutralizovať. S vlastnou časťou armády sa presunul nižšie po toku rieky, kde narýchlo vystavili pontónový most, po ktorom mali prejsť a udrieť na nepriateľa z druhej strany. Po zotmení začali svoj plán realizovať, no Subotaj zrejme precenil pripravenosť svojich ženistov vybudovať pontónový most dostatočne rýchlo a sa tak Batu na regulérnom kamennom moste stretol s Uhrami osamotený. Belo dislokoval svoje najelitnejšie jednotky a mongolský útok odrazili. Na moste zahynul aj nepomenovaný mongolský vojvodca, podľa neskorších legiend ho do vody vlastnoručne zhodil kráľov brat Koloman. Batu, ktorý sa musel stiahnuť bol právom rozzúrený na Subotaja. Východné správy tvrdia, že Mongoli dokonca zvažovali po tejto porážke skončiť svoje výboje, reorganizovať armádu a vrátiť sa neskôr, ako bolo ich zvykom pri dlhších výpravách. Subotaj však

s týmto nesúhlasil a apelom na Džingischánove vízie ovládnutia celého sveta primäl zvyšok vojvodcov súhlasiť ešte s jedným útokom.

Uhri po prvotnom víťazstve spravili rozhodujúcu chybu, ktorá azda spočívala v tom, že prebrali isté západné spôsoby vedenia rytierskej vojny a nepredpokladali že tú noc sa útok zopakuje. Na moste nechali menšiu stráž a pripravili sa na odpočink. Len o niekoľko hodín neskôr, v čase brieždenia Batu a Subotaj začali synchronne druhý útok strelbou z katapultov na uhorský tábor s čelným útokom na most. V jednom momente bola bojaschopnosť Uhrov znížená takmer na nulu. Podľa historických správ, prekvapení bojovníci vychádzali zo svojich stanov a žasli nad chaosom v tábore. Naokolo horeli ohne, od ktorých sa chytili aj vojenské stany a drevené opevnenie. Muži, ktorí sa snažili narýchlo sa prichystať do boja do seba narážali a v malom priestore sa potkýnali o natahané stanové laná. Kráľov brat Koloman, biskup Ugolín, ktorý sa už raz stretol s Mongolmi na svojich pozemkoch a jednotka templárskych rytierov, ktorí sa preukázali už v predošlom boji na moste sa snažili o protiútok. Neúspešne. Obaja uhorskí šľachtici boli vážne zranení a templári padli do posledného muža. Chaos v tábore sa zvyšoval spolu so stúpajúcimi plameňmi. Na dokonanie diela Mongoli vytvorili pascu, očividne do dokonalosti nacvičenú na výročných lovoch. Z tábora nechali jedinou únikovú cestu, ktorú naoko nestrážili. Zdecimovaní uhorskí vojaci sa chopili príležitosti a začali utekať. Niekoľko krokov za táborom však na nich začali dopadať mongolské šípy a vytvorili dlhú radu tiel v akejsi uličke smrti. V bitke bojovali aj viaceré osoby, ktoré sú spojené s územím dnešného Slovenska. Napríklad kastelán hradu Beckov, ktorý bol v boji zranený, či nitriansky a trenčiansky župan Bohumír, Belov priateľ od detstva. Kráľ unikol a s mongolskou jednotkou v päťach prišiel do Nitry, kde posilnil svoj sprievod, ďalej do Bratislavy a Rakúska, kde ho na krátky čas zajal vojvoda Fridrich Babenbergský. V úteku pokračoval až do Chorvátska, do Záhrebu, odkiaľ poslal pápežovi list s prosbou o pomoc, no neúspešne. Následne bol pod hrozbou postupujúceho mongolského oddielu, ktorý mal za úlohou ho dolapiť, nútený utiecť na juh po pobreží zachrániac sa až na jednom z chorvátskych ostrovov.

Medzitým Mongoli si podrobili krajinu na východ a na sever od Dunaja. Existujú aj správy očitých svedkov. Medzi tých najvýznamnejší patrí majster Rogerius, pôvodcom taliansky klerik, ktorý detailne popisuje jeho zajatie a útek z neho. Mongoli si rozdeľovali korisť, územie a zajatcov medzi svojich vojvodcov a viacerí Uhri sa k nim pridali a podľa Rogeriových slov sa stali Tatármi svojimi skutkami. Juhozápadné Slovensko pustošil Orda a jeho jednotky postupujúce z Poľska. Pokúsili sa obliehať hrad Trenčín, no od tohto zámeru upustili a uspokojili sa s vyplienením jeho okolia. Archeologické nálezy a písomné správy svedčia o obrovskej deštrukcii v tejto časti kráľovstva, ako aj v medziriečí Dunaja a Tisy. V roku 1241 mali Mongoli problém s prekročením masívnej prirodzenej hranice, Dunajom. Tuhá zima však spôsobila, že rieka zamrzla a tak na prelome rokov 1241 a 1242 otvorila cestu celej armáde aj do západnej časti kráľovstva. Orda tiež prekročil Dunaj a spojil sa so zvyškom armády. V marci však nastal vo výprave očividný zvrät. Mongoli sa pomaly začali sťahovať smerom do Transylvánie. Naložení lupom a otrokmi prehľadávali všetky doteraz

POZNÁMKY

neodhalené skrýše a pálili všetko, čo nedokázali odniesť. Z Transylvánie sa narýchlo pohli smerom na juh a Uhorsko opustili. Prešli cez Bulharsko, ktoré bolo spravované maloletým kráľom a nemalo možnosť im odolávať a dostali sa na hranice Latinského cisárstva, kde sa dvakrát zrazili s cisárom Balduinom. Obe krajiny prijali utekajúcich Kumánov a je možné predpokladať, že práve toto bola príčina Mongolského útoku.

Obrázok 6: Kráľ Belo uteká pred Mongolmi

Najčastejšie sa za dôvod mongolského ústupu z Uhorska udáva smrť chána Ogotaja v decembri roku 1241. Batu a Subotaj sa údajne dozvedeli o jeho smrti a ponáhľali sa na voľbu nového chána, lebo Batu bol jedným z kandidátov. Táto teória však neobstojí pri konfrontácii s historickými faktami. Je veľmi nepravdepodobné, že by sa správa o chánovej smrti dostala k Batuovi tak rýchlo. Mongolskí posli boli síce rýchli, no vyše 6 000 kilometrová cesta v strede zimy v priebehu dvoch až troch mesiacov je veľmi nepravdepodobná. Taktiež, hlavní vojvodcovia sa do Mongolska nevrátili. Batu sa pozvoľným postupom vrátil na Volgu, kde založil svoje hlavné mesto Sarai a Subotaj tam s ním pobudol niekoľko rokov. Taktiež, snem na ktorom bol zvolený ako nový chán Gujúk sa uskutočnil až v roku 1246. Navyše, Batu ako syn mnohými neuznávaného Džochiho si nemohol nárokovať trón napriek tomu, že bol jedným z najstarších predstaviteľov Džingischánovej rodiny. Najpravdepodobnejšie vysvetlenie mongolského ústupu je predpoklad, že išlo len o strategické preskupenie jednotiek a snaha nabráť nové sily počas leta a vrátiť sa do krajiny, ktorá nemala možnosť sa v takom krátkom čase zotaviť z útoku. Smrť chána a začiatok organizovania novej voľby nedovolil Batuovi pozbierať rovnako veľkú armádu, na ktorej by sa podieľali všetky zložky Džingischánových potomkov a zrejme bolo na čas upustené od pokračovania útokov na západ. Mongolská ríša na čele s Gujúkom a o krátky čas neskôr Mongkem sa v ďalších dekádach zamerala na výpravy na východ.

Pokračovala vojna v Číne, ku ktorej sa pridali výpravy do Japonska a Kórey, neskôr začala systematická okupácia Blízkeho Východu. Chán západného úľusu, ktorý bol neskôr nazvaný Zlatá Horda Batu a jeho nástupca Berke sa dostali do sporu s vlastnými bratrancami o územia v Azerbajdžane a južne od Kaukazu.

Kráľ Belo sa vrátil do zničenej krajiny a začal s jej systematickou obnovou. Ako sa pri invázii ukázalo, najlepšiu obranu proti Mongolom poskytovali kamenné hrady na vyvýšených polohách. Čínske katapulty boli totiž usposobené na ostreľovanie cieľov na rovnom teréne. Taktiež fakt, že ich sila sa spoliehala čisto na svaly chlapov, ktorí ich ovládali ich predurčovala mať deštruktívny účinok voči hradbám z hlíny, aké boli bežné v Ázii, či drevo-zemným opevneniam na Rusi. Ako výhodná zbraň proti Mongolom sa osvedčila aj kuša, s ktorou sa aj neškolený vojak dokázal naučiť v krátkom čase účinne narábať, oproti pomerne zložitému výcviku lukostrelby. Výnimočné poznatky priniesol aj pápežov vyslanec, Giovanni Carpini, ktorý sa vydal na cestu do Mongolska v roku 1245. Ten okrem popisov krajiny a rôznych národov v nej žijúcich poskytol podrobné správy o mongolskej výzbroji a taktike a spísal návod, ako proti nim bojovať. Carpini bol presvedčený, že v snahe účinne vzdorovať musia západné krajiny prijať mongolský decimálny systém organizácie ako aj drakonické tresty porušovania disciplíny. Podčiarkol aj význam kuše a znalosť kočovníckej taktiky. Armády by nemali naletieť na predstieraný útek a mali by držať formáciu za akýchkoľvek okolností.

Na obnovenie vojenskej sily Belo taktiež požiadal Kumánov, aby sa do Uhorska vrátili. Na znak toho, že situácia s ich likvidáciou sa nebude viac opakovať ich rozmiestnil na viaceré miesta, ktoré boli od mongolskej invázie de facto opustené. Svojho syna Štefana oženil s dcérou významného kumánskeho šľachtica na spečatenie spojenectva. Odvtedy Kumáni hrali významnú rolu v uhorskej armáde v domáciach aj zahraničných vojenských konfliktoch.

4 DRUHÁ VÝPRAVA DO UHORSKA

Po stiahnutí sa z Uhorska sa Mongoli sčasti vrátili do svojej domoviny, no veľká časť na čele s Batuom zostala v európskych stepiach v meste Sarai a z predtým pomerne abstraktného Džočiho úľusu sa začala formovať samostatná jednotka, ktorá sa neskôr nazývala Zlatá Horda. Batu, ako jeden z najstarších členov Džingischánovej najbližšej rodiny bol starešinom vládnucej dynastie a podľa toho sa aj správal. Okrem stepného pásma dnešnej Ukrajiny, Kazachstanu a južného Ruska dosadzoval svojich miestodržiteľov aj v mestách ktoré patrili pod správu Mongolov na Blízkom Východe. Jeho najväčšia aktivita však očividne prebiehala v susedstve podrobených ruských kniežatstiev, ktorých dosadzoval, zosadzoval a prípadne aj popravoval podľa svojej ľubovôle. Vzťahy s veľkým chánom Gujúkom sa však po prvotnej korektnosti pomaly zhoršovali. Vnútorne rozpory postupom času eskalovali, až sa zdalo, že medzi dvoma mocnými postavami prepukne otvorená vojna. Chán Gujúk si predvolal Batua do Karakorumu, pričom Batu so sebou zobral aj pomerne veľkú armádu. Na tento krok reagoval Gujúk taktiež mobilizáciou. K stre-

POZNÁMKY

tu nedošlo, keďže Gujúk po ceste zomrel. S jeho nástupcom, Mongkem mal Batu omnoho lepší vzťah, keďže bol jedným z jeho vplyvných podporovateľov vo voľbe veľkého chána. K príprave druhej výpravy do Uhorska však nedošlo. Ríša sa v tomto období plne venovala invázii na Blízky Východ, ktorú viedol Mongkeho brat Hulagu. Na túto výpravu bola vyčlenená päťina celej hotovosti ríše a podmanila si takmer celý blízkovýchodný moslimský svet. Mongoli zabili aj najvyššieho islamského duchovného vodcu, kalifa, čím destabilizovali v podstate celé náboženstvo. Jedinou silou, ktorá sa Mongolom dokázala aspoň z časti postaviť, bol Mamlúcky sultanát Egyptu a Sýrie v známej bitke pri Ain Jalute. Hoci sa tento stret prezentuje ako prelomové víťazstvo, zastavilo len menšiu časť inváznej armády. Tá väčšia aj s veliteľom Hulaguom sa totiž musela vrátiť do Mongolska, kde zomrel chán Mongke a bolo potrebné voliť nového. Paradoxom ale je, že Mamlúckym veliteľom bol budúci sultán Baybars. , Kumán, ktorý bol ako mladý chlapec po úteku jeho rodiny pred Mongolmi počas ich výbojov v čiernomorskej stepi v Bulharsku predaný do otroctva.

Počas trvania tejto invázie zomrel aj Batu, ktorého po krátkom období vlády jeho syna a pravdepodobne vnuka vystriedal na tróne Džochiho úlus jeho ambiciózny brat Berke. Medzi Berkem a Hulaguom okamžite nastali spory, ktoré prešli až do otvorenej vojny. Jedným z jablák sváru bola aj smrť Berkeho generála Tutara, ktorého syn Nogaj sa neskôr stal kľúčovou postavou v druhej výprave Mongolov do Uhorska. S nástupom Kublaja na chánsky stolec v Karakorume nastala aj fragmentácia ríše, ktorej jednotlivé súčasti boli v podstate samostatné.

Ako už bolo spomenuté, po tom ako Mongolská armáda v roku 1242 opustila Uhorsko, začal Belo IV. krajinu takpovediac budovať nanovo. No hrozba z východu bola stále reálna. Uhorský kráľ sa usiloval posilniť najmä obranu krajiny, avšak nielen voči oponentom spoza Karpát, ale aj zo susedných krajín na západe. Rozhorel sa totiž dlhoročný spor, prerušovaná vojna o rakúske dedičstvo, v ktorej stál voči rakúskym, nemeckým a českým protivníkom. Na jeho stranu sa aspoň sčasti postavil Danilo Haličský, s ktorým predtým neúspešne viedol vojnu o kniežací stolec. Halič, kniežatstvo na západe dnešnej Ukrajiny a sčasti vo východnom Poľsku nebolo zničené absolútne, a spočiatku taktiež nebolo pod priamou vojenskou správou Mongolov. To sa zmenilo práve kvôli vzťahom s kráľom Belom, s ktorého dcérou oženil svojho syna Leva. Na Belove sprostredkovanie a možno aj naliehanie a osobné Danilove ambície sa nechal korunovať kráľom Rusi a od pápežského vyslanca prijal novú ruskú korunu. S tým sa však Danilo neuspokojil a od pápeža čakal viac než len požehnanie a korunu. Plánom bolo pripraviť krížovú výpravu namierenú proti Mongolom, ku ktorej však nedošlo. Haličské knieža však napriek tomu po odrazení menšieho mongolského útoku vyslal expedičný oddiel na Kyjev, ktorý bol v nepriateľských rukách. Hoci spočiatku bol pomerne úspešný, Mongoli vyslali v roku 1259 armádu na čele s Burundajom, ktorá takmer bez boja porazila odbojnú Halič ultimátom. Buď Danilo sám zničí všetky opevnenia v jeho mestách a dobrovoľne odprisahá vernosť chánovi, alebo jeho mestá jednoducho ľahnú popolom. Tvárou v tvár tejto voľbe sa Danilo podvolil a napomohol aj druhej invázii Mongolov do Poľska, kde poslal svojich vojakov ako súčasť ultimáta.

Uhorsko sa však po smrti kráľa Bela a v krátkej dobe aj jeho syna Štefana dostalo do pomerne nelichotivej situácie. Kráľom sa stal polovičný Kumán, Ladislav IV., ktorý bol len malým chlapcom. Kým sa nestal plnoletým, rolu regentky plnila jeho matka, Kumánka Alžbeta. V skutočnosti sa však mocenské pomery v kráľovstve preskupili do rúk rôznych vplyvných šľachticov, ktorí v nasledujúcom období podrývali kráľovskú autoritu. Ladislav sa čoraz viac uchýľoval k jeho pohanským pobratimom, zavrhol svoju právoplatnú manželku a verejne žil s viacerými kumánskymi konkubínami. Pápežov vyslanec Filip z Ferma, ktorý mal pôvodne pôsobiť ako mierotvorca medzi kráľom Ladislavom a odbojnými barónmi sa po príchode krajiny zdesil, že mladý Ladislav je podľa jeho slov viac pohan ako kresťan. Legát Filip ho pod hrozbou exkomunikácie z cirkvi, ktorá by z neho urobila neprávoplatného kráľa, donútil prijať tzv. kumánsky zákon, ktorý im prikazoval nadobro prijať kresťanstvo a skončiť s kočovníckym spôsobom života. Veľká nevôľa podrobiť sa týmto zákonom viedla k revolte podporenej aj Kumánmi žijúcimi mimo Karpát a eskalovala vojenským stretom pri jazere zvanom Hód, niekde na hraniciach Uhorska v roku 1282. Veľká časť Kumánov, hovorí sa že až tretina, odišla na východ, aj na územie Džočiho úľusu.

Práve tu, v priestore medzi Dunajom a Dniestrom v tomto období pomerne samostatne vládol Nogaj, jednooký veliteľ a veterán vojny medzi Berkem a Hulagom. Počas posledných rokov si v podstate podmanil väčšinu štátov na Balkáne, či už vojensky alebo pomocou diplomacie a dynastických svadiieb. Musel si byť vedomý, čo sa dialo v Uhorsku, a to nielen od utekajúcich Kumánov, ale aj cez svoje početné kontakty na rôznych panovníckych dvoroch. Spolu s ašpirujúcim vojvodcom Telebugom zozbierali sily v západnej časti Džočiho úľusu a v roku 1285 začali druhý vpád do Uhorska. Nevyrazili však zrejme so svojej domény. Podľa Haličsko-volynskej kroniky prišli najprv na dvor kniežaťa Leva, Danilovho dediča. Tam Prikázali prítomným šľachticom, aby podporili výpravu svojimi bojovníkmi. Takto posilnená mongolská armáda prekročila karpatské priesmyky zrejme niekde v okolí Dukly a vtrhla do Uhorska. Tu sa odpojil Lev Danilovič, ktorý sa musel vrátiť do Haliče, keďže jeho poľský nepriateľ využil jeho neprítomnosť a začal plieniť pohraničie.

Podľa dobových listín, najviac vyplienené boli župy Spiš a Šariš. Tu sa odohrali aj boje, ktoré boli na rozdiel od prvej výpravy v pomerne veľkej miere úspešné. Nogaj a Telebuga však nepokračovali spoločne, ale rozdelili sa minimálne na dve časti. Telebuga pomaly postupoval smerom na Budapešť a Nogaj vyrazil na Brašov v Transylvánii. Podľa zachovaných dokumentov sa im nedarilo, tak ako aj ich predchodcom, čo však môže byť skreslené odlišným cieľom celej výpravy, aj menšími možnosťami a vybavením. Veľká invázia pod vedením Batua mala za úlohu v prvom rade potrestať kráľa Bela za prijatie Kumánov, a zároveň destabilizovať krajinu a oslabiť ju pred rozhodujúcim úderom. Jeho vojsko navyše tvorilo veľkú časť armády celej ríše, vrátane podporných oddielov s obliehacími strojmi a ženistami. Naproti tomu, Nogajova a Telebugova sila sa spoliehala len na bojovníkov západnej časti Džočiho úľusu a nie príliš motivovaných ruských spojencov a určite so sebou nemali čínskych inžinierov a ich katapulty. Cieľom tak zrejme bol koristnícky výpad v snahe využiť destabilizáciu Uhorska. Jednou z hlavných komodít, ktoré pri výprave mali

POZNÁMKY

Mongoli získať boli otroci. Trh s otrokmi v tomto období prevlial v celom známom svete, v priestore Džočiho úľusu to boli hlavne mestá na Kryme, ktoré zásobovali široký priestor od Egypta po Irán.

Uhorská armáda mala snahu útok odraziť. Problémom však bol fakt, že kráľ Ladislav IV. nemal dostatočnú podporu svojej šľachty. Nejakých bojovníkov, najmä spomedzi Kumánov zozbieral a aspoň s časťou mongolského vojska sa v boji stretol. K rozhodujúcim bitkám došlo skôr na lokálnej úrovni. Miestni odporcovia ho dokonca obviňovali, že sám zavolať Mongolov do Uhorska, aby mu pomohli v boji proti odbojným barónom, hoci na to neexistujú žiadne iné relevantné dôkazy. Najviac vyznamenanými šľachticmi za svoje zásluhy boli Juraj zo Solivaru a Omodej Aba spolu s ďalšími členmi jeho rodiny. Práve Juraj, zakladateľ rodiny Šoóšovcov, bol obdarovaný zemou, na ktorej vybudoval hrad Solivar pri Prešove. Dokázateľne sa stretol s Mongolmi pod hradom Kamenica v Šariši, kde so svojimi vojakmi oslobodili zajatcov, ktorých zrejme Mongoli chceli odviecť na trh s otrokmi.

Podľa historických správ táto výprava pre Mongolov nedopadla dobre. Telebuga sa snažil o návrat do priestoru Halíča cez Karpaty, no tam jeho vojsko sužovala nepriazeň počasia, búrky a nejasná choroba či epidémia a hory prekonal len s obrovskými stratami. Nogaj sa snažil plieniť priestor severnej Transylvánie, no tiež neúspešne. Na viacerých miestach bol odrazený miestnymi obyvateľmi. Porážka však nemohla byť taká katastrofická, ako možno ukazujú kroniky písané víťazmi. Nogajova pozícia v jeho doméne nad dolným Dunajom neupadla a stále mal dosť bojovníkov a energie aby podnikol útoky na Balkán a aj do Poľska. Telebuga sa dokonca s jeho pomocou krátko po tejto výprave stal chánom Džočiho úľusu. Práve ďalšia výprava do Poľska na prelome rokov 1288 a 1289 sa šťastie dotkla aj územia Slovenska a opäť sa v nej vyznamenal Juraj zo Solivaru. Keď sa vojsko opäť vedené Nogajom po plienení Krakova a jeho okolia snažilo prebiť do Uhorska, Juraj ho odrazil v bitke pri Podolínci. Ten vtedy patrilo pod správu Poľska a porazil armádu, ktorá obliehala pevnosť Stary Sacz. Mongoli sa viac v plnej sile do Uhorska nevrátili, Nogaj sa dostal do konfliktu s Telebugom, ktorého smrťou sa na trón Džočiho úľusu dostal Tochta. No aj s tým sa nakoniec Nogaj nepohodol a v roku 1300 bol v boji zabitý. Ladislavovi IV. sa tiež nedarilo dobre. V roku 1290 ho v kumánskom tábore zavraždili vlastní vojaci a na trón nastúpil jeho bratranec, Ondrej III. Ten však tiež v roku 1301 zomrel a s ním aj dynastia Arpádovcov. Uhorsko sa dostalo do niekoľko dekád trvajúcej anarchie, na ktorej konci prišla na trón dynastia Anjouovcov.

5 ZÁVER

Mongolská ríša bezpochyby zmenila tvár vtedajšieho sveta. Podrobila si obrovské územie od Kórey po Karpaty a v podstate jej vplyvom sa zreorganizovalo celé politické zoskupenie v Ázii a v časti Európy. Kopytá Džingischánových koní rozdupali bohaté mestá a mocné krajiny, aby na ich popole vyvstal nový poriadok nazývaný v odbornej literatúre *Pax Mongolica*, „mongolský mier“. Napriek krutosti samotných výbojov, integrácia dobytých krajín pod správu veľkého chána im nakoniec priniesla hospodársku aj kultúrnu stabilitu. Obchodník, ktorý mal poverenie od mongol-

ských mocnárov mohol bez väčšieho strachu pred banditmi prejsť od hraníc Európy až do Číny a mal aj kde prenocovať a zabezpečiť si proviant na ďalšiu cestu. Po extrémne rýchlej expanzii sa však ríša v jednom momente dostala do bodu, kedy bola príliš veľká na ďalšie rozpínanie a vnútorné sily ju rozložili na menšie časti. Tie si síce stále udržiavali silnú pozíciu na politickej scéne, no samotná nejednotnosť už im nedovoľovala ďalej sa rozpínať s takou ľahkosťou, ako keď bolo možné do boja poslať silu stotisíc vojakov vyberaných s najelitnejších bojovníkov z väčšej časti Eurázie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

DVOŘÁK, P.: *Stopy dávnej minulosti 5 : Slovensko v stredoveku : Druhé kráľovstvo a jeho koniec*. 1. vyd. Budmerice : Rak, 2009. 255 s. ISBN 978-80-85501-43-8.

HOLEŠČÁK, M.: Zlatá horda – Džingischánovo dedičstvo v Európe [online]. HistoryWeb, 2017 [cit. 2020-10-29]. Dostupné na internete: <<https://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/zlata-horda-dzingischanovo-dedicstvo-v-europe>>.

JACKSON, P.: *The Mongols and the West, 1221-1410*. 2. vyd. Harlow, New York : Pearson Longman, 2005. 414 s. ISBN 0582368960.

KLEIN, B. - RUTTKAY, A. - MARSINA, R.: *Vojenské dejiny Slovenska : Stručný náčrt do roku 1526*. 1. vyd. Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1993. 177 s. ISBN 80-967113-1-8.

MARSINA, R. - MAREK, M. - DVOŘÁK, P. (eds.): *Tatársky vpád*. 1. vyd. Budmerice, Bratislava : Rak, Veda, 2008. 167 s. ISBN 978-80-85501-40-7.

ŠMIHULA, D.: Ako naši predkovia zvíťazili nad Zlatou hordou [online]. HistoryWeb, 2020 [cit. 2020-10-29]. Dostupné na internete: <<https://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/ako-nasi-predkovia-zvitazili-nad-zlatou-hordou>>.

ULIČNÝ, F.: *Dejiny Slovenska v 11. až 13. storočí*. 1. vyd. Bratislava : VEDA, 2013. 567 s. ISBN 978-80-224-1292-6.

VARGHA, M.: *Hoards, grave goods, jewellery : Objects in hoards and in burial contexts during the Mongol invasion of Central-Eastern Europe*. 1. vyd. Budapest, Oxford : Archaeopress, 2015. 95 s. ISBN 978-14-78491-202-4.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Porovnajte mongolskú spoločnosť pred a po Džingischánovom nástupe na trón.
2. Charakterizujte špecifiká mongolskej taktiky a stratégie.
3. Dajú sa niektoré mongolské taktiky použiť aj dnes?
4. Definujte logistický faktor vojny v stredoveku.
5. Popíšte rozdiel medzi prvou a druhou výpravou do Uhorska.

LEGÁLNE OBMEDZENIA ČINNOSTÍ PROFESIONÁLNEHO VOJAKA PRI VÝKONE ŠTÁTNEJ SLUŽBY

JUDr. Tomáš **MARTAUS**

ÚVOD

Záujem o riadny výkon štátnej služby profesionálnym vojakom predstavuje celospoločenský záujem v našom štáte. Ten plynie z úloh, ktoré plnia Ozbrojené sily Slovenskej republiky (zachovanie mieru, zaručovanie obrany Slovenskej republiky, plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná.¹⁾

V záujme zabezpečenia plnenia týchto úloh možno za legitímne považovať obmedzenie činností profesionálneho vojaka, ktoré v sebe nesú riziko, že v dôsledku ich výkonu nedokáže profesionálny vojak riadne a zodpovedne vykonávať štátnu službu v zmysle zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Rozsah týchto obmedzení však nesmie presiahnuť rámec, ktorý by pokrýval oprávnenosť zákonom uložených obmedzení. Je preto nevyhnutné, aby v prípade ich zákonného zakotvenia bol dôsledne dodržaný princíp proporcionality, a to medzi základnými ľudskými právami a slobodami a záujmom na riadnom výkone štátnej služby.

V nasledujúcej časti bude preto zaujímavé analyzovať súčasný stav právnej úpravy (v rovine de lege lata – podľa platného zákona/práva) týkajúci sa činností, ktoré sú profesionálnemu vojakovi zakázané.

1 ŠTÁTNA SLUŽBA PROFESIONÁLNYCH VOJAKOV

V zmysle zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov č. 281/2015 Z. z. predstavuje štátna služba profesionálneho vojaka činnosť, ktorou profesionálny vojak plní úlohy vyplývajúce z tohto zákona a z osobitných predpisov²⁾, ktorými sú napríklad zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov alebo zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.³⁾

Na základe § 15 zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov môže profesionálny vojak vykonávať štátnu službu vo forme prípravnej štátnej služby, dočasnej štátnej služby, stálej štátnej služby či krátkodobej štátnej služby.

Pokiaľ ide o **prípravnú štátnu službu**, tá predstavuje štátnu službu, počas ktorej sa profesionálny vojak pripravuje na vykonávanie dočasnej štátnej služby alebo krátkodobej štátnej služby.

1) § 2 ods. 1 zákona č. 321/202 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky.

2) § 2 ods. 1 zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

3) MARTAUS, T.: 2020. Záväzok vojakov vracať plat c/a boni mores, 2020, s. 346.

Podľa § 22 a nasl. zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov môže vojak prípravnú štátnu službu vykonávať vo funkcii čakateľ, pokiaľ je pripravovaný pre hodnostný zbor mužstva alebo vo funkcii kadet v prípade, ak je pripravovaný pre hodnostný zbor dôstojníkov. Každý profesionálny vojak v prípravnej štátnej službe je povinný počas nej absolvovať základný vojenský výcvik. Po tomto výcviku absolvuje profesionálny vojak pripravovaný pre hodnostný zbor dôstojníkov počas prípravnej štátnej služby i štúdium na vojenskej vysokej škole vrátane vojenského programu, ak nedosiahol vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa; prípadne štúdium na vysokej škole inej než vojenskej, ak nedosiahol vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a vojenský program; alebo dôstojnícky kurz pre absolventov vysokých škôl, ak dosiahol vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa.

Podľa § 43 ods. 14 zákona o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov č. 131/2002 Z. z. predstavuje vojenský program súbor vojenských vzdelávacích činností a výcvikových činností uskutočňovaných mimo akreditovaného študijného programu so stanoveným obsahom a súborom pravidiel. Jeho úspešné absolvovanie je podmienkou na úspešné absolvovanie štúdia na vojenskej vysokej škole.⁴⁾

Pokiaľ ide o štúdium na vojenskej vysokej škole, jedinou vojenskou vysokou školou v Slovenskej republike je Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši predstavujúca štátnu rozpočtovú organizáciu.

Dočasnú štátnu službu vykonáva profesionálny vojak od jeho vymenovania alebo prijatia do dočasnej štátnej služby až do uplynutia doby troch rokov po skončení prípravnej štátnej služby, ak je súčasne povýšený do vojenskej hodnosti vojak 2. stupňa, alebo deviatich rokov ak je súčasne vymenovaný do vojenskej hodnosti poručík; do doby uplynutia maximálnej doby štátnej služby alebo do vekovej hranice, ak túto vekovú hranicu profesionálny vojak dosiahne pred uplynutím maximálnej doby štátnej služby a nebola mu povolená výnimka (maximálne doby štátnej služby určuje príloha č. 1 zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov).

Stála štátna služba je štátna služba, ktorú profesionálny vojak vykonáva od jeho vymenovania alebo prijatia do stálej štátnej služby a ktorá trvá do dosiahnutia stanovenej vekovej hranice, ak zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov neustanovuje inak (napr. v prípade náčelníka generálneho štábu alebo rektora vojenskej vysokej školy).

Krátkodobá štátna služba je štátna služba, ktorú profesionálny vojak vykonáva od jeho vymenovania alebo prijatia do krátkodobej štátnej služby vo funkcii určenej služobným úradom a ktorá trvá po dobu dohodnutú so služobným úradom.

2 OBMEDZENIE ZDRUŽOVACIEHO PRÁVA

V zmysle zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov už v čase prijímania občana Slovenskej republiky do niektorých z foriem štátnej služby profesionálneho vojaka predstavujú vybrané obmedzenia

4) § 43 ods. 14 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

POZNÁMKY

činností predpoklad pre jeho prijatie do tohto typu právneho vzťahu. V zmysle ustanovení § 16 zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov ide o nevyhnutnosť zdržať sa konania brániaceho občanovi klasifikovať jeho osobu ako bezúhonnú a spoľahlivú, zdržať sa konania, v dôsledku ktorého by bol evidovaný ako občan, ktorý odoprel výkon mimoriadnej služby podľa zákona č. 569/2005 Z. z. o alternatívnej službe v čase vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov, či trestne stíhaný, ako aj činností, ktorých vykonávanie je týmto právnym predpisom priamo obmedzené alebo zakázané.

Na základe zákona nesmie byť občan uchádzajúci sa o výkon štátnej služby ku dňu prijatia do nej a počas jej výkonu členom politickej strany či hnutia a rovnako sa nesmie ani aktívne zúčastňovať na zhromaždeniach organizovaných politickými stranami alebo politickými hnutiami. Nemôže byť ani členom odborových organizácií, ktoré pôsobia v ozbrojených silách a na pracoviskách, kde vykonáva štátnu službu.

Čo sa týka zákazu združovania sa v politických stranách či hnutiach, ako aj aktívneho sa podieľania na ich činnosti v zmysle názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky, tento zákaz vychádza z poznania, že Slovenská republika vo svojej novodobej histórii bola životne konfrontovaná s nedemokratickými režimami, ktoré sa okrem iného vyznačovali nielen faktickým, ale tiež zákonným stotožnením vládnucej politickej strany so štátom. Či už to bola počas vojnového Slovenského štátu Hlinkova Slovenská ľudová strana, iba prostredníctvom ktorej sa podľa § 58 ods. 1 vtedy platnej ústavy slovenský národ mohol zúčastniť na štátnej moci a ktorá „ex lege“ disponovala polovojenskou organizáciou – Hlinkovou gardou, alebo následne v predchádzajúcom totalitnom režime Komunistická strana Československa – ústavne vymedzená ako vedúca sila v spoločnosti aj v štáte a jej ozbrojené sily, ľudové milície, označené ako „ozbrojená päť robotníckej triedy“. Reflektujúc na vojnovú a povojnovú minulosť Slovenskej republiky, a treba dodať, že tiež do istej miery na radikalizujúcu sa súčasnosť, má v prípade profesionálnych vojakov zákaz členstva v politickej strane naďalej predovšetkým preventívny význam súvisiaci s významnou ústavnou hodnotou, ktorou je bezpečnosť štátu.⁵⁾

3 BEZÚHONNOSŤ

Pokiaľ ide o bezúhonnosť, tú definuje zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov negatívne, a to výpočtom okolností, ktoré bránia tomu, aby bolo možné danú osobu považovať na účely tohto zákona za bezúhonnú. Ide o osobu, ktorá bola **právoplatne odsúdená za trestný čin vojenský alebo úmyselný trestný čin, a v prípade trestného činu vojenského a zločinu aj osoba, ktorej bolo odsúdenie za takýto trestný čin zahladené alebo na ktorú sa hľadí, akoby nebola za takýto trestný čin odsúdená.**⁶⁾

5) Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/09 z 8. júla 2009.

6) 16 ods. 4 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Skutkové podstaty **trestných činov vojenských** vymedzuje zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon vo svojej jedenástej hlave. Ide pritom o trestné činy: neuposlušnosť rozkazu; sprotivenie alebo donútenie porušiť vojenskú povinnosť; urážka medzi vojakmi; násilie voči nadriadenému; porušovanie práv a chránených záujmov vojakov; vyhýbanie sa služobnému úkonu alebo výkonu vojenskej služby; dezercia; porušovanie povinností strážnej služby; porušovanie povinností dozornej služby; porušovanie povinností pri obrane vzdušného priestoru; ohrozovanie morálneho stavu jednotky; porušovanie služobných povinností; zbabelosť pred nepriateľom; nesplnenie bojovej úlohy; opustenie bojových prostriedkov; a napokon vydanie bojových prostriedkov nepriateľovi.

Úmyselne je trestný čin spáchaný pokiaľ páchatel' chcel spôsobom uvedeným v Trestnom zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený týmto zákonom (priamy úmysel) alebo vedel, že svojím konaním môže také porušenie alebo ohrozenie spôsobiť, a pre prípad, že ho spôsobí, bol s tým uzrozumený (nepriamy úmysel).⁷⁾ Príkladom konania s priamym úmyslom môže byť situácia, v rámci ktorej páchatel' chcel usmrtiť svoju obeť, preto si vopred zadovážil strelnú zbraň, ktorou usmrtil svoju obeť strelnými poraneniami nezlučiteľnými so životom. V prípade nepriameho úmyslu, pri ktorom páchatel' vedel, že môže spáchať protispoločenský čin, no či ho v dôsledku svojho konania napokon spácha alebo nie mu bolo, laicky povedané, „ukradnuté“ možno ako príklad uviesť situáciu, v podobe konania páchatel'a, ktorý v náhlom rozrušení počas hádky spôsobí bodné poranenia obeti. Poranenia sú natoľko vážne, že v ich dôsledku dôjde napokon k smrti obeti. Páchatel' nechcel svoju obeť primárne usmrtiť, no vedel, že bodnými ranami jej smrť môže privodiť.

Zločinom je úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákonv osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou päť rokov ako aj čin, pri ktorom v prísnejšej skutkovej podstate prečinu spáchaného úmyselne je ustanovená horná hranica trestnej sadzby prevyšujúca päť rokov. Uvedené možno pochopiť na príklade trestného činu násilia voči nadriadenému, nakoľko totiž podľa § 399 ods. 1 Trestného zákona, ten kto použije násilie, hrozbu bezprostredného násilia alebo hrozbu inej ťažkej ujmy voči nadriadenému, a) v úmysle pôsobiť na výkon jeho vojenských povinností, alebo b) pre výkon jeho vojenských povinností, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.⁸⁾ V takomto prípade horná hranica trestu odňatia slobody neprevyšuje päť rokov, ide tak o prečin násilia voči podriadenému. Avšak podľa § 399 ods. 2 Trestného zákona sa odňatím slobody na tri roky až desať rokov potrestá páchatel', ak spácha čin uvedený v odseku 1 a a) spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví, b) so zbraňou, c) najmenej s dvoma osobami alebo d) ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky (nakoľko horná hranica trestu odňatia slobody prevyšuje päť rokov, ide už o zločin násilia voči podriadenému.⁹⁾

Právoplatné odsúdenie je oprávnený súd **zahľadiť** v prípade, ak odsúdený viedol po výkone alebo odpustení trestu, alebo po premlčaní jeho výkonu riadny život

7) § 15 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

8) § 399 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

9) § 399 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

POZNÁMKY

nepretržite po dobu najmenej **desať rokov**, ak ide o odsúdenie na trest odňatia slobody prevyšujúci päť rokov; **päť rokov**, ak ide o odsúdenie na trest odňatia slobody prevyšujúci jeden rok a **tri roky**, ak ide o odsúdenie na trest odňatia slobody neprevyšujúci jeden rok, môže odsúdenie zahladiť (ak odsúdený preukázal po výkone alebo odpustení trestu alebo premlčaní jeho výkonu svojím vzorným správaním, že sa napravil, môže súd zahladiť odsúdenie na žiadosť odsúdeného i pred uplynutím uvedených dôb).

Pri uloženom treste domáceho väzenia, povinnej práce, peňažnom treste, treste prepadnutia majetku, prepadnutia veci, zákazu činnosti, zákazu pobytu, zákazu účasti na verejných podujatiach, straty čestných titulov a vyznamenaní, straty vojenskej a inej hodnosti, či vyhostenia sa odsúdenie zahladí ich vykonaním, a to priamo zo zákona.

Po zahladení odsúdenia sa na páchatela trestného činu hľadí, ako keby nebol odsúdený. Rovnako je tomu tak i v prípade, ak sa vyslovilo, že sa odsúdený v skúšobnej dobe osvedčil alebo ak sa má za to, že sa osvedčil, či v prípade ak sa upustilo od potrestania páchatela.

Upustiť od potrestania možno v prípade páchatela prečinu, ak ním nebola spôsobená smrť alebo ťažká ujma na zdraví, a ak:

- a) páchatel priznal spáchanie prečinu, jeho spáchanie ľutuje a prejavuje účinnú snahu po náprave a ak vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a na doterajší život páchatela možno dôvodne očakávať, že už samotné prejednanie veci pred súdom postačí na jeho nápravu,
- b) prečin spáchala osoba z donútenia v priamej súvislosti s tým, že bol na nej spáchaný trestný čin obchodovania s ľuďmi, trestný čin sexuálneho zneužívania, alebo trestný čin výroby detskej pornografie,
- c) súd prijme záruku za nápravu páchatela a má za to, že vzhľadom na výchovný vplyv toho, kto záruku ponúkol, povahu spáchaného prečinu a osobu páchatela uloženie trestu nie je potrebné, alebo
- d) prečin spáchal v stave zmenšenej príčetnosti a súd má za to, že ochranné liečenie, ktoré mu zároveň ukladá, zabezpečí ochranu spoločnosti a nápravu páchatela účinnejšie ako trest; to neplatí, ak si stav zmenšenej príčetnosti spôsobil vplyvom návykovej látky.

V prípade mladistvého možno od potrestania upustiť, ak spáchal prečin, jeho spáchanie ľutuje a prejavuje účinnú snahu po náprave, a súčasne vzhľadom na povahu spáchaného činu a na doterajší život mladistvého možno dôvodne očakávať, že už prejednanie veci pred súdom postačí na jeho nápravu, alebo súd prijme záruku za nápravu mladistvého a má za to, že vzhľadom na výchovný vplyv toho, kto záruku ponúkol, povahu spáchaného činu a osobu mladistvého sa uloženie trestu nejaví nevyhnutné.

Za týchto podmienok môže súd upustiť od potrestania mladistvého i podmienčne, ak považuje za potrebné počas určenej doby sledovať správanie mla-

distvého. Pri podmiennečnom upustení od potrestania súd určí skúšobnú dobu až na jeden rok. Zároveň môže mladistvému uložiť primerané obmedzenia a povinnosti smerujúce k tomu, aby viedol riadny život. Spravidla mu uloží, aby podľa svojich síl nahradil škodu, ktorú spôsobil. Ak mladistvý, u ktorého bolo podmiennečne upustené od potrestania, viedol v skúšobnej dobe riadny život a vyhovel uloženým podmienkam, vysloví súd, že sa osvedčil. V opačnom prípade rozhodne, a to prípadne už v priebehu skúšobnej doby, o uložení trestu. Pokiaľ súd do jedného roka od uplynutia skúšobnej doby neurobil rozhodnutie o osvedčení sa bez toho, že by na tom mal mladistvý vinu, má sa za to, že sa osvedčil. Ak sa vyslovilo, že sa mladistvý, u ktorého bolo podmiennečne upustené od potrestania trestu osvedčil, alebo ak sa má za to, že sa osvedčil, hľadá sa na neho, ako keby nebol odsúdený.¹⁰⁾

Uvedené platí rovnako tak i v prípade ak mladistvý spáchal prečin v stave, ktorý bol vyvolaný duševnou poruchou, a súd má za to, že ochranné liečenie, ktoré zároveň ukladá zaistí nápravu mladistvého lepšie ako trest, alebo sa voči mladistvému vykonáva ochranné opatrenie alebo výchovné opatrenia a na dosiahnutie účelu zákona nie je potrebné uloženie trestu.

4 SPOĽAHLIVOSŤ

Pokiaľ ide o kritérium spoľahlivosti profesionálneho vojaka, tá je zákonom o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov vymedzená negatívne. Teda taxatívnym výpočtom okolností, na základe ktorých nemožno danú osobu považovať za spoľahlivú.

Za **spoľahlivého** tak nemožno považovať toho, voči komu sa trestné stíhanie vedené pre trestný čin brániaci bezúhonnosti skončilo právoplatným schválením zmiery a odo dňa nadobudnutia právoplatnosti uznesenia o schválení zmiery do dňa prijatia do štátnej služby neuplynuli tri roky.

Pokiaľ ide o **zmier**, ten môže v zmysle § 220 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku so súhlasom obvineného a poškodeného schváliť prokurátor, ak ide o trestné konanie vedené pre prečin, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, ak súčasne obvinený vyhlási, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, a nie sú odôvodnené pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a určito; nahradil škodu, pokiaľ bola činom spôsobená alebo urobil iné opatrenia na náhradu škody, alebo inak odstránil ujmu vzniknutú trestným činom a zloží na účet súdu a v prípravnom konaní na účet prokuratúry peňažnú sumu určenú ministerstvu na ochranu a podporu obetí trestných činov podľa osobitného zákona, a táto peňažná suma nie je zrejme neprimeraná závažnosti spáchaného trestného činu; pričom vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného činu, na mieru akou bol trestným činom dotknutý verejný záujem, na osobu obvineného a na jeho osobné a majetkové pomery považuje takýto spôsob rozhodnutia za dostačujúci.

10) § 101 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona.

POZNÁMKY

Pokiaľ však bola trestným činom spôsobená smrť osoby alebo ide o trestný čin korupcie, či o trestné stíhanie proti verejnému činiteľovi alebo zahraničnému verejnému činiteľovi pre trestný čin spáchaný v súvislosti s výkonom ich právomoci a v rámci ich zodpovednosti, schváliť zmier nemožno.

Rozhodnutie o schválení zmiernosti a zastavení trestného stíhania musí obsahovať opis skutku, ktorého sa týka zmier, jeho právne posúdenie, obsah zmiernosti zahrňujúci výšku nahradenej škody alebo škody, k náhrade ktorej sa obvinený zaviazal, alebo iné opatrenia na odstránenie ujmy vzniknutej trestným činom, peňažnú sumu určenú ministerstvu na ochranu a podporu obetí trestných činov a výrok o zastavení trestného stíhania pre skutok, ktorého sa zmier týka.¹¹⁾

Ak prokurátor zmier neschváli, hoci obvinený uskutočnil vyhlásenie, že spáchal skutok, pre ktorý je stíhaný, nie je možné v ďalšom konaní prihliadnúť na toto vyhlásenie ako na dôkaz.

Pre úplnosť je potrebné dodať, že zmier možno schváliť i na hlavnom pojednávaní pred súdom a to samotným súdom.

Spoľahlivá nie je ani osoba, voči ktorej bolo trestné stíhanie vedené pre niektorý z trestných činov brániacich bezúhonnosti právoplatne **podmienečne zastavené**, a to až do uplynutia skúšobnej lehoty.

Podmienečne môže prokurátor so súhlasom obvineného po vznesení obvinenia do podania obžaloby na návrh policajta alebo aj bez návrhu zastaviť trestné stíhanie v konaní o prečine, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, ak obvinený vyhlási, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, a nie sú odôvodnené pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a zrozumiteľne; nahradil škodu, ak bola činom spôsobená, alebo s poškodeným o jej náhrade uzavrel dohodu alebo urobil iné potrebné opatrenia na jej náhradu, a vzhľadom na osobu obvineného, s prihliadnutím na jeho doterajší život a na okolnosti prípadu možno takéto rozhodnutie považovať za dostačujúce.

Podmienečne však nemožno zastaviť trestné stíhanie v prípadoch, v ktorých bola trestným činom spôsobená smrť osoby; ide o trestný čin korupcie, či trestné stíhanie proti verejnému činiteľovi alebo zahraničnému verejnému činiteľovi pre trestný čin spáchaný v súvislosti s výkonom ich právomoci a v rámci ich zodpovednosti.

V uznesení o podmienečnom zastavení trestného stíhania sa určí obvinenému skúšobná doba na jeden rok až päť rokov. Tá začína plynúť od právoplatnosti tohto uznesenia. Obvinenému, ktorý uzavrel s poškodeným dohodu o náhrade škody sa v uznesení o podmienečnom zastavení trestného stíhania súčasne uloží, aby škodu v priebehu skúšobnej doby uhradil. Obvinenému možno tiež uložiť, aby v skúšobnej dobe dodržiaval primerané obmedzenia a povinnosti smerujúce k tomu, aby viedol riadny život alebo aby sa zdržal činnosti, ktorá viedla k spáchaniu prečinu.

Ak obvinený v priebehu skúšobnej doby viedol riadny život, splnil povinnosť nahradiť spôsobenú škodu a vyhovel aj ďalším uloženým obmedzeniam a povinnostiam, prokurátor rozhodne, že sa obvinený osvedčil. Inak rozhodne, a to aj počas

11) § 223 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku.

skúšobnej doby, že sa v trestnom stíhaní pokračuje. O osvedčení alebo o pokračovaní v trestnom stíhaní vydá uznesenie.¹²⁾ Pokiaľ sa do dvoch rokov od uplynutia skúšobnej doby bez zavinenia obvineného nerozhodne o osvedčení obvineného, má sa za to, že sa osvedčil.

Podmienečne možno trestné stíhanie zastaviť i spolupracujúcemu obvinenému, ktorý sa významnou mierou podieľal na objasnení korupcie, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, alebo zločinu spáchaného organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou alebo trestných činov terorizmu, alebo na zistení alebo usvedčení páchatela tohto trestného činu a záujem spoločnosti na objasnení takého trestného činu prevyšuje záujem na trestnom stíhaní obvineného pre taký trestný čin alebo pre iný trestný čin. Podmienečne zastaviť trestné stíhanie však nemožno voči organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi trestného činu, na ktorého objasnení sa spolupracujúci obvinený podieľal.

V prípade tohto obvineného sa v uznesení o podmienčnom zastavení trestného stíhania určí obvinenému skúšobná doba na dva roky až desať rokov.

Pre účely zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa za spoľahlivého nepovažuje ani ten, **kto je alebo bol liečený zo závislosti od alkoholu alebo iných omamných látok alebo psychotropných látok alebo preukázateľne nadmerne požíva alkohol alebo požíva iné omamné alebo psychotropné látky či je alebo bol liečený z patologického hráčstva.**

Omamné látky predstavujú látky vyvolávajúce návyk a psychickú a fyzickú závislosť ľudí charakterizovanú zmenami správania sa so závažnými zdravotnými a psychosociálnymi následkami. V prípade psychotropných látok ide o látky ovplyvňujúce stav ľudskej psychiky pôsobením na centrálny nervový systém s menej závažnými zdravotnými a psychosociálnymi následkami.

Zoznam látok považovaných právnym poriadkom Slovenskej republiky za omamné a psychotropné látky uvádza zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch. Látky nezapísané v tomto katalógu látok nemožno právne považovať za omamné či psychotropné, čo vyvoláva potrebu nepretržitej a včasnej aktualizácie predmetného zoznamu v čase dynamického vývoja týchto látok.

Nespoľahlivou je i osoba, ktorá je členom alebo sympatizantom skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a **slobôd**, alebo sa podieľa na ich podpore alebo propagácii, ako i ten, **kto bol zo štátnej služby** podľa zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov alebo z predchádzajúceho služobného pomeru **prepustený z dôvodu**, že:

- a) na základe záverov služobného hodnotenia bol hodnotený ako nespôsobilý vykonávať štátnu službu alebo profesionálnu službu;
- b) porušil základnú povinnosť profesionálneho vojaka, obmedzenie alebo zákaz podľa zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov alebo z dôvodu, že závažným spôsobom porušil niektorú zo základných povinností profesionálneho vojaka alebo zákaz podľa predchádzajúcich právnych predpisov;

12) § 217 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku.

POZNÁMKY

- c) mu bolo opakovane uložené disciplinárne opatrenie podľa zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov alebo z dôvodu, že opakovane porušil základnú povinnosť podľa predchádzajúcich právnych predpisov;
- d) bol právoplatne odsúdený na trest zákazu činnosti, ktorú má ako profesionálny vojak vykonávať, alebo trest straty vojenskej a inej hodnosti.

A rovnako tak i ten, koho predchádzajúci služobný pomer podľa osobitných predpisov (zákon č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície v znení neskorších predpisov, zákon č. 200/1998 Z. z. o štátnej službe colníkov a o zmene a doplnení niektorých ďalších zákonov v znení neskorších predpisov, zákon č. 315/2001 Z. z. o Hasičskom a záchrannom zbore v znení neskorších predpisov) sa skončil z dôvodov, že:

- a) na základe záverov služobného hodnotenia bol hodnotený ako nespôsobilý vykonávať akúkoľvek funkciu v štátnej službe podľa osobitných predpisov;
- b) porušil služobnú prísahu alebo služobnú povinnosť zvlášť hrubým spôsobom;
- c) nadobudlo právoplatnosť rozhodnutie o uložení disciplinárneho opatrenia prepustenia zo štátnej služby podľa osobitného predpisu.

Za spoľahlivého sa napokon nepovažuje ani občan, ktorého predchádzajúci štátnozamestnanecký pomer sa skončil z dôvodu závažného porušenia služobnej disciplíny alebo jeho predchádzajúci pracovný pomer sa skončil z dôvodu závažného porušenia pracovnej disciplíny.

5 ODOPRETIE MIMORIADNEJ SLUŽBY

V zmysle § 2 písm. c) zákona č. 570/2005 Z. z. predstavuje mimoriadnu službu vojenská služba vykonávaná v služobnom pomere, ktorú je v období krízovej situácie povinný vykonať vojak mimoriadnej služby.

Krízovú situáciu pritom predstavuje obdobie, počas ktorého je bezprostredne ohrozená alebo narušená bezpečnosť štátu a ústavné orgány môžu po splnení podmienok ustanovených ústavným zákonom o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu na jej riešenie vypovedať vojnu, vyhlásiť vojnový stav alebo výnimočný stav, alebo núdzový stav.¹³⁾

Vojakom mimoriadnej služby je:

- a) profesionálny vojak, ktorému bol v období krízovej situácie nariadený výkon mimoriadnej služby;
- b) vojak v zálohe povolaný na pravidelné cvičenie alebo na plnenie úloh ozbrojených síl, ktorému bol v období krízovej situácie nariadený výkon mimoriadnej služby;

13) čl. 1 ods. 4 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

- c) vojak v zálohe povolaný na výkon mimoriadnej služby v období krízovej situácie po prezentácii v Ozbroyených silách Slovenskej republiky;
- d) registrovaný občan, ktorý bol v čase vojny alebo vojnového stavu odvedený a povolaný na výkon mimoriadnej služby po prezentácii v ozbrojených silách;
- e) vojak dobrovoľnej vojenskej prípravy, ktorému bol v období krízovej situácie nariadený výkon mimoriadnej služby.

Občan môže odoprieť výkon mimoriadnej služby len v stave bezpečnosti, a to vyhlásením v roku, v ktorom mu vznikla branná povinnosť, alebo v januári každého nasledujúceho roka až do zániku brannej povinnosti podľa § 7 zákona č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Na vyhlásenie podané v období krízovej situácie sa neprihliada.

6 TRESTNÉ STÍHANIE

Osoba je trestne stíhaná, pokiaľ jej bolo orgánom činným v trestnom konaní (policajtom alebo prokurátorom) vznesené obvinenie prostredníctvom uznesenia o vznesení obvinenia. To v zmysle § 206 Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. vydá bez meškania orgán činný v trestnom konaní ak je na podklade trestného oznámenia alebo zistených skutočností po začatí trestného stíhania dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba. (O začatí trestného stíhania a vznesení obvinenia možno rozhodnúť jedným uznesením.)

Uznesenie o vznesení obvinenia musí obsahovať označenie osoby, voči ktorej sa obvinenie vznieslo, opis skutku s uvedením miesta, času, prípadne iných okolností, za ktorých k nemu došlo tak, aby skutok nemohol byť zamenený s iným skutkom, zákonného pomenovania trestného činu, o ktorý v tomto skutku ide, a to aj s uvedením príslušného ustanovenia Trestného zákona a napokon skutočností, ktoré odôvodňujú vznesenie obvinenia.

7 PODNIKANIE A INÁ ZÁROBKOVÁ ČINNOSŤ

Ku dňu prijatia občana do štátnej služby je taktiež nevyhnutné, aby profesionálny vojak skončil, prerušil alebo pozastavil výkon činností, akými je **podnikanie, iná zárobková činnosť** alebo činnosť člena **riadiacich, kontrolných alebo dozorných orgánov** právnických osôb vykonávajúcej podnikateľskú činnosť.

V prípade podnikania platí pre profesionálnych vojakov zákaz zdržať sa tohto konania absolútne. Zo zákazu podnikania tak neexistuje výnimka, ktorá by profesionálnemu vojakovi za vybraných okolností dovolila podnikáť.

V zmysle § 2 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka predstavuje **podnikanie** sústavnú činnosť vykonávanú samostatne podnikateľom vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť za účelom dosiahnutia zisku alebo na účel dosiahnutia merateľného pozitívneho sociálneho vplyvu, ak ide o hospodársku činnosť registrovaného sociálneho podniku podľa osobitného predpisu.

POZNÁMKY

Podnikateľom je osoba zapísaná v obchodnom registri, ktorá podniká na základe živnostenského oprávnenia; osoba, ktorá podniká na základe iného než živnostenského oprávnenia podľa osobitných predpisov; fyzická osoba, ktorá vykonáva poľnohospodársku výrobu a je zapísaná do evidencie podľa osobitného predpisu.

Akákoľvek iná podnikateľská činnosť, na ktorú nemá fyzická alebo právnická osoba oprávnenie, ktorú vykonáva nad rámec svojho oprávnenia alebo ktorú vykonáva napriek zákazu, možno v zmysle § 251 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona klasifikovať ako trestný čin neoprávneného podnikania.

Na základe § 13 ods. 1 písm. c) zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov nesmie byť profesionálny vojak členom riadiacich, kontrolných alebo dozorných orgánov právnických osôb vykonávajúcich podnikateľskú činnosť. To však neplatí v prípade, ak ide o profesionálneho vojaka, ktorý je vyslaný do riadiaceho, kontrolného alebo dozorného orgánu právnickej osoby vládou alebo ministrom. Za členstvo v týchto orgánoch však nesmie poberať odmenu alebo iné výhody.

Pod **inou zárobkovou činnosťou** rozumie zákon č. 281/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov činnosť, ktorá zakladá nárok na príjem zdaňovaný podľa § 5 a 6 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.¹⁴⁾ Ide o príjmy zo závislej činnosti, príjmy z podnikania, z inej samostatnej zárobkovej činnosti, z prenájmu a z použitia diela a umeleckého výkonu.

Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov však pozná rad výnimiek, v prípade ktorých môže profesionálny vojak vykonávať popri štátnej službe profesionálneho vojaka i inú zárobkovú činnosť. Výnimky platia na:

- a) poskytovanie zdravotnej starostlivosti,
- b) lekársku posudkovú činnosť,
- c) poskytovanie veterinárnej starostlivosti,
- d) výkon osobnej asistencie fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím, ktorá je podľa komplexného posudku odkázaná na osobnú asistenciu, podľa zákona č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- e) vedeckú činnosť, pedagogickú činnosť, lektorskú činnosť, prednášateľskú činnosť, pastoračnú činnosť, publikačnú činnosť, literárnu činnosť, športovú činnosť, trénerskú činnosť, umeleckú činnosť, znaleckú činnosť, tlmočnickú činnosť alebo na prekladateľskú činnosť,
- f) činnosť vedúceho tábora pre deti a mládež, jeho zástupcu pre hospodárske zdravotné veci, oddielového vedúceho, vychovávateľa, inštruktora alebo zdravotníckeho pracovníka v táboroch pre deti a mládež,

14) § 13 ods. 1 písm. b) zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

- g) správu vlastného majetku, majetku maloletého dieťaťa a na správu majetku osoby, ktorá bola pozbavená spôsobilosti na právne úkony alebo ktorej spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená,
- h) činnosť v orgánoch spoločenstva vlastníkov bytov a nebytových priestorov,
- i) činnosť v poradnom orgáne vlády,
- j) vykonávanie funkcie člena a zapisovateľa volebnej komisie alebo funkcie člena komisie pre referendum,
- k) činnosť člena v rozkladovej komisii.

7. 1 Prenájom nehnuteľnosti a podnikanie cez občianske združenia

V prostredí ozbrojených síl možno za frekventovanú problematiku označiť otázku spojenú s možnosťou či nemožnosťou prenájmu nehnuteľnosti profesionálnym vojakom (napr. bytu). V rámci snahy o zodpovedanie tejto otázky je potrebné uviesť nasledovné.

V zmysle § 663 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v prípade nájomného vzťahu prenecháva prenajímateľ nájomcovi za odplatu vec, aby ju dočasne v dojednanej dobe) užíval alebo z nej bral aj úžitky.¹⁵⁾

V prípade prenájmu nehnuteľnosti tak prenajímateľ vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť pravidelne a opakovane prepožičiava vec k užívaniu za odplatu (spravidla raz za mesiac – mesačné nájomné).

Z hľadiska naznačeného by sme potom prenájom nehnuteľnosti mohli vnímať ako podnikanie. V zmysle § 4 ods. 1 zákona č. 455/1991 Zb. je prenájom nehnuteľností, bytových a nebytových priestorov živnosťou výlučne vtedy, pokiaľ sa popri prenájme poskytujú aj iné než základné služby spojené s prenájomom.¹⁶⁾

V prípade príjmov z prenájmu nehnuteľnosti však podľa § 6 ods. 3 zákona č. 595/2003 Z. z. o daní z príjmov ide o príjmy z prenájmu predstavujúce predmet dane, a tak sa jedná o výkon inej zárobkovej činnosti zakázanej profesionálnemu vojakovi v zmysle § 13 ods. 1 písm. b) zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

V praxi možno identifikovať i snahu profesionálnych vojakov usilujúcich sa vlastné podnikanie zastrešiť činnosťou občianskeho združenia. Ide najmä o činnosť fitness-trénerov, či kondičných a výživových poradcov. V tejto súvislosti je preto potrebné podotknúť, že zakladanie občianskych združení spadá pod režim osobitného právneho predpisu, a to zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov. V zmysle § 1 ods. 3 tohto predpisu sa zákon o združovaní občanov nevzťahuje na združovanie občanov za účelom zárobkovej činnosti. Základným zámerom občianskeho združenia je totiž nezisková činnosť. Preto akákoľvek zisková činnosť občianskeho združenia by mala mať výlučne podporný charakter pre rozvíjanie primárneho účelu občianskeho združenia, na ktorý bolo založené.

15) § 663 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka.

16) § 4 ods. 1 zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon).

POZNÁMKY

Nakoľko takouto praxou dochádza i k obchádzaniu ustanovení zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, namieste je poukázať na § 39 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka, v zmysle ktorého je právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom neplatný. Uvedené ustanovenie by tak bolo možné aplikovať i na posudzovanie právnych úkonov vedúcich k založeniu občianskeho združenia profesionálnym vojakom.

Akési riešenie, potenciálne umožňujúce pripustiť príjem z prenájmu nehnuteľnosti profesionálnym vojakom, by bolo možné v prípade klasifikovania tejto činnosti ako „správy vlastného majetku“ podľa § 13 ods. 2 písm. g) zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorú zákon profesionálnemu vojakovi umožňuje. Kľúčový je tak výklad legálne užitého výrazu „správa vlastného majetku“. Právny predpis priamy výklad týchto slov neustanovuje. Nepomôže nám nijako významne ani gramatický význam slova „správa“, nakoľko správa predstavuje značne vágny termín. V zmysle Slovníka slovenského jazyka ide o činnosť, ktorej cieľom je vedenie nejakých záležitostí, starostlivosť o niečo.

Vágnosť predmetnej právnej normy pritom zrejme pramení v samotných limitoch práva, nakoľko právna norma predstavuje všeobecné pravidlo správania, ktoré sa dotýka množstva jedinečných skutkov, ktorých podať taxatívny, komplexný výpočet nie je možné.

Viac svetla do celej problematiky neprináša ani dôvodová správa k zákonu o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorá k dotknutej správe vlastného majetku neuvádza nič bližšie.

Ostáva tak výlučne na aplikačnej praxi či súdnej judikatúre akým spôsobom s právnymi účinkami vyloží a aplikuje dotknutú spoločenskú normu.

V prípade prenájmu vlastného majetku ide o vlastnú dispozíciu s predmetom vlastníctva spojenú s materiálnou odplatom ako podstatnou náležitosťou nájomného vzťahu. Práve v jeho spojitosti je však právne nie jednoduché prijať generálne pravidlo späť s nájmom bez rozlišovania druhu nájmu. Predstavuje totiž legitímny spoločenský záujem obmedzenie práva prenajať byt vo vlastníctve profesionálneho vojaka? Pokiaľ nie, bude tomu tak i v prípade ak vojak prenajíma viacero bytov, či celý bytový dom? Je nutné brať do úvahy počet obytných miestností, a tak kapacitu bytu či výšku nájomného? Ak by sme šli ďalej, čo s takým prenájmom parkovacej plochy, osobného motorového vozidla, plavidla, atď.? Bezpochyby ide o legitímne otázky, na ktoré je potrebné, aby zjednocujúcimi stanoviskami reagovala právna prax, ak nie normotvorca.

7.2 Účasť v obchodných spoločnostiach

V prípade legálnych obmedzení činností profesionálneho vojaka predstavuje zaujímavú problematiku i možnosť či nemožnosť účasti profesionálneho vojaka v niektorej z obchodných spoločností.

Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov *expresis verbis* (výslovne) zakazuje účasť profesionálneho vojaka v riadiacich, kontrolných alebo dozorných orgánoch právnických osôb vykonávajúcich podnikateľskú činnosť. Zákaz byť „obyčajným“ členom právnickej osoby však v tomto predpise uvedený nie je. Ide o prvý znak svedčiaci v prospech záveru, že profesionálnemu vojakovi takéto členstvo zakázané nie je. Uplatniť totiž možno fikciu racionálneho zákonodarcu, a to najmä pokiaľ ide o „úplnosť racionálneho zákonodarcu“ či argument právnej logiky – dôkaz z opaku (argument a *contrario*).

V zmysle úplnosti racionálneho zákonodarcu platí, že zo systému právnych noriem pre každú možnú situáciu je odvoditeľné aspoň jedno riešenie. Pokiaľ ide o dôkaz opaku, z neho možno odvodiť, že ak právna norma zakazuje výlučne členstvo profesionálneho vojaka v riadiacich, kontrolných alebo dozorných orgánoch právnických osôb vykonávajúcich podnikateľskú činnosť, akákoľvek iná účasť v týchto spoločnostiach zakázaná nie je. Uvedené plne korešponduje i s ústavnoprávnou normou zakotvenou v čl. 2 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb., podľa ktorého každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.¹⁷⁾

Pri ďalších úvahách o možnosti účasti profesionálneho vojaka ako člena na činnosti obchodnej spoločnosti bude potrebné zodpovedať otázku, či profesionálny vojak ako člen obchodnej spoločnosti podniká.

V tejto súvislosti možno poukázať na rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 Cdo 109/03 zo dňa 26. novembra 2003 uverejneného v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky 5/2005, v zmysle ktorého: *„Samotná účasť žalobcu, ako spoločníka v obchodných spoločnostiach s ručením obmedzeným nie je vykonávaním jeho vlastnej podnikateľskej činnosti, ale je len určitou formou dispozície s vlastným majetkom oprávňujúcou ho podieľať sa na výkone práv a povinností vyplývajúcich z jeho kapitálovej účasti v spoločnosti.“*¹⁸⁾ Podobne tak možno poukázať i na rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 8 Sža 7/2009 zo dňa 2. apríla 2009, na základe ktorého: *„Podľa ustálenej judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky samotná účasť žalobcu ako spoločníka v obchodných spoločnostiach s ručením obmedzeným nie je vykonávaním jeho vlastnej podnikateľskej činnosti, ale je len určitou formou dispozície s vlastným majetkom oprávňujúcou ho podieľať sa na výkone práv a povinností vyplývajúcich z jeho kapitálovej účasti v spoločnostiach. Vykonávaním, resp. prevádzkovaním podnikateľskej činnosti právnickou osobou treba rozumieť aktívnu činnosť smerujúcu k dosiahnutiu zisku (napríklad rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 Cdo 109/03 zo dňa 26. novembra 2003, stanovisko trestného kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 5. apríla 2002 publikované pod č. 36/2002). Činnosť spoločníka spoločnosti s ručením obmedzeným nespĺňa charakteristické znaky podnikania v zmysle ustanovenia § 2 ods. 1 Obchodného zákonníka. Len samotné oprávnenie na výkon podnikateľskej, resp. živnostenskej činnosti nemožno ešte považovať za podnikanie, ale rozhodujúci je skutočný výkon podnikateľskej činnosti na podklade takéhoto oprávnenia a majetková*

17) čl. 2 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

18) Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 Cdo 109/03 zo dňa 26. novembra 2003.

POZNÁMKY

účasť v obchodnej spoločnosti sama osebe nie je podnikaním, ale formou dispozície s vlastným majetkom.“¹⁹⁾

V dôsledku citovaného tak možno akceptovať presvedčenie, že v prípade obchodnej spoločnosti disponujúcej vlastnou právnou subjektivitou nezávislou na právnych subjektivitách svojich členov, aktívne podniká práve táto právnická osoba, na základe čoho tak samotná účasť v obchodnej spoločnosti nie je podnikaním.

Okrem podnikania je s výnimkou taxatívne uvedených príkladov profesionálnemu vojakovi v zmysle **§ 13 ods. 1 písm. b) Zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov** zakázané vykonávať zárobkovú činnosť podliehajúcu dani v zmysle osobitného právneho predpisu. Preto bude potrebné objasniť i otázku či členstvo v obchodnej spoločnosti spojené s príjmami spoločníkov obchodných spoločností v podobe podielu na zisku (dividenda) nemožno považovať za zárobkovú činnosť, ktorej výkon jej profesionálnemu vojakovi zakázaný.

Na základe § 3 ods. 1 písm. e) zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov je predmetom dane i podiel na zisku (dividenda) vyplácaný zo zisku obchodnej spoločnosti alebo družstva určeného na rozdelenie osobám, ktoré sa podieľajú na ich základnom imaní. Inak povedané i spoločníkom obchodnej spoločnosti.

Predmetom dane však nie je podiel na zisku (dividenda) vyplácaný zo zisku obchodnej spoločnosti alebo družstva v rozsahu, v akom nie je daňovým výdavkom u daňovníka vyplácajúceho tento podiel na zisku.²⁰⁾

Z uvedeného tak vyplýva, že v prípadoch, v ktorých obchodná spoločnosť či družstvo neuplatní vyplatený podiel na zisku ako daňový výdavok, alebo ho neuplatní v celej svojej výške, bude takýto zisk či časť zisku podliehať dani z príjmu.

Opísanú situáciu právne vytvorila novela, a to zákon č. 341/2016 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorá s účinnosťou od 1. januára 2018 zaviedla zdanenia podielov na zisku (dividend) pri súčasnom zrušení zdravotných odvodov z týchto podielov na zisku (dividend).

Pokiaľ však ide o profesionálnych vojakov a zákaz dosahovať zdaniteľné príjmy v zmysle zákona o dani z príjmu, tie sú obmedzené výlučne na príjmy zo závislej činnosti (§ 5 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov) a príjmy z podnikania z inej samostatnej zárobkovej činnosti, z prenájmu a z použitia diela a umeleckého výkonu (§ 6 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov). Dividendy ako podiely na zisku však predstavujú samostatný základ dane, v dôsledku čoho ich zákaz vyjadrený v § 13 ods. 1 písm. b) zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov nepokrýva. (Výnimku predstavujú výlučne dividen-

19) Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 8 Sža 7/2009 zo dňa 2. apríla 2009.

20) § 12 ods. 7 písm. c) zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov.

dy vyplatené obchodnou spoločnosťou alebo družstvom zamestnancovi bez účasti na základnom imaní tejto spoločnosti alebo družstva. Nakoľko však ide o príjem zamestnanca podnikateľa, nie spoločníka, ide o príjem zo závislej činnosti, zamestnania, ktorého klasifikácia v podobe zakázanej činnosti je nepochybná.)

POZNÁMKY

8 OBMEDZENIE PETIČNÉHO PRÁVA

Okrem práva združovania sa v odborových organizáciách a politických stranách či hnutiach je profesionálnemu vojakovi súčasne obmedzené i jeho petičné právo, a to vo veciach súvisiacich s výkonom štátnej služby, ktoré sa obmedzuje na individuálne žiadosti, návrhy a sťažnosti profesionálneho vojaka.

V zmysle § 3 zákona č. 9/2010 Z. z. o sťažnostiach je sťažnosťou podanie fyzickej osoby alebo právnickej osoby, ktorým sa domáha ochrany svojich práv alebo právom chránených záujmov, o ktorých sa domnieva, že boli porušené činnosťou alebo nečinnosťou orgánu verejnej správy a ktorou poukazuje na konkrétne nedostatky, najmä na porušenie právnych predpisov, ktorých odstránenie je v pôsobnosti orgánu verejnej správy. Pokiaľ sa preto profesionálny vojak podaním na orgány verejnej správy nedomáha ochrany svojich práv, či na základe úradne overenej plnej moci práv svojho splnomocniteľa, alebo ktorým len vyjadruje svoj názor, postoj, podnet, či návrh, nejde o činnosť, ktorá požíva ochranu v zmysle zákona o sťažnostiach.

Na demonštráciu uvedeného možno použiť príklad, v rámci ktorého profesionálny vojak adresoval a elektronicky zaslal dňa 4. septembra 2014 list poslancom Národnej rady Slovenskej republiky (bývalým ministrom obrany a osobám, ktoré boli oboznámené s problematikou ozbrojených síl z titulu výkonu funkcie, či sa venovali problematike ozbrojených síl v čase napísania listu), ktorým vyjadril svoj nesúhlas s tým, že ním vypracované pripomienky k novele zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov v dobe jej pripomienkovania, neboli akceptované a zahrnuté do novely zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov. Nakoľko však zo žiadneho právneho predpisu nevyplýva pripomienkujúcemu subjektu nárok na zapracovanie jeho pripomienok do pripravovanej novely zákona, nemožno jeho list posudzovať ako individuálnu sťažnosť v zmysle zákona o sťažnostiach. V dôsledku toho, profesionálny vojak, ktorý daný list adresoval poslancom parlamentu, porušil služobnú disciplínu pre nedodržanie služobného postupu v prípade riešenia služobnej alebo osobnej záležitosti.²¹⁾

9 KOMPARÁCIA S ČESKOU REPUBLIKOU

V zmysle § 4 nesúceho pomenovanie „Obmedzenia združovacieho práva v ozbrojených silách“ zákona č. 219/1999 Sb. o ozbrojených silách Českej republiky nemožno v ozbrojených silách zakladať politické strany a politické hnutia či zriaďovať ich organizačné jednotky. Rovnako tak politické strany a politické hnutia nesmú pôsobiť v ozbrojených silách a vo vojenských objektoch. Pri plnení úloh ozbroje-

21) Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 24S/92/2015 zo dňa 16. septembra 2016.

POZNÁMKY

ných síl mimo vojenských objektov je zakázané usporadúvať politické zhromaždenia a predvolebné kampane.

Pokiaľ ide o ďalšie z obmedzení uplatňovaných v prípade vojakov z povolania v Českej republike, tie upravuje zákon č. 221/1999 Sb. o vojakoch z povolania, ktorý v prípade občanov Českej republiky za jeden z predpokladov pre vstup do Armády Českej republiky. Podobne ako je tomu v Ozbrojených silách Slovenskej republiky, požaduje sa trestná bezúhonnosť. Za trestne bezúhonného sa pritom nepovažuje ten uchádzač, ktorý bol:

- a) v posledných 10 rokoch právoplatne odsúdený za úmyselný trestný čin s hornou hranicou trestnej sadzby odňatia slobody neprevyšujúcu 2 roky,
- b) v posledných 15 rokoch právoplatne odsúdený za úmyselný trestný čin s hornou hranicou trestnej sadzby odňatia slobody prevyšujúcu 2 roky, avšak neprevyšujúcu 5 rokov,
- c) právoplatne odsúdený za trestný čin s hornou hranicou trestnej sadzby odňatia slobody vyššou než 5 rokov alebo s výnimočným trestom,
- d) právoplatne odsúdený za trestný čin spáchaný z nedbanlivosti k odňatiu slobody na viac ako 1 rok a od výkonu alebo odpustenia trestu neuplynulo 5 rokov,
- e) právoplatne odsúdený za trestný čin spáchaný z nedbanlivosti k odňatiu slobody na menej ako 1 rok alebo inému trestu a od výkonu alebo odpustenia trestu neuplynul 1 rok.

Rovnako sa za bezúhonného nepovažuje ani ten,

- a) ktorého trestné stíhanie pre úmyselný trestný čin bolo na základe právoplatného rozhodnutia o schválení napravenia zastavené a od tohto rozhodnutia ešte neuplynuli 3 roky, alebo
- b) ktorého trestné stíhanie pre úmyselný trestný čin bolo právoplatne podmienčne zastavené a od uplynutia skúšobnej doby a lehoty, v ktorej má byť rozhodnuté, že sa osvedčil, neuplynuli ešte 3 roky, alebo bolo v trestnom stíhaní, ktoré bolo proti nemu vedené, rozhodnuté o podmienčnom odložení podania návrhu na potrestanie a od tohto rozhodnutia ešte neuplynuli 3 roky.

Pre posudzovanie trestnej bezúhonnosti sa pritom neprihliada k zahladeniu odsúdenia alebo k rozhodnutiu prezidenta, v ktorého dôsledku sa na uchádzača hľadí, akoby nebol odsúdený.²²⁾

Podobne ako je tomu u nás, i v prípade vojaka z povolania Armády Českej republiky platí zákaz jeho členstva v politických stranách, politických hnutiach či odborových organizáciách. Zakázané mu je i podporovať, propagovať alebo sympatizovať s hnutím, ktoré preukázateľne smeruje k potlačovaniu práv a slobôd človeka alebo hlása národnostnú, náboženskú alebo rasovú neznášanlivosť či nenávisť voči inej skupine osôb.

22) § 4a zákona č. 219/1999 Sb. o ozbrojených silách Českej republiky.

Rovnako nesmie vo vojenských objektoch usporadúvať politické zhromaždenia ani vykonávať politickú agitáciu.

Združovať sa mu je povolené výlučne v profesijných združeniach, ktorých činnosť musí byť zabezpečená dohodou o spolupráci s ministerstvom a internou normou ministerstva. Zakázané mu je i usporadúvať náboženské obrady a bohoslužby a zúčastňovať sa ich, pokiaľ tomu bráni dôležitý záujem služby. Uvedené obmedzenie však neplatí pre duchovnú službu.

Pokiaľ ide o hospodárske a sociálne práva vojaka z povolania, v prípade Českej republiky ide o inšpiratívnu právnu úpravu, ktorá vojakovi výnimočne povoľuje vykonávať zárobkovú činnosť, a to s písomným súhlasom služobného orgánu, pokiaľ táto činnosť neovplyvní výkon jeho služby alebo iný dôležitý záujem služby. Služobný orgán môže udelený súhlas písomne odvolať, a to s uvedením dôvodov zmeny svojho rozhodnutia. V takomto prípade je vojak povinný bez zbytočného odkladu zárobkovú činnosť skončiť.²³⁾ Zakázané mu je však vykonávať činnosť zodpovednej osoby v prípade živností, štatutárneho zástupcu, člena kontrolných orgánov právnických osôb, ktoré vykonávajú podnikateľskú činnosť s výnimkou členstva v štatutárnych alebo kontrolných orgánoch nestavebných bytových družstiev zriadených ku správe bytového fondu, a právnických osôb a organizačných zložiek štátu, ktorých zriaďovateľom alebo zakladateľom je ministerstvo či iný správny orgán.

V prípade vedeckej, pedagogickej, publicistickej, literárnej a umeleckej činnosti či správe vlastného majetku je, rovnako ako u nás, i vojak z povolania Armády Českej republiky oprávnený vykonávať tieto činnosti voľne.

V dôsledku uvedenej komparácie tak možno prijať záver, že za kvalifikovaný rozdiel oproti úprave štátnej služby profesionálneho vojaka Slovenskej republiky možno považovať možnosť vojaka z povolania vykonávať inú zárobkovú činnosť, a to po udelení súhlasu pre túto činnosť zo strany služobného úradu. Bezpochyby ide o legálny stav, ktorý by mohol byť inšpiratívny i pre právnu úpravu Slovenskej republiky.

10 ZÁVER

Obmedzenia už zo svojej podstaty so sebou prinášajú reštriktívne opatrenia smerované voči subjektom, ktorým sú právnym poriadkom ukladané. V zmysle čl. 3 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. môže každý konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá. Právom stanovené obmedzenia tak zužujú okruh možností v prípade, pri ktorých má privátny subjekt možnosť vlastnej voľby svojho správania. Je preto pochopiteľné, že adresátom práva budú v ich konaní viac prekážať než slúžiť uspokojovaniu ich sociálnych potrieb. To samozrejme ovplyvňuje i subjektívne nazeranie na normy zakotvujúce tieto obmedzenia. Osveta v oblasti nevyhnutnosti takýchto opatrení je preto predpokladom pre všeobecnú akceptáciu predmetných obmedzení zo strany ich adresátov.

23) § 47 ods. 1 a 2 zákona č. 219/1999 Sb. o ozbrojených silách Českej republiky.

POZNÁMKY

Legálne obmedzenia činností profesionálnych vojakov navyše so sebou nesú i zásah do základných práv a slobôd, v dôsledku čoho je podstatné mať pri ich ukladaní dôsledne na pamäti účel, ktorému majú slúžiť a tomu prispôbiť aj ich rozsah.

Ich právne zakotvenie nie je rigidné. V súlade s právnymi predpismi upravujúcimi proces tvorby prameňov objektívneho práva Slovenskej republiky je preto prípustné ich súčasnú podobu meniť. Analytické spracovanie úrovne súčasnej právnej úpravy v oblasti zákonných obmedzení činnosti profesionálneho vojaka tak predstavuje východisko pre prípadné kvalifikované diskusie o jej účelných zmenách.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

MARTAUŠ, T.: Závazok vojakov vracať plat c/a boni mores. In: *Teória a prax verejnej správy : Recenzovaný zborník príspevkov z 5. ročníka vedeckej konferencie doktorandov*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, s. 346-353. ISBN 978-80-8152-841-5.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 Cdo 109/03 zo dňa 26. novembra 2003.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 8 Sža 7/2009 zo dňa 2. apríla 2009.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 24S/92/2015 zo dňa 16. septembra 2016.

Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimového stavu a núdzového stavu.

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/09 z 8. júla 2009.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 219/1999 Sb. o ozbrojených silách Českej republiky.

Zákon č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

Zákon č. 321/202 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky.

Zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon).

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**POZNÁMKY**

1. Charakterizujte bezúhonnosť v zmysle zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
2. Charakterizujte spoľahlivosť v zmysle zákona č. 281/2015 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
3. Ako charakterizujeme podnikanie?
4. Môže profesionálny vojak dosahovať zisky z prenájmu?
5. Opíšte zakázané činnosti vojakov z povolania Armády Českej republiky

pplk. Ing. Alexander **HUGYÁR**

ÚVOD

V období posledných štyroch rokov médiá opakovane informujú o krízach či zmenách, ktoré sa objavili a mali, alebo majú vplyv na spoločenstvo Európskej únie, ako aj na spoločenstvo Severoatlantickej aliancie. Medzi takéto krízy patrila aj ekonomická kríza v roku 2015, ktorej ohniskom sa stalo Grécko, čo spôsobilo problémy Európskej únii na celosvetovom trhu.

Napriek ekonomickému poklesu sa Grécko nevzdalo svojich ambícií v oblasti zbrojenia. Na túto skutočnosť poukazuje nemecký denník „Der Spiegel“, kde sa uvádza, že Grécko je piatym najväčším dovozcom zbraní na svete a jednou z krajín Severoatlantickej aliancie (ďalej len „NATO“), ktorá v rámci hrubého domáceho produktu (ďalej len „HDP“) vyčleňuje tradične okolo 2,9 percent HDP na obranu.¹⁾ V porovnaní s priemerom Európskej únie (1,7 percent HDP) sa v čase krízy logicky otvára otázka „Prečo Grécko usilovne nadmieru zbrojí, aj napriek svojmu členstvu zaručujúce kolektívnu obranu?“. Odpoveď môže priniesť ujasnenie vzťahov Grécka s Tureckom, ktoré v minulosti eskalovali a ich eskaláciu môžeme sledovať aj v súčasnosti.

Pozorovaním príčin eskalácie sporu ako sú demografia obyvateľstva, náboženstvo, kultúra, migrácia a politický vývoj krajiny s jej orientáciou na zahraničných partnerov je možné identifikovať niekoľko historických ohnísk eskalácie grécko-tureckých vzťahov. Ide najmä o dlhotrvajúci spor o ostrov Cyprus, nadvládu nad oblasťou Egejského mora, boj za nezávislosť Grécka (1821 – 1831) a grécko-turecké vojny (1921 – 1922). Avšak predtým ako sa začneme venovať vysvetľovaniu vzťahov medzi Gréckom a Tureckom z pohľadu týchto ohnísk je potrebné uvedomiť si strategickú lokalitu oboch krajín.

Grécko je krajina, ktorá sa rozprestiera v Európe, je súčasťou Balkánu, oblasti Stredozemného mora a taktiež sa nachádza v blízkosti Východu, čiže krajín, kde prevažujúcim náboženstvom je islam.

Obrázok 1: Geografická poloha Grécka²⁾

1) DOČKALOVÁ, M.: Faktory ovplyvňujúci eskaláciu řecko-tureckého konfliktu, 2011, s. 6.

2) DANFORTH, L. a kol.: Greece, 2020.

Grécko je križovatkou svetadielov, a to Európy, Ázie a Afriky. Súčasné Grécko je dedičom starobylej antickej kultúry ovplyvnenej Byzantskou ríšou, a taktiež štyrmi storočiami nadvlády Osmanskej ríše. Súčasťou Grécka, okrem gréckeho polostrova je približne 2 000 ostrovov, z ktorých 170 je neobývaných a časť z nich leží blízko tureckého pobrežia.

Podobne ako Grécko, tak aj Turecko je krajinou, ktorá sa vyznačuje jedinečnou geografickou polohou. Turecko leží sčasti v Ázii a sčasti aj v Európe. Turecko svojou polohou zohráva križovátku Balkánu, Kaukazu, stredného Východu a východného Stredomoria. Rozlohou a populáciou je Turecko najväčšou krajinou v regióne.

V porovnaní s európskymi krajinami rozloha Turecka prevyšuje rozlohu akejkoľvek európskej krajiny. Väčšinová časť Turecka sa nachádza v Ázii. V európskej časti sa nachádza Anatólia a východná časť Arménskej vysočiny.²⁾

Obrázok 2: Geografická poloha Turecka³⁾

1 GRÉCKA A TURECKÁ HISTÓRIA

Grécka a turecká história patria medzi najstaršie vo svete a stále ich ovplyvňuje filozofické učenie, ktoré má vplyv na vnímanie a vývoj súčasnej náboženskej, politickej, ekonomickej, ale aj kultúrnej súčasťi novodobého sveta. Vzhľadom na prelínanie historických udalostí Grécka a Turecka sú v ďalšom texte uvedené iba kľúčové obdobia, z ktorých pramene ich nevyriešené spory.

Predovšetkým rozpad Byzantskej ríše, rozmach a úpadok Osmanskej ríše, vplyv Benátskej republiky, ako aj rozčlenenie územia po prvej svetovej vojne zhoršovali situáciu, čo vyústilo až dodnes trvajúcich sporov Grécka a Turecka o ostrov Cyprus, ako aj oblasť Egejského mora.

1. 1 História Grécka

Prvopočiatky gréckej histórie siahajú až do obdobia 7 000 rokov pred narodením Krista. V období neolitu (7 000 – 3 200 pred n. l.) a v bronzovej dobe (3 200 – 1 100 pred n. l.) mali Cykladická, Minoaninská, Heladická a Mykénska kultúra impozantný vplyv na neskorší vývoj okolitých krajín, medzi ktoré patrili Rím a oblasť dnešného Turecka, jednoducho povedané v tej dobe oblasť „Stredomoria“.

³⁾ DEWDNEY, J. C.: Turkey, 2020.

POZNÁMKY

Z náboženského pohľadu je počiatok kresťanstva v Grécku bezpochyby spojený s úpadkom Rímskej ríše. Moc Rímskej ríše začala upadať v 3. storočí, kedy na jej územie čoraz častejšie prenikali barbarské kmene, čo je spojené so sťahovaním národov. Táto udalosť postihla aj územie dnešného Grécka, kam postupne vpadli kmene Vizigótov, Vandalov, Ostrogótov, Bulharov, v 6. storočí Hunov, ale predovšetkým Slovanov, ktorí sa tu na rozdiel od predchádzajúcich kmeňov začali dlhodobo usadzovať.

Medzitým ale došlo k jednej závažnej zmene. Novým náboženstvom Rímskej ríše sa stalo kresťanstvo. Prvých konvertitov v Grécku získal svätý Pavol už v 1. storočí. Definitívnym podnetom k rozšíreniu novej viery sa stalo jej prijatie rímskymi cisármi a vzostup Východnej ríše, v ktorej sa zmiešala helenistická kultúra s kresťanstvom. Konštantín Veľký v roku 324 preložil hlavné mesto impéria do Byzancie na západnom brehu Bosporu, kde vznikla nová a už výlučne kresťanská metropola – Konštantínopol (dnešný Istanbul).

V roku 394 cisár Theodosius I. urobil z kresťanstva oficiálne štátne náboženstvo a postavil pohanské kultúry mimo zákon. K rozdeleniu Rímskej ríše na Západorímsku a Východorímsku ríšu došlo v roku 395. O 80 rokov neskôr Západorímska ríša podľahla barbarským nájazdníkom. Východorímska ríša sa udržala ešte ďalších tisíc rokov pod názvom „Byzancia“.

Atény ako dominanta Grécka zostali významným kultúrnym centrom až do roku 529, kedy najvýznamnejší byzantský cisár Justinián zakázal výučbu klasickej filozofie. Za vrchol vzdelania mala byť považovaná kresťanská teológia. Justinián tiež nechal v Konštantínopole postaviť nádherný chrám Božej múdrosti (Hagia Sophia). Mnoho významných kostolov vznikalo v tejto dobe aj v Grécku, najmä v Solúne.

Dejiny Grécka boli teda desať storočí súčasťou byzantských dejín. Celá Byzantská ríša sa rozprestierala v podstate na území Grécka (obrázok 3), o čom svedčí skutočnosť, že gréčtina postupne nahrádzala latinčinu aj v úlohe úradného jazyka. Rozloha ríše sa menila, časy rozmachu sa striedali s časmi krízy a nepokojov, ale Byzancia odolala útokom Peržanov, Arabov, Avarov, Bulharov, Rusov, Normanov, Pečenehov a ďalších nájazdníkov. Byzantská ríša dlho úspešne čelila nástupu islamských dobyvateľov.

Hoci územie samotného Grécka zaplavilo množstvo slovanských kmeňov, nakoniec v priebehu niekoľkých storočí boli úplne pohltené vyspelou byzantskou kultúrou. Paradoxom je, že najväčším úderom pre Byzanciu bol útok jej spoluveriacich zo západnej Európy v rámci krížových výprav.

Prvá krížová výprava vyhlásená pápežom v roku 1095 prebehla, rovnako ako aj ďalšie dve, bez vážnejšieho incidentu. Stále viac sa však ukazovalo, že motívom križiakov nie je len náboženská zanietenosť vyrvať sväté miesta z rúk neveriacich (moslimov), ale aj túžba po bohatstve.

Nervozita byzantských cisárov rástla v čase, keď cisári umožňovali rytierom zo západu prechod svojím územím. Obavy sa potvrdili pri štvrtej krížovej výprave

v roku 1204, kedy sa križiaci proti pôvodnému zámeru obrátili proti „schizmatickým Grékom“, ako označovali pravoslávne obyvateľstvo. Hlavným motívom nepochybne bolo neskutočné bohatstvo Konštantínopolu.

Obrázok 3: Byzantská ríša

Okrem „Frankov“, ako boli súhrne označovaní francúzski, talianski i nemeckí rytieri, zohrali v týchto udalostiach dôležitú úlohu najmä Benátky a ich dóža Enrico Dandolo. Dobyvatelia si rozdelili byzantské územia. Jednu štvrtinu zahŕňalo tzv. Latinské cisárstvo s centrom v Konštantínopole. Na Peloponéze, vtedy nazývanom Morea, vzniklo Achájske kniežatstvo. V období nadvlády „Latinov“ západoeurópske feudálne zvyklosti dali základ koloniálnej politike a obrovskému bohatstvu Benátskej republiky. Benáťania sa vo východnom Stredomorí stali na niekoľko storočí námornou a obchodnou veľmocou. Do ich správy spadali grécke prístavy a mnoho ostrovov v Iónskom aj Egejskom mori. Byzantínci však úplne nepodľahli vplyvu Benátskej republiky a v Malej Ázii založili tzv. Nikkajské cisárstvo. V roku 1259 Michael VIII. Palaiologos, pôvodom z franskej rodiny Villehardouinov, dobyl polostrov Peloponéz a urobil z mesta Mystru svoje sídlo. V Mystru pôsobilo mnoho vynikajúcich byzantských umelcov, architektov, intelektuálov a filozofov. V roku 1261 dobyli Palaiologovci Konštantínopol späť, ale ríša už bola len tieňom svojej bývalej slávy a permanentne sa zmiatala v politických a hospodárskych krízach.

Obrázok 4: Rozmach Osmanskej ríše za vlády Sulejmana I. ⁴⁾

4) SHAW, S. J.: Ottoman Empire, 2020.

POZNÁMKY

V 11. storočí začali do Byzantskej ríše prenikať Turci. Tí rozširovali svoje územie už v roku 1071, kedy turecký kmeň Seldžukov porazil byzantského cisára v bitke pri Mantzikerte a začal prenikať do Malej Ázie. Seldžukovia neskôr svoju moc stratili v dôsledku mongolských nájazdov, ale nahradil ich ďalší turecký kmeň pomenovaný podľa svojho vládcu Osmana. Osmanskí Turci postupne dobývali byzantské územie vrátane územia dnešného Grécka (obrázok 4).

V roku 1387 prvýkrát padol Solún, ktorý bol podriadený Turkom pod názvom Selanik. Vrcholom úpadku bol v roku 1453 pád hlavného mesta Konštantínopolu. Rozmach Turecka pokračoval až do 16. storočia, kedy Turci ovládli väčšinu osídleného územia od Rieky až na Krétu, ktorá padla v roku 1669 a na Iónske ostrovy, ktoré zostali naďalej v rukách Benátčanov. Najväčšieho rozkvetu dosiahla ríša za vlády Sulejmana Nádherného (1520 – 1566), ktorý získal aj časť Uhorska a ohrozoval dokonca aj Viedeň. V roku 1570 bol dobytý Cyprus.

Život pod tureckou nadvládou nebol ničím príjemným. Kresťania si síce mohli ponechať svoju vieru, ale ak nekonvertovali na islam museli platiť vyššie dane. Nenávideným dôsledkom osmanskej okupácie bolo tiež praktizovanie odvodu kresťanských chlapcov tzv. „devširme“, z ktorých sa po prevýchove stali janičiari – príslušníci sultánovho elitného vojenského oddielu a osobné stráže. Mnohí z nich neskôr dosiahli výrazný sociálny vzostup, niektorí sa dokonca stali veľkovezírmí, ale grécke rodiny tým trpeli, pretože odvedený bol zhruba každý piaty chlapec.

Kvôli zlepšeniu osobného postavenia konvertovali niektorí obyvatelia Grécka, ale aj podmanených tureckých území na islam. Väčšina z nich si však zachovala svoju pravoslávnu vieru. Konštantínopolský patriarcha sa stal hlavou ortodoxnej cirkvi na celom území ríše, vrátane Bulharska, Srbska a Rumunska, ktoré mali skôr samostatnú cirkevnú organizáciu.

Pre prežitie gréckeho národa v tomto období mali veľký význam hory, ktoré im poskytovali úkryt pred nájazdmi dobyvateľov. Vytvárali sa tu zbojnícke skupiny, ktorých príslušníkom sa hovorilo „klefti“. Klefti sa v tom čase stali národným mýtom, pretože romantický nacionalizmus v ich činoch videl predovšetkým bojovníkov za slobodu národa Grékov.

V roku 1689 síce Turci druhýkrát obľahli Viedeň, ale v tom istom čase stratili vo vojne s Benátskou republikou Peloponéz a niektoré ostrovy, aj keď zatiaľ iba dočasne. Benátčania sa vtedy dostali až do Atén, opevnili sa na Akropole a pri ostreľovaní bola bohužiaľ zničená aj časť slávneho antického chrámu Parthenón. Na Peloponéze vzniklo Morejské kráľovstvo s hlavným mestom Nafplio. Ďalšie turecké územia po ich porážke pripadli habsburskej ríši.

Osemnásťe storočie bolo pre Grécko charakteristické zosilnením moci tzv. „fanariotov“, bohatých príslušníkov starých gréckych rodov pôsobiacich v sultánových službách. Do roku 1821 faranoiti pravidelne zastávali úrad správcov vazalských kniežatstiev, rumunského kniežatstva – Valašska a Moldavska. Charakteristickým rysom vtedajšej gréckej spoločnosti bol intelektuálny a kultúrny rozmach znovu objavovania antickej tradície.

Do konca 19. storočia bola grécka spoločnosť viac či menej ovplyvnená Osman-skou ríšou. Až v rokoch 1770 – 1820 Gréci podnikli podstatné kroky k svojmu vy-maneniu sa spod nadvlády Osmanov. Toto obdobie je možné označiť za národné obrodenie, ktoré v tom čase prebiehalo v Európe. Aj keď osmanské impérium bolo stále ešte rozľahlou ríšou, jeho vnútorná kríza, chaos, nezákonnosti a korupcia sa stupňovali rovnako ako zaostávanie za zvyškom Európy. Neúspešné boli aj vojny Turkov s Ruskom (najmä za cárovnej Kataríny Veľkej), ktoré sa vydávalo za ochrancu všetkých pravoslávnych veriacich na osmanskom území.

Kľúčovým momentom úpadku vplyvu Osmanskej ríše bola v roku 1797 porážka Napoleona, vplyvom ktorej zanikla Benátska ríša. Po krátkom protektoráte Ruska a napoleonského Francúzska nakoniec územie Grécka získali v roku 1815 Briti. Od tohto momentu sa dá povedať, že Gréci a Turci začali kreovať svoje územné členenie, ktoré postupne vyústilo do vzniku gréckej národnooslobodzovacej revolúcie v marci 1821.

1. 2 História Turecka

História Turecka bola, je a bude spájaná so slávou Osmanskej ríše. Osmanská ríša ako súčasť svetových dejín bola po dobu šiestich storočí jednou z najmocnejších ríš sveta. Zanikla až po prvej svetovej vojne v roku 1922, kedy sa rozpadla na viacero nástupníckych štátov, medzi nimi aj Turecko. V dobe najväčšieho rozmachu zaberala ríša územie Malej Ázie, Blízkeho východu, ale aj oblasť juhovýchodnej Európy. Osmanské vojská sa dostali až pred brány Viedne a ovládli aj značnú časť vtedajšieho Uhorska. Pre Uhorsko v tej dobe predstavovali Turci nepriateľa číslo jeden. Pod tureckou nadvládou sa vtedy ocitli územia dnešných štátov: Maďarska, Srbska, Bosny, Rumunska, Grécka, Ukrajiny, Iraku, Sýrie, Izraela a Egypta, Severnej Afriky až po Alžírsko a Arabského polostrova.

Pomenovanie Osman pochádza z arabského „usmán“. Usmán bol turkménsky vodca, zakladateľ dynastie aj ríše. Prvé obdobie osmanskej histórie bolo charakteristické nepretržitou územnou expanziou. Na západe sa nachádzala vtedy už oslabená Byzantská ríša, ktorá musela čeliť tlaku novej formujúcej sa ríše.

Koncom 14. storočia Byzancia prišla o väčšinu svojich provincií v Anatólii. V tomto období Osman I. ⁵⁾ premiestnil hlavné mesto do Bursy a nastolil štruktúru politiky ríše. Za panovania Osmana I. sa Osmanská ríša začala formovať ako centrálny riadený štát, pričom jednotlivé etnické skupiny si mohli spravovať časť svojich záležitostí podľa seba. Po Osmanovej smrti sa začala expanzia do východného Stredomoria a na Balkán.

V roku 1387 Osmani dobyli dôležité mesto Thessaloniki, ktoré patrilo Benátčanom. Po tureckom víťazstve v bitke na Kosovom poli roku 1389 sa skončila nadvláda Srbov v regióne, kde sa expanzia Osmanskej ríše dotkla aj dnešného územia Balkánu.

5) Osman I. (Osman Gazi) sa narodil okolo roku 1258 a zomrel v roku 1324 alebo 1326. Archaicky je nazývaný Ottoman. Bol vodcom ottomanských Turkov a zakladateľom Osmanskej dynastie.

POZNÁMKY

Snaha európskych mocností zastaviť expanziu Turkov vyústila do bitky pri Nikopolí, v roku 1396. Skončila sa opäť víťazstvom Osmanov. Osmanská ríša už ovládala takmer všetky bývalé územia Byzantskej ríše, čím sa Konštantínopol ocitol v nepriateľnom obklúčení.

Situácia v Byzantskej ríši sa vyvíjala v jej neprospech až do roku 1402, kedy dobyvateľ zo Strednej Ázie Timur porazil Osmanov a zajal sultána Bajezida I. Toto vyvolalo u Osmanov občiansku vojnu, ktorá trvala do roku 1413. Po jedenástich rokoch bol Mehmed I. uznaný za sultána. Jeho prostredníctvom ako autority ríše sa moc Osmanov obnovila. Mehmed II., vnuk Mehmeda I. pokračoval v rozpínaní osmanskej ríše dobíjaním ďalších území Ázie. Mehmed II. Dobyvateľ ako 21-ročný sultán demonštroval vojenskú silu štátu dobytím Konštantínopolu v roku 1453.

Obrázok 5: Portrét Mehmeda II. so synom (neskôr sultánom Cemom)

Táto udalosť bola taká významná, že mnoho historikov dnes považuje tento rok za koniec stredoveku v Európe. Turkom sa dobytím Konštantínopolu úplne otvorila cesta do Európy. Mehmed II. urobil z Konštantínopolu hlavné mesto ríše. Týmto medzníkom nastalo obdobie teritoriálneho, ekonomického a kultúrneho rastu Osmanov. Práve ovládnutie celej oblasti Osmanmi viedlo k zablokovaniu významnej obchodnej cesty do Ázie, čo nakoniec viedlo k pokusom Španielov o nájdenie novej obchodnej cesty, a tým k objaveniu Ameriky v roku 1492.

Za vlády sultána Selima I. sa Turkom podarilo poraziť časť Perzie a stabilizovať osmanskú vládu v Egypte. Jeho nástupca Sulejman I. (1520 – 1566) pokračoval v úspešnom rozširovaní ríše. Bol jedným z najvýznamnejších panovníkov a jeho meno sa spája hlavne s uhorskými dejinami. V roku 1521 jeho vojská dobyli Belehrad a po bitke pri Moháči v roku 1526, ktorá znamenala pre Uhorsko katastrofu obsadil celú centrálnu časť krajiny. Sulejman I. podnikol dva útoky na Viedeň v rokoch 1529 a 1532, no obidva sa skončili neúspechom.

Na východe v roku 1535 Osmani dobyli Bagdad. Koncom vlády Sulejmana I. mala ríša okolo 15 000 000 obyvateľov (rozloha územia za jeho vlády je zobrazená na obrázku 4). V tomto období sa Osmanská ríša stala významným levom na európskej politickej scéne. Vytvorila vojenskú alianciu s Francúzskom, Anglickom a Dánskom proti Habsburgovcom.

Obrázok 6: Bitka pri Moháči

Po Sulejmanovej smrti nasledovalo obdobie vlády „slabých“ sultánov, ktoré spôsobilo oslabenie Osmanskej ríše. Napriek tomu však Osmanská ríša bola jednou z najvýznamnejších mocností, no jej expanzia sa zastavila v roku 1683 po neúspešnom obliehaní Viedne. V tomto období sa Turci s obrovským vojskom ocitli najbližšie k dobytíu tejto metropoly. Lenže záverečný útok dlho odkladali a to napokon viedlo k tomu, že Viedni prišli na pomoc habsburské, nemecké a poľské vojská na čele s poľským kráľom Jánom Sobieskim a donútili Turkov stiahnuť sa. Mementom tejto významnej udalosti je socha kráľa Jána Sobieskeho, ktorá sa nachádza na území Slovenska v meste Štúrovo. ⁶⁾

Od konca 17. storočia nastalo pre Osmanskú ríšu obdobie stagnácie a reforiem. Osmanská veda a technológie boli v minulých obdobiach na vysokej úrovni, no neskôr začali stagnovať na úrovni stredoveku. Vo väčšej miere sa začali objavovať prejavy konzervativizmu.

Obdobie na začiatku 18. storočia sa tiež nazýva „éra tulipánov“, podľa záľuby sultána Ahmeda III. Za jeho vlády ríša zažila pokojné obdobie v mieri. Ocitla sa v pozícii, kedy sa začali opevňovať mestá na hranici s Balkánom v dôsledku expanzivity európskych mocností.

Začiatky vojenských reforiem pochádzajú z prelomu 18. a 19. storočia, kedy vládol Selim III. Ten spravil prvý krok k modernizovaniu armády podľa európskeho vzoru. Narazil však na odpor zo strany náboženských vodcov, konzervatívov a časti janičiarskeho vojska. Janičiari (časť vojska, ktorá sa skladala zo zverbovaných ľudí a otrokov z rôznych častí ríše) odmietali stratiť niektoré privilégia, ktoré dovtedy využívali. Táto zložka mala svoje velenie v Istanbule. Janičiari sú známi aj v slovenskej histórii. Spomínaní sú hlavne v slovenskej literatúre obdobia romantizmu. Odpor janičiarov voči reformám prepukol až do otvorenej vzbury. Selimove kroky ho stáli jeho trón, aj jeho život. Na trón po ňom nastúpil Mahmud II., ktorý janičiarske vojsko doslova zmasakroval.

6) Prvú sochu poľského kráľa Jána Sobieskeho v zahraničí slávnostne odhalili dňa 25. októbra 2008 v Štúrove.

POZNÁMKY

Devätnáste storočie je pre osmanskú ríšu charakteristické národným obrodením na Balkáne. Toto začalo začiatkom storočia Srbskou revolúciou. Neskôr nasledovali Gréci a ostatné národy. Za vlády Mahmuda II. došlo k viacerým reformám, a to napríklad v odievaní, uniformách, zbraniach, legislatíve, vzdelávaní, architektúre, poľnohospodárstve a v ďalších oblastiach. Reformné hnutia v 19. storočí viedli až k tomu, že v roku 1876 bola vyhlásená konštitučná monarchia, no sultán nakoniec parlament po dvoch rokoch rozpustil.

Nárast nacionalizmu je charakteristický pre všetky európske krajiny 19. storočia. Toto však netreba chápať v negatívnom slova zmysle, ktorý tento pojem nadobudol v 20. storočí. V mnohých štátnych celkoch vtedajšej Európy sa začali prebúdať národy, formovať svoje národné povedomia, a to sa v konečnom dôsledku prejavilo aj v ich snahách o osamostatnenie sa. Myšlienka nacionalizmu sa preniesla taktiež do Osmanskej ríše.

V roku 1821 sa Grécko stalo prvým národom v Osmanskej ríši, ktorý vyhlásil svoju samostatnosť. Neskôr sa čiastočne osamostatnili Srbsko a Čierna Hora, Valašsko a Moldavsko. Osmanská ríša pod tlakom západných mocností strácala svoje ďalšie územia ako Tunisko, Egypt, Alžírsko, či Líbyu. Druhá konštitučná éra začala v roku 1908 po revolúcii „mladotureckého hnutia“.

Do prvej svetovej vojny vstúpila Osmanská ríša po incidente, keď v prístave poskytla ochranu dvom nemeckým lodiam utekajúcim pred Britmi. Tieto boli začlenené do osmanského loďstva a zaútočili na ruský prístav Sevastopol. Do vojny vstúpili na strane Trojspolku. Začiatkom vojny Osmani zaznamenali viacero víťazstiev, medzi inými aj v bitke o Gallipoli v roku 1915. Nepočítali ale s tým, že arménski dobrovoľníci sa začnú pridávať k ruskej kaukazskej armáde. Tento počin Arménov viedol k prijatiu zákona, ktorý mal za následok deportáciu Arménov z osmanského územia. Toto viedlo ku genocíde Arménov vo východnej Anatólii, kde podľa odhadov zahynulo od 600 000 do 1,5 milióna ľudí.

V roku 1916 vypukla Arabská revolta, keď sa krajiny Blízkeho východu snažili osamostatniť spod osmanskej nadvlády. Po prehre v prvej svetovej vojne sa Osmanská ríša rozpadla a jej pôvodné územie sa rozčlenilo medzi nové štáty, ktorých počet je v súčasnosti 40. V rokoch 1919 až 1922 prebiehala „Turecká vojna“ za nezávislosť pod vedením Mustafu Kemal Pašu (Ataturk). Sultanát bol zrušený v roku 1922 a posledný sultán Mehmed VI. odišiel z krajiny. Vzniklo národné zhromaždenie a v roku 1923 bola oficiálne vyhlásená Turecká republika.

Pád Osmanskej ríše bol spôsobený zlou ekonomickou štruktúrou krajiny, jej zostávaním za západoeurópskymi mocnosťami a napokon aj prehrou v prvej svetovej vojne. Svoju úlohu zohrali aj národné hnutia, jednak zo strany podmanených národov, ale aj zo strany Turkov, kedy panarabizmus predchádzajúcich období bol nahradený postavením Turkov ako vedúceho národa. Predtým bola ríša spájaná viac spoločným náboženstvom a jednotlivé národy nehrali hlavnú rolu v štruktúre ríše.

2 HISTORICKÉ MEDZNÍKY GRÉCKO-TURECKÉHO SPORU

POZNÁMKY

Prierezom histórie Grécko a Turecko svojim konaním rozdeľovali Európu a Áziu, kresťanov a moslimov, ovplyvňovali kultúru národov, ale aj znepokojovali svojimi spormi spojencov v rámci ich členstva v EÚ alebo NATO. Medzi takéto historické udalosti s istotou patrí Grécke povstanie spojené s nezávislosťou Grécka, grécko-turecké vojny, spor o ostrov Cyprus a oblasť Egejského mora.

V súčasnosti je badateľné, že sa na vzťahu týchto dvoch rivalov podpisujú aktuálne problémy spojené s migráciou a podobne.

2. 1 Grécke povstanie, vojna za nezávislosť (1821 – 1832)

Od 18. storočia bola eskalácia vzťahov medzi Gréckom a Tureckom badateľne zvýšená. Napätie, ktoré čoraz častejšie nadobúdalo podobu priamych stretov v spojení s úpadkom Osmanskej ríše i ambíciami Ruska, či krízou timárskosipáhijského systému ovplyvňovalo myslenie Grékov o navrátenie veľkosti Grécka. Kľúčovým predpokladom bolo aj ekonomické posilnenie gréckej komunity a odpor voči všetkému osmanskému. Na Grékov rovnako vplývali i Európou sa šíriace myšlienky osvietenstva a v neposlednom rade i udalosti spojené s Veľkou francúzskou revolúciou (1789) a srbským povstaním (1804 – 1813), kde sa k srbským povstalcem pripojili aj grécke jednotky. Prejavy osvietenstva zmenili spôsob myslenia Grékov v zmysle „vymanenia sa rozumu“ z monopolu cirkvi. Vznikali nové grécke školy v Jannine, Izmire, Kydónii, Bukurešti či Aténach.

Paradoxne grécka revolúcia sa nezačala na gréckom teritóriu, ale na území Moldavska a dnešného Rumunska. Na jej čelo sa postavil Alexandros Ypsilanti (1792 – 1828). Bol síce Grék, no dôstojník v službách ruského cára Alexandra I. Alexandros Ypsilanti (obrázok 7) sa neskôr stal vodcom spolku „Filiki eteria“, ktorý v roku 1818 začal posielat' svojich členov agitovať proti osmanským názorom medzi Srbov a Bulharov. Títo členovia spolku sa nazývali apoštoli. Filiki eteria uspela aj medzi obyvateľmi na Peloponéze prostredníctvom vplyvnej rodiny Petrosa Mavromichalisa.

Obrázok 7: Deklarácia revolúcie Grékov Alexandrosom Ypsilantisom ⁷⁾

7) MICHALOLIAKOS, N. G.: February 22 of 1821 : Passing through river Prut, 2017.

POZNÁMKY

V roku 1820 vedenie hnutia prijalo rozhodnutie týkajúce sa vypuknutia povstania. Mal ho viesť Ypsilanti a jeho centrom sa mal stať Peloponéz. Dňa 22. februára 1821 vojenská družina okolo Ypsilantiho prekročila rieku Prut a vstúpila na územie Moldavska, kde sa dočasne usadila v meste Jasy. Tu Ypsilanti vydal proklamáciu, v ktorej vyzval Grékov k povstaniu slovami: *„Za našu domovinu a vieru! Nastal čas, ó Gréci. Náš zbabelý nepriateľ je slabý a chorý. Naši generáli sú skúsení a všetci naši krajanovia sú plní entuziazmu. Tak zjednotíme sa, statoční a ušľachtilí Gréci. Zjednotíme národné falangy, nech sa objavia národné légie a uvidíte padnúť starých obrov despotizmu pred našimi víťaznými zástavami.“*

Po krátkom pobyte v Jasoch sa povstalci vydali smerom na Bukurešť, no chýbala im podpora cára. Ruský panovník sa rozhodol nekonať a akciu rázne odsúdil. Dokonca zbavil Ypsilantiho generálskej hodnosti. Samotný Ypsilanti rátal s jeho podporou a snažil sa o koordináciu s valašským povstaním sedliakov a pandúrov vedených Tudorom Vladimirescom (1780 – 1821).

Rumunské obyvateľstvo bolo v tejto situácii pomerne nestranné. Odpor voči fanariotským Grékom bol silnejší ako nenávisť voči Osmanom. Osmanská armáda vstúpila na územie Valašska 1. mája 1821. V bitke pri meste Drăgășani (19. júna) porazila grécke oddiely. Táto bitka sa stala osudnou nielen pre elitu Ypsilantiho vojska, tzv. Svätú légiu, no i pre neho samotného. Po jeho úteku do habsburskej monarchie ho zatkli rakúske úrady a viac ako šesť rokov bol väznený (časť trestu si odsedel aj v českom Terezíne), čo sa výrazne podpísalo na jeho zdravotnom stave. Ypsilanti zomrel dva mesiace po svojom prepustení, dňa 31. januára 1828 vo Viedni. Osmanský sultán stratil dôveru v Grékov a ich lojalitu a od roku 1822 začal zverovať správu Valašska a Moldavska už len rodom z rumunského prostredia.

Účinkovanie Ypsilantiho na území dnešného Rumunska bolo signálom na vypuknutie povstania i priamo na gréckom území, predovšetkým v oblasti Peloponézu, kde sa na čelo protiosmanského odporu postavil Theodoros Kolokotronis (1770 – 1843). Grécki povstalci 2. apríla 1828 sa v ozbrojenom boji postavili proti Turkom v oblasti Mani. Osmani na povstanie odpovedali pogromami, ktoré páchali na gréckom obyvateľstve. Napríklad v Konštantínopole samotný konštantínopolský patriarcha Grigorios V. odvisol na bráne patriarchátu, hoci predtým povstanie odsúdil.

Nezávislosť Grécka bola deklarovaná londýnskym protokolom, ktorý bol podpísaný 15. februára 1830. Tento nový dokument potvrdzoval nezávislé Grécke kráľovstvo, ktorého hranice boli určené čiarou vedúcou od ústia rieky Acheolos na západe k ústiu rieky Sperchios na východe.⁸⁾ Prvým gréckym kráľom sa stal Otto I. z dynastie Wittelsbachovcov, pôvodom bavorský princ.

2. 2 Obdobie medzi grécko-tureckými vojnami (1832 – 1920)

Kráľ Otto si priviedol z Bavorska veľkú skupinu krajanov, ktorých dosadil do dôležitých štátnych kresiel. Záujem privilegovaných miestnych predstaviteľov o správu kráľovstva bol potlačený, čím v Grécku nastal monopol moci. Výsledkom tejto

8) MELICHÁREK, M.: Protiosmanský boj Grékov v rokoch 1821 – 1832, 2020.

situácie spojenej s veľmi zlou ekonomickou a sociálnou situáciou bol rastúci odpor pôvodných Grékov k vnúteného režimu.

V roku 1843 miestni predstavitelia prinútili kráľa zvolať do hlavného mesta národné zhromaždenie, ktoré schválilo novú ústavu. Pri formovaní národného programu sa potom presadila tzv. „veľká myšlienka“ – extrémistický názor, podľa ktorého malo byť cieľom všetkých Grékov zjednotiť sa v jednom štáte s hlavným mestom Konštantínopol. Malo ísť o znovuzrodenie Byzantskej ríše. S touto myšlienkou bol stotožnený aj kráľ, ktorý takto chcel odvieť pozornosť od vnútorných problémov. Tento pokus však nezožal žiadny zahranično-politický úspech. Opozičné vojenské a civilné kruhy preto v roku 1862 kráľa zosadili a vykonali tak nekrvavý prevrat.

Generáciu veteránov z oslobodzovacej vojny začali nahradzovať mladí politici, často absolventi aténskej univerzity založenej v roku 1837. Dve tretiny Grékov však stále žili v Osmanskej ríši a v Sedmostrovnej republike (pod patronátom Britov) ⁹⁾ a na Iónskych ostrovoch. Po prevrate v roku 1862 Veľká Británia presadila na grécky trón svojho kandidáta, dánskeho princa Juraja I., ktorý založil „Glücksburskú“ dynastiu. Zároveň Briti vrátili Grécku Iónske ostrovy (obrázok 8).

O dva roky neskôr (1864) bola prijatá nová, relatívne demokratická ústava obmedzujúca kráľovské právomoci. V skutočnosti sa ale nový panovník snažil rozhodovať o všetkom sám.

Obrázok 8: Geografická poloha Iónskych ostrovov ¹⁰⁾

Posledné desaťročia 19. storočia sa v Grécku vyznačovali rozširovaním infraštruktúry krajiny, stavali sa nové cesty, železnice, rozširovalo sa obchodné loďstvo a bol vybudovaný aj niekoľko rokov očakávaný Korintský prieplav. Napriek tomu grécka snaha o zmenu územného členenia pokračovala. V roku 1866 prepuklo na Kréte

9) Republika siedmich ostrovov bol ostrovný štát na území Iónskeho súostrovia, ktorý bol pod spoločným protektorátom Ruska a Osmanskej ríše od roku 1800 do roku 1807. V rokoch 1807 až 1815 bolo toto územie držané Francúzmi. Iónske ostrovy sú skupina piatich veľkých ostrovov (Korfu, Leukas, Ithaké, Kefallénia, Zakynthos) a asi 35 menších ostrovov v Iónskom mori pri západnom pobreží Grécka.

10) Maps of Ionian Islands, Maps Greece, 2006.

POZNÁMKY

povstanie proti tureckej nadvláde, avšak vyhlásenie spojenia Kréty s Gréckom bolo násilne potlačené sultánom.

V roku 1878 prepukla v Grécku vzbura, ktorá vyústila do rusko-tureckej vojny. Nakoniec pod tlakom veľmocí v roku 1881 postúpila Osmanská ríša Grécku Thesáliu (dnes stred Grécka) a časť Epiru (severozápad). Zároveň sa rozšírili práva kresťanov na Kréte. Po ďalšom krétskom povstaní v roku 1897 vypukla grécko-turecká vojna, v ktorej Gréci utrpeli drvivú porážku. To spôsobilo hlbokú krízu a zastavenie modernizácie štátu. V tomto období bola Kréte priznaná plná autonómia, kde hlavné postavenie moci stelesňoval grécky generálny guvernér. V roku 1908 sa autonómia Kréty skončila a opäť bola pričlenená ku Grécku. Premiérom Kréty sa stal liberálny politik Eleftherios Venizelos, ktorý o dva roky zastával pozíciu predsedu celého Grécka. Úsilím Venizelosa bolo presadenie modernej liberálnej reformy, nevynímajúc boj za rozširovanie vplyvu Grécka na regióny Macedónsko, Trácia a Epirus.

V roku 1912 sa Grécko pripojilo k Srbsku, Čiernej Hore a Bulharsku, aby spolu bojovali proti Turecku v tzv. „prvej balkánskej vojne“. Po víťazstve sa spojenci Grécka nezhodli na rozdelení vojnovéj koristi a o rok sa v druhej balkánskej vojne spojilo Grécko so Srbskom a Čiernou Horou proti Bulharsku. Výsledok druhej balkánskej vojny posilnil územné nároky Grécka, ktoré po víťazstve získalo časť Epiru, južnej časti Macedónska, časť Trácie a Egejských ostrovov. Kráľ Juraj I. ukončil svoje kraľovanie 18. marca 1913. Po jeho smrti sa gréckym kráľom stal Konštantín I.

V prvej svetovej vojne grécky kráľ presadzoval v krajine nemeckú neutralitu, čo sa nezlučovalo s postojom premiéra, ktorý chcel aby sa Grécko zapojilo do bojov na strane Dohody. Venizelos odsúhlasil vylodenie francúzskych a britských jednotiek v Solúne, ale kráľ tento súhlas odvolal. Pre rozdielnosť postojov gréckeho kráľa a premiéra si nakoniec v roku 1916 premiér Venizelos vytvoril vlastnú vládu v Solúne, ovládol severnú časť gréckeho kráľovstva a nakoniec vyhlásil vojnu Nemecku a Bulharsku.

Pod tlakom Dohody sa v roku 1917 kráľ Grécka Konštantín I. vzdal trónu v prospech svojho syna Alexandra. To tomto kroku znovu zjednotené Grécko vstúpilo do prvej svetovej vojny. S ukončením prvej svetovej vojny, po podpísaní mierovej zmluvy, Grécko získalo bulharskú časť západnej Trácie, talianske Dodekanenské ostrovy a ďalšie turecké územia. Navyiac, so súhlasom veľmocí Gréci okupovali Smyrnu (dnešný Izmir v Turecku). Proti gréckej expanzii sa v Turecku vzápätí vytvorilo nacionalistické hnutie pod vedením Mustafu Kemala, neskôr nazývaného Atatürk. Pod jeho vedením si Turci začali postupne podmaňovať malú Áziu, čo nakoniec vyvrcholilo ozbrojeným konfliktom – grécko-tureckou vojnou v rokoch 1920 – 1922.

2. 3 Grécko-turecké vojny (1920 – 1922)

Vojnový konflikt medzi Gréckom a Tureckom v rokoch 1919 – 1922 bol vyvolaný gréckymi územnými ambíciami v Malej Ázii. So súhlasom Spojeného kráľovstva a USA sa 15. mája 1919 grécke jednotky vylodili v Izmire.

Na základe Sèvreskej mierovej zmluvy z 10. augusta 1920 sa musela rozpadajúca sa Osmanská ríša vzdať všetkých netureckých území a Grécko získalo právo takmer na všetky ostrovy v Egejskom mori a východnú Tráciu. Proti zmluve sa v Turecku zdvihla vlna odporu, na čelo ktorého sa postavil generál Mustafa Kemal (Atatürk). Grécka ofenzíva do Malej Ázie bola spočiatku úspešná. Po víťazstve v bitke pri Eskişehir 17. júla 1921 však boli grécke jednotky postupujúce na Ankaru zastavené prudkým náporom tureckej armády. Po zdrvivujúcej porážke Grécko-britská intervenčná armáda 27. augusta 1922 utrpela pri Afyonkarahisare zdrvivujúcu porážku. Turecké jednotky začali vytláčať Grékov zo svojho územia, postupne obsadili Izmir a celé maloázijské pobrežie.

Prímerie medzi Tureckom a Gréckom bolo uzatvorené 11. októbra 1922 v Mudayi. Výsledok vojny však s definitívnou platnosťou vyriešila až Lausannská mierová zmluva z 24. júla 1923. Podľa nej Turecko získalo celú pevninú Anatóliu a predmostie v Trácii a vzdalo sa všetkých ostrovov v Egejskom mori okrem trojmílového pásma výsostných vôd.¹¹⁾

2. 4 Grécko-turecký spor o ostrov Cyprus

V Cyperskom spore obzvlášť dôležitú úlohu zohráva história. Obidve strany majú svoju verziu histórie ostrova a ich vnímanie a výklad sú často protichodné. Zameriavajú sa na vlastnú slávu, vlastné utrpenie a vlastné zákonné práva. Z historických prameňov vyplýva, že osídľovanie ostrova začalo príchodom Grékov v období 2500 – 1050 pred n. l. V tomto období kultúru obyvateľov ostrova poznačila migrácia Mykénskych Grékov. Ich zásluhou sa vytvorili mnohé mestské štáty, z ktorých dominovali Salamis a Pafos.

S príchodom kresťanstva sa v období rokov 330 – 1191 n. l. začala kreovať grécko-pravoslávna cirkev. Grécko-cyperskí historici tvrdia, že práve byzantské obdobie zjednotilo Cyprus so zvyškom gréckeho sveta a že to bolo poslednýkrát, kedy bol Cyprus súčasťou gréckeho štátu. Počas benátskej nadvlády v rokoch 1489 – 1571 sa Cyprus stal jednou z najdôležitejších kresťanských bášt vo východnom Stredomorí. V 16. storočí pokračovala osmanská expanzia smerom na západ a bolo len otázkou času, kedy bude napadnutý aj Cyprus.

V turecko-cyperskej historiografii sa rok 1570 popisuje ako príchod mierových záchrancov, čo je však v rozpore s tvrdením grécko-cyperskej historiografie. Tá hovorí o vpáde násilných okupantov a nasledujúce obdobie pod osmanskou nadvládou je prezentované ako „Tristo temných rokov“ gréckeho utrpenia.

Grécko-cyperskí autori mali na príchod Turkov úplne opačný názor. V ich interpretácii sa osídľovanie Turkami považuje za kolonizáciu a do istej miery aj islamizáciu a poturčovanie. Podľa nich išlo o zámerné narušenie demografie medzi gréckymi cyperčanmi a riedko osídlenými oblasťami tureckých osadníkov. Turci ako príčinu potreby osídľovania uvádzajú úbytok tureckej časti obyvateľstva, ktorý bol zapríčinený katastrofami, chorobami, rozšírením pirátstva a benátskym vládnutím. Navyše

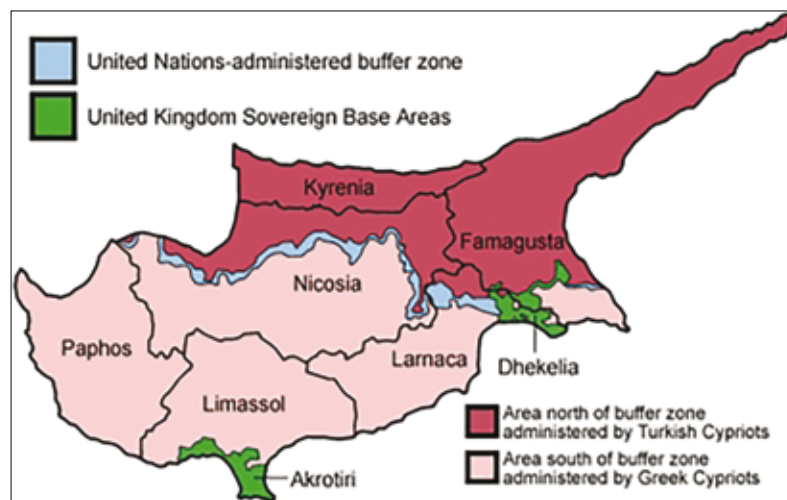
11) Grécko-turecké vojny, 2008.

POZNÁMKY

mnohí katolíci boli po porážke Benátčanov vyhnaní, mnohí pravoslávni Gréci boli v dôsledku vojny zabití a mnohí z ostrova ušli. Na podporu svojho tvrdenia uvádzajú, že v roku 1572 osmanskí vládcovia vykonali všeobecné sčítanie obyvateľstva a majetku, z ktorého vyplynulo, že 76 dedín bolo úplne opustených a že pôda vhodná na poľnohospodárske účely ležala ladom.

Obdobie osmanskej nadvlády na Cypre v rokoch 1571 – 1878 bolo jedno z najdôležitejších období, ktoré malo rozhodujúci vplyv na súčasný stav na ostrove. Zásadné opatrenia osmanských Turkov počas ich 307-ročného riadenia ostrova mali dlhodobý účinok, a to aj po ukončení ich nadvlády. Na rozdiel od osmanského ovládnutia ostrova, Briti prevzali nadvládu nad ostrovom zákulisnou operáciou, čo nalomilo ich vzťahy s Francúzskom. Významnú úlohu v nadvláde Britov zohrala rusko-turecká vojna v rokoch 1877 – 1878. Ruské víťazstvo a jeho vplyv v Stredomorí spôsobilo proruskú orientáciu Bulharska, s čím Briti nesúhlasili. Svoj postoj potvrdili 4. júna 1878 na kongrese v Berlíne, kde podpísali dohodu s Osmanmi, tzv. „Cyperskú konvenciu“ označovanú tiež ako „Konvencia o obrannej aliancii medzi Veľkou Britániou a Tureckom“. Podľa tejto dohody sultán súhlasil s obsadením ostrova Britmi a s ich podporou proti Rusom. Briti ovládali Cyprus až do roku 1960. V tomto období boli dôležitým medzníkom roky 1955 – 1959, kedy dochádzalo so súhlasom pravoslávnej cirkvi k početným povstaniam národnej organizácie cyperských bojovníkov – kresťanov.

Po roku 1959 došlo k ústavnej kríze (1960 – 1963), ktorá vyvrcholila ozbrojeným konfliktom oboch komunit. Vyznačovala sa vzájomným zabíjaním, zajímaním rukojemníkov, útekem mnohých dedičanov zo svojich domovov a kontinuálnymi pouličnými bojmi vo veľkých mestách. Oproti konfliktu v rokoch 1955 – 1959, bol konflikt v rokoch 1963 – 1964 v podstate vedený medzi viac-menej pravidelnými vojenskými a polovojenskými jednotkami. Výsledkom konfliktu v roku 1964 bolo prijatie rezolúcie Organizácie Spojených Národov (ďalej len „OSN“) č. 186 o vyslaní jednotiek mierových misí UNFICYP zo dňa 4. marca 1964. Avšak, ani táto rezolúcia nebola zárukou zmiernenia konfliktu medzi Grékmi a Turkami.

Obrázok 9: Administratívne členenie Cypru ¹²⁾

¹²⁾ Political map of Cyprus, 2019.

Dňa 15. júla 1974 Cyperská národná garda, podporovaná Aténami spolu s príslušníkmi EOKA-B zrealizovala prevrat označovaný ako „Operácia Afrodita“. Jeho cieľom bolo zavraždiť prezidenta Makaria, zadržať všetkých Makariových prívržencov a zvrhnúť cyperskú vládu. Ako odzvu na túto operáciu dňa 20. júla 1974 turecká vláda s odvolaním sa na Zmluvu o garanciách z roku 1960 odsúhlasila rozsiahlu dvojfázovú vojenskú operáciu s kódovým označením „Operácia Attila“. Výsledkom tejto operácie bolo zrušenie obrany Cyperskej národnej gardy a gréckych síl ELDYK.¹³⁾

Ukončenie operácie „Attila“ vyvrcholilo vytvorením tzv. „Attilovej línie“. Od tejto chvíle bol Cyprus rozdelený na šesť eparchií (obvodov), ktoré sa po turecky nazývajú regióny. De facto je Cyprus rozdelený na päť eparchií Cyperskej republiky a päť regiónov Severocyperskej tureckej republiky, tak ako je to znázornené na obrázku 9.

2. 5 Predmet cyperského konfliktu

Vzájomné spolunažívanie oboch komunít na Cypre začalo počas osmanskej nadvlády (1571 – 1878), v inej forme pokračovalo počas britskej nadvlády (1878 – 1960), v inej podobe tomu bolo počas cyperskej nezávislosti (1960 – 1974) a inú dimenziu dosiahlo po rozdelení ostrova (1974 – súčasnosť).

Počas Osmanskej ríše Cyperčania vnímali cirkev ako ochrancu a dobrodinca grécko-cyperskej populácie. Paradoxne osmanskou nadvládou jej sila zásadným spôsobom narástla. Cez ňu grécke obyvateľstvo realizovalo samosprávu a spravovalo svoje sociálne, vzdelávacie a náboženské záležitosti. Práve tento systém skutočne upevnil súdržnosť populácie gréckeho etnika. Obyvateľstvo bolo v podstate rozdelené na dve kategórie: pravých veriacich (moslimov) a „Zimmis“ (nemoslimov). Nemoslimovia boli rozdelení na pravoslávnych kresťanov, Arménov, katolíkov, židov, atď. Podľa niektorých autorov, práve takéto delenie bolo proti mierovému spolužitiu, rozvíjalo oddelený život a oddeľovalo zvyky a obyčaje, čo viedlo k etnickej a náboženskej nevráživosti.

V čase britskej nadvlády práve britská koloniálna politika významne ovplyvnila nárast národného povedomia Cyperčanov, avšak nie ako jednej komunity. V kontexte s historickými, sociologickými, teritoriálnymi a náboženskými vplyvmi a v celkovom sociálno-kultúrnom prostredí sa kreovalo národné povedomie zvlášť tureckej a zvlášť gréckej komunity. Je otázne, či k tomu viac prispievali aktivity helenistických lídrov alebo britsko-osmanské vzťahy. Nie je jasné, či by bola spoločná národná identita obyvateľov ostrova ako Cyperčanov reálna. Objavujú sa hypotézy, že práve britská nadvláda s príslušným systémom spravovania ostrova spôsobila prechod od multikulturalizmu k multinacionalizmu, a že nielen poskytla priestor pre rozvíjanie helenizmu, ale ho priam „rozsievala“.

Mnohí autori tej doby upozorňovali, že napríklad grécki a tureckí Cyperčania žili spolu v jednej obci, ale spájalo ich veľmi málo. Všeobecne boli obce rozdelené na štvrte – grécke domy v jednej časti a turecké domy v inej. Sociálne komunity boli

13) MAJCHÚT, I. - HRNČIAR, M.: Cyprus : Dimenzie konfliktu, 2014, s. 68 - 113.

POZNÁMKY

úplne oddelené a zmiešané manželstvá boli vzácnosťou. Obidve hlavné komunity (Gréci a Turci) boli vo svojej ekonomickej, poľnohospodárskej, priemyselnej a komerčnej činnosti sebestačné a vzájomne sa dopĺňali len zriedka. Bez akýchkoľvek pochybností boli tureckí a grécki Cyperčania sociálne rozštiepení, separovaní jazykom, náboženstvom aj spoločenskými zvykmi. Názory na dôvody etnického rozdelenia sa často rôznia. Niektorí poukazujú na to, že ho spôsobovalo grécke nekompromisné snaženie o enosis¹⁴⁾ a ďalší poukazujú na uplatňovanie nevyspytateľných britských plánov, v ktorých stávali tureckých Cyperčanom proti gréckym.

V období cyperskej nezávislosti v rokoch 1960 – 1974 zložitost' celého post koloniálneho usporiadania odrážala celý rad záujmov, ktoré narušovali myšlienku jednotného štátu na základe rovnakých práv. Prejavovali sa tu britské a americké záujmy na zachovaní vojenských základní, potreba udržať tento priestor vo sfére vplyvu NATO (aj keď Cyprus nebol členom aliancie), potreba bojovať proti sovietskemu vplyvu vo východnom Stredomorí a v neposlednom rade to boli záujmy Grécka a Turecka.¹⁵⁾

Z hore uvedených faktov je teda možné usúdiť, že predmetom sporu cyperského konfliktu je odveká etnická a náboženská podstata obyvateľov ostrova. Medzi faktory vplyvu je možné považovať prítomnosť Britov. Tí svojou mierou prispeli k rozvoju radikalizmu, a tým v roku 1974 aj k rozdeleniu ostrova na Cyperskú republiku a Tureckú republiku severného Cypru.

2. 6 Grécko-turecký spor v oblasti Egejského mora

Egejské more je jedným z okrajových morí Stredozemného mora. Leží medzi gréckou pevninou a tureckou malou Áziou, tzv. Anatóliou. Je približne 600 km dlhé a asi 300 km široké. V tejto oblasti sa nachádza približne dvetisíc ostrovov, z ktorých väčšina patrí Grécku.¹⁶⁾

V období rokov 1299 – 1922 boli ostrovy súčasťou Osmanskej ríše. Až so vznikom gréckeho štátu v roku 1821 bola väčšina ostrovov pripojená ku Grécku okrem ostrovov Imvros a Tenedos, ktoré pripadli Turecku. Počas turecko-talianskej vojny (1911 – 1912) ostrovy Imvros a Tenedos boli okupované Talianskom.

Vlastníctvo ostrovov v oblasti Egejského mora bolo až do ukončenia vojny (1920) otáznne. Po skončení prvej svetovej vojny Grécko podpísalo so zástupcami Osmanskej ríše mierovú zmluvu, kde okrem už spomínaných ostrovov získalo Turecko aj rozsiahle územie vo východnej Trácii, a tým i prístup k Čiernemu moru.

Od tohto obdobia bolo vlastníctvo ostrovov v egejskej oblasti pomerne stabilizované až do 70. rokov minulého storočia, keď Gréci s pomocou Spojených štátov amerických objavili v tomto priestore zdroje ropy a zemného plynu. Prieskum odhalil ložiská okolo ostrova Thasos, ktorý sa nachádza blízko severogréckeho mesta

14) Enosis (grécky Ένωσις, „Únia“) bola myšlienka, ktorá sa presadzovala v gréckej spoločnosti v 19. storočí. Išlo o celonárodné zjednotenie všetkých Grékov bez ohľadu na to, kde žili resp. sa to týkalo Iónskych ostrov, Egejskej oblasti vrátane Kréty, Trácie, Carihradu a severu Malej Ázie.

15) MAJCHÚT, I. - HRNČIAR, M.: Cyprus : Dimenzie konfliktu, 2014, s. 30 - 65.

16) Aegean Sea, 2016.

Kavala, asi 150 km od Solúna. V rokoch 1972 – 1973 západne od ostrova Thasos boli objavené ložiská zemného plynu v oblasti „Južná Kavala“ a ložiská ropy pri ostrove Prinos. Ťažba nerastného bohatstva v tomto regióne bola problematická, pretože Turecko nebolo ochotné uznať výsostné práva Grécka a hlásilo sa o svoj podiel.¹⁷⁾

Obrázok 10: Poloha ostrovov Lesbos a Chios

Turecká vláda neváhala a dňa 1. januára 1973 vydala povolenie na prieskum ložísk ropy v blízkosti ostrovov Lesbos a Chios (obrázok 10) v tzv. medzinárodných vodách. Výsledkom tohto prieskumu bola ropná kríza, ktorá predstavovala zvyšovanie cien ropy na svetovom trhu, ako aj značná závislosť Turecka na importe tejto strategickej komodity. Nastal konflikt záujmov, ktorý Grécko a Turecko riešili neskôr na pôde medzinárodného súdu v Haagu. V roku 1976 Grécko podalo žalobu proti Turecku vo veci pozastavenia prieskumu v oblasti „kontinentálneho šelvu“. Po intervencii Grécka sa Turecko obávalo o zmenu prerozdelenia pomeru teritoriálnych vôd v pomere 64/26 percent v prospech Grécka.

Ako protiargument Turecko v 70. rokoch začalo spochybňovať nárok Grécka na 10- míľový vzdušný priestor vzhľadom na 5-míľový rozmer teritoriálnych vôd. Vyostrovanie sporu nastalo v roku 1984, keď Grécko hlásilo v NATO 421 narušení jeho vzdušného priestoru Tureckom.¹⁸⁾

2. 7 Predmet sporu v oblasti Egejského mora

K vysvetlenie sporu v Egejskom mori prispieva niekoľko faktorov, ktoré súvisia s politickou a hospodárskou situáciou oboch krajín, ako aj ich vzťahom so Spojenými štátmi americkými (ďalej len „USA“) a Európskym Hospodárskym Spoločenstvom (ďalej len „EHS“). Hlavnými parametrami kolísavých vzťahov týchto rivalov sú vplyv vládnucej strany, jej charakter, blízkosť volieb, hospodárska a ekonomická situácia, vojenské výdavky, vzťahy s USA a EHS.

Hlavným faktorom analýz politickej situácie v predvolebných rokoch 1976, 1987 a 1996 je ekonomika a jej vplyv na stav hospodárstva oboch krajín. Hospodárske problémy jedného i druhého štátu súvisia s úsilím pomôcť domácej ekonomike prostredníctvom zahájenia ťažby nerastných surovín (bližšie v kapitole 1. 2).

17) DOČKALOVÁ, M.: Faktory ovplyvňujúci eskalace řecko-tureckého konfliktu, 2011, s. 20 - 24.

18) DOČKALOVÁ, M.: Faktory ovplyvňujúci eskalace řecko-tureckého konfliktu, 2011, s. 27.

POZNÁMKY

Je pochopiteľné, že s klesajúcou ekonomikou dochádza k nespokojnosti obyvateľov – voličov, čo počas volebnej kampane využívajú vládnuce strany na odvrátenie pozornosti od vnútorných problémov s cieľom využitia citlivej otázky národnej suverenity a cti.

V prípade konfliktu v Egejskom mori je predmetom sporu medzi Gréckom a Tureckom ich ekonomická situácia, ktorá závisí od nerastných surovín a ich importe (ropa, zemný plyn). Vlastníctvom a zahájením ťažby v oblasti Egejského mora by Grécko znížilo súčasný import časti nerastných surovín, a tým zvýšilo prosperitu v oblasti surovinovej nezávislosti.

3 SÚČASNÝ STAV

Z dôvodu porozumenia súčasného stavu na ostrove Cyprus je dôležité spomenúť rezolúciu Bezpečnostnej rady OSN č. 186/1964. Od tohto roku mierové sily boli a sú nástrojom na udržanie pokoja a prevenciu sporov na ostrove. OSN prijala uznesenie, že pokračujúca prítomnosť síl UNFICYP na ostrove je opodstatnená. V súvislosti s udalosťami v júli a auguste 1974 Bezpečnostná rada OSN prijala niekoľko uznesení, ktoré sa dotýkali fungovania misie UNFICYP.

K predmetu vzťahov v oblasti Egejského mora je potrebné podčiarknuť vplyv vzťahu USA a Turecka, ako aj vplyv zahraničnej politiky Spojených štátov amerických. Príkladom je rok 1996, kedy sa vzťah Grécka a Turecka ocitol na zvlášť kritickom bode.

Napriek členstvu oboch krajín v NATO sa Grécko s Tureckom v tomto roku dostali takmer do vojny. Vďaka zasadaniu inštitútu USA „United States Institute of Peace“, ktoré sa konalo 12. júna 1996 sa vzťah týchto krajín stal témou skúmania, kde Spojené štáty cestou ich zahraničnej politiky garantujú umiernenie vzťahov.¹⁹⁾

3. 1 Cyprus

V súčasnosti sa medzi severnou a južnou časťou ostrova nachádza tzv. nárazníková zóna „Buffer zone“. Túto zónu kontrolujú mierové sily OSN – UNFICYP (United Nations Forces in Cyprus). Mierová misia (ďalej len „misia“) UNFICYP je jednou z najstarších mierových misií OSN a trvá nepretržite od roku 1964. Cieľom a poslaním misie je udržiavať status quo vo vnútri nárazníkovej zóny, zabezpečiť dodržiavanie prímeria medzi znepriatelenými stranami, prispieť k obnove a udržaniu práva a poriadku na ostrove a vykonávať humanitárne úlohy. Zároveň od roku 1974 separuje ozbrojené sily nachádzajúce sa na ostrove v operačnom priestore nárazníkovej zóny UNFICYP.

Nový koncept UNFICYP bol v roku 2004 prijatý rezolúciou Bezpečnostnej rady OSN č. 1568, v ktorom bol obnovený koncept misie „UNFICYP Force 860 Concept of Operation“. Na jeho základe bola 31. januára 2005 vykonaná redukcia počtov prí-

19) BOHCHELI, T. - COULOUMBIS, T. A. - CARLEY, P.: Grek-Turkish Relations and U. S. Foreign Policy, 1997, s. 6 - 10.

slušníkov misie UNFICYP o 1/3. Zmeny v štruktúre mierovej misie UNFICYP sa premietli aj do systému plnenia operačných úloh, a to bez zmeny mandátu.

Úloha misie UNFICYP je zameraná sa zabránenie opakovaniu bojov, udržiavanie stabilného prostredia a deeskaláciu vojenskej činnosti znepriatelených síl rozmiestnených pozdĺž nárazníkovej zóny. Dôraz bol a aj v súčasnosti je kladený na spoluprácu a sprostredkovanie, nie na plošné nasadenie mierových síl UNFICYP.

V zmysle uvedeného konceptu už nebolo možné obsadiť všetky pozorovacie stanovišťa. Od tohto momentu bola kontrola nárazníkovej zóny a sledovanie dodržiavania status quo z roku 1974 realizované predovšetkým peším, bicyklovým, motorizovaným alebo vzdušným (vrtuľníkovým) hliadkovaním. Prispôsobenie operačných postupov realizovaných v súvislosti s novým konceptom misie sa ukázalo ako účinné. Sily UNFICYP boli a aj naďalej sú schopné vykonávať svoj mandát vo všetkých oblastiach.²⁰⁾

Podobne ako všetky krajiny prispievajúce k prímeriu na Cypre aj Národná rada SR svojím uznesením č. 1372 z 10. mája 2001 vyslovila súhlas s vyslaním jednotky OS SR do misie UNFICYP. V máji 2001 tak do misie UNFICYP prišli prví príslušníci slovenských ozbrojených síl. Postupným procesom prevzali velenie v jednom z troch sektorov od príslušníkov AUSHUNCON-u (príslušníci rakúskych a maďarských ozbrojených síl).

Medzi najvýznamnejšie kroky OS SR je možné zaradiť prevzatie všetkých pozícií v Sektore 4 v rámci rotácie (august – september 2018) na základe hodnotiacej správy z OSN (DPKO) New York a odporúčaniami stálej misie v New Yorku. OS SR prevzali 99 pozícií v Sektore 4 po partnerských krajinách Maďarsko, Srbsko a Ukrajina. OS SR sa tak stali k 1. septembru 2018 jedinou krajinou v Sektore 4. Aktuálne pôsobí na veliteľstve UNFICYP v Nikózii 51 príslušníkov OS SR (štáb, ženijná čata a UN FMPU) a v Sektore 4 vo Famaguste 190 príslušníkov OS SR. Spolu je Na Cypre 241 profesionálnych vojakov OS SR.

3. 2 Oblasť Egejského mora

Doteraz objavené ložiská, ktoré sú predmetom sporu medzi Gréckom a Tureckom neumožňovali uspokojiť viac ako 10 % domácej gréckej požiadavky na ropu. V súčasnosti toto číslo pokleslo na menej než 1 %. Tak ako to opisuje Dočkalová v článku „Global politics“, dá sa povedať, že králik (ropa) v pomyselnom vreci (Egejskom mori) je chudý. Nakoľko v oblasti Egejského mora neexistujú dôkladné geologické prieskumy, zatiaľ egejskému králikovi trčia iba uši, čo vyvoláva diskusiu. Grécko naďalej verí, že Egejské more ukrýva bohatstvo, ktoré by mohlo pokryť polovicu jeho domácej spotreby ropy.

Aj keď grécka ropná spoločnosť „Energean“ vyjadrila odhodlanie vykonať dôkladný prieskum a aj ťažbu ropy, táto možnosť nie je realizovateľná pokiaľ sa Grécko a Turecko nedohodnú na vymedzení kontinentálneho šelvu.²¹⁾

20) MAJCHÚT, I. - HRNČIAR, M.: Cyprus : Dimenzie konfliktu, 2014, s. 152 - 157.

21) DANIEL, J. - DOČKALOVÁ, M.: Řecká těžba ropy a zemního plynu v Egejském moři, 2011.

POZNÁMKY

3. 3 Problematika migrácie

Migrácia je proces, keď jednotlivci i celé skupiny ľudí z rôznych dôvodov opúšťajú svoje domovy. Súčasná mobilita ľudí je vyššia ako kedykoľvek predtým a ďalej prudko stúpa, čím sa stáva jednou z určujúcich globálnych otázok 21. storočia. Približne 200 štátov sveta sú zdrojové, tranzitné alebo cieľové územia pre migrantov.

Počet migrantov v krajinách EÚ v roku 2017 stúpol. Migranti tvoria 7,8 % celkovej populácie členských krajín EÚ. Z ich celkového počtu bolo 16,9 milióna obyvateľmi inej krajiny EÚ a zvyšných 21,6 milióna boli štátni príslušníci štátov mimo únie. Sú to 4,4 % z 512,4 mil. obyvateľov krajín EÚ. Tri štvrtiny migrantov 76 % žije v piatich krajinách EÚ: v Nemecku 9,7 mil., Veľkej Británii 6,3 mil., Taliansku 5,1 mil., vo Francúzsku 4,7 mil. a v Španielsku 4,6 mil. ²²⁾

Nakoľko Grécko, ako aj Turecko v istom slova zmysle svojou strategickou polohou korigujú migračnú politiku EÚ, oblasť migrácie zohráva novú úlohu vo vzťahu týchto krajín.

K lepšiemu priblíženiu stavu vzťahov uvádzam článok z denníka Pravda, ktorý dňa 29. februára 2020 uverejnil, že Turecko otvorilo dvere do Európy, ktorými prešlo vyše 36 000 migrantov. Túto skutočnosť oznámil turecký minister vnútra Süleyman Soyly, ktorého citovala tlačová agentúra DPA. ²³⁾ Neskôr denník Pravda dňa 3. marca 2020 uverejnil článok "Grécko zabránilo 24 000 migrantom prejsť cez hranice", kde grécky premiér Kyriakos Mitsotakis uviedol na adresu Turecka „Toto už viac nie je problém týkajúci sa utečencov. Je to očividný pokus Turecka zneužiť zúfalých ľudí na podporu svojej geopolitickej agendy a odvieť pozornosť od hroznej situácie v Sýrii. Turecko nebude Európu vydierať.“ ²⁴⁾

Z pohľadu zahraničnej politiky je zrejmé, že migrácia sa stala novým ohniskom pretrvávajúcich sporov medzi Gréckom a Tureckom. Grécko svojimi opatreniami háji migračnú politiku EÚ vzhľadom na stav svojej krajiny, jej členstva v EÚ, ako aj ekonomickú krízu.

Naopak Turecko s jeho úsilím stať sa ďalšou krajinou EÚ v kontexte politiky EÚ udržiava migráciu na uzde, avšak niekedy túto situáciu využíva v prospech presadenia svojich záujmov v regióne.

4 PERSPEKTÍVY A RIEŠENIA KONFLIKTU

Aj v súčasnosti je možné z diania na medzinárodnej politickej scéne vidieť, že Turecko vynakladá nemalé úsilie o ovládnutie regiónu gréckej komunity. Príkladom je vyjadrenie tureckého prezidenta Recep Tayyip Erdogana (obrázok 11), ktorý navštívil 8. decembra 2017 tureckú komunitu v Komotini, meste v severovýchodnom Grécku, ktoré predtým patrilo do Osmanskej ríše.

22) Podľa International organization for migration.

23) Turecko otvorilo dvere, 2020.

24) Grécko zabránilo 24 000 migrantom prejsť cez hranice, 2020.

Prezident Erdogan pobúrili hostiteľov tvrdením, že Atény diskriminujú 130 000 príslušníkov moslimskej menšiny. Doslovne vyhlásil: „Urobili sme veľmi dôležité rozhodnutia, aby sme uspokojili potreby etnických Grékov, ktorí sú tureckými občanmi. Máme teda právo očakávať, že sa Grécko zachová rovnako“.

Obrázok 11: Návšteva prezidenta Recep Tayyip Erdogana ²⁵⁾

Napriek vyjadreniam tureckého prezidenta grécky premiér Kyriakos Mitsotakis (obrázok 12) privítal 29. júla 2019 pripravované stretnutie lídrov gréckej a tureckej časti Cypru, ktorí sa mali venovať možnosti obnovenia rozhovorov o zjednotení.

Obrázok 12: Grécky premiér Kyriakos Mitsotakis ²⁶⁾

Na margo pretrvávajúcich sporov v grécko-tureckých vzťahoch autori, z ktorých zdrojov som čerpal uvádzajú nasledujúce perspektívy riešenia konfliktu.

K dispozícii sú v podstate tri formy riešenia cyperského konfliktu:

- riešenie vo forme unitárneho štátu, niekedy nazývané aj „Európske riešenie“,
- riešenie vo forme dvoch štátnych útvarov (v podstate potvrdenie súčasného stavu),
- riešenie formou komplexného usporiadania pod záštitou OSN, tzv. „Annannov plán“.

Avšak, na cyperskom probléme sa do značnej miery podpisujú aj vonkajšie vplyvy. Nie je to len Turecko a Grécko ako „materské krajiny“, ale aj Veľká Británia ako mocnosť so záujmami v Stredozemí, ktorá je v tomto konflikte priamo a úzko zaan-

25) KAYHAN, O.: Erdogan navštívil tureckú menšinu v severovýchodnom Grécku, 2017.

26) Mitsotakis privítal plánované stretnutie gréckych a tureckých lídrov Cypru, 2019.

POZNÁMKY

gažovaná. Veľká Británia má naďalej záujem ponechať si základne Dhekelia a Akrotiri.

Zdá sa, že konflikt v oblasti Egejského mora nie je ponímaný miernym spôsobom. Svedčia o tom články, ktoré boli uverejnené prostredníctvom médií. Ako príklad eskalácie vzťahov je možné uviesť vyjadrenie gréckeho generála Evangelosa Apostolakisa, náčelníka generálneho štábu, ktorý varoval Ankaru pred nepremyslenými krokmi a vyhlásil: „Ak čo len jediný turecký vojak vkročí na niektorý grécky egejský ostrov, tak všetkých zničíme. To je červená línia, ktorú naša vláda nikdy nedovolí prekročiť. Za týchto okolností nemožno vylúčiť vojenskú konfrontáciu Grécka s Tureckom.“

Perspektívnym riešením konfliktu v oblasti Egejského mora by mohol byť kompromis pri stanovení režimu spoločnej kontroly nad spornou oblasťou, tak ako to navrhuje turecký profesor a odborník na egejskou otázku Yücel Acer. Prípadná dohoda by bezpochybne bola prospešná pre obe krajiny, a to ako ekonomicky, tak aj politicky. Dohoda medzi Gréckom a Tureckom o územných právach v Egejskom mori by ich vzťahy výrazne normalizovala. Avšak, pri porovnaní vývoja súčasných incidentov medzi týmito aktérmi je dosiahnutie urovnania vzťahov medzi Gréckom a Tureckom plné otázok.

Jedným z príkladov je incident, ktorý 17. júna 2020 zverejnilo ministerstvo obrany Francúzska. V tento deň príslušníci francúzskeho vojenského námorníctva chceli v Stredozemnom mori skontrolovať nákladnú loď „CIRKIN“ (obrázok 13) pre podozrenie, že vezie zbrane do Líbye, čo je zakázané na základe embarga OSN. Turecké fregaty, ktoré sprevádzali nákladnú loď vtedy trikrát vykonali radarové zameriavanie francúzskej lode, pretože bola naznačená bezprostredná hrozba raketového útoku.

Obrázok 13: Nákladná loď Cirkin ²⁷⁾

Po tomto incidente sa Francúzsko dočasne stiahlo z operácie „IRINI“ ²⁸⁾ pre námornú bezpečnosť v Stredozemnom mori a to až dotedy, kým nebude vyšetrená jeho sťažnosť týkajúca sa incidentu medzi fregatou a tureckým vojnovým námorníctvom. Tento incident následne začali na podnet Francúzska a niektorých partnerov Aliancie vyšetrovať experti NATO.

27) Ship carries illegal load of weapons to Libya accompanied by three Turkish frigates, 2020.

28) Námorná misia EÚ v Stredozemnom mori s oficiálnym názvom EUNAVFOR MED IRINI, ktorej cieľom je presadiť zbrojné embargo OSN zavedené voči Líbyi.

Kancelárka Angela Merkelová označila incident v Bundestagu za „veľmi vážny“ a je potrebné vyvinúť všetko úsilie zabezpečiť, aby sa takéto incidenty medzi členskými štátmi NATO neopakovali. Na margo vzťahov s Tureckom ako členskou krajinou NATO a uchádzačom o členstvo v Európskej únii, Francúzsko otvorene označilo intervenciu Turecka za „veľký problém“, ktorý vážne ohrozil francúzske politické a ekonomické záujmy v oblasti.

Navyše, nedávno bol popísaný škandál a veľký neúspech francúzskej špionáže, keď Turecko malo odhaliť sieť francúzskych agentov vo svojej krajine. Vo východnom Stredomorí panuje silné napätie a oblasť znovu začali viac sledovať Spojené Štáty.

Podľa nepotvrdených správ dokonca mali Spojené arabské emiráty, ktoré s Egyptom a Ruskom podporujú maršala Haftara (ktorý je teraz zatláčaný tureckými vojskami v Líbyi) žiadať USA o vojenskú intervenciu v Líbyi.

Jedným z posledných konfliktov v Stredomorí bol 10. augusta 2020 konflikt medzi Tureckom na jednej strane a Gréckom a Cyprom na strane druhej. Incident sa týkal prieskumu ložísk nerastného bohatstva, keď Ankara v sprievode vojenských plavidiel vyslala prieskumnú loď Oruç Reis k ostrovu Kastelorizo. Na demonštráciu svojich nárokov obe krajiny následne vyslali do oblasti vojenské lode a uskutočnili námorné cvičenia.

Turecký prezident Erdogan v septembri na margo eskalácie vzťahov s Grékmi stiahol turecké lode a poznamenal, že dáva „šancu diplomacii“. Turecká vláda však zároveň oznámila, že lode boli odvolané iba z dôvodu údržby a do oblasti sa vrátia.

Európska únia na mimoriadnom summite konanom začiatkom októbra pohrozila Turecku sankciami, ak nezastaví nezákonnú prieskumnú činnosť vo vodách, ktoré si nárokujú Cyprus a Grécko. Turecko označilo túto hrozbu za „nekonštruktívnu“.

5 ZÁVER

Vzťahy medzi Gréckom a Tureckom, dvoma členskými krajinami NATO, boli často v minulosti veľmi napäté, a to prevažne pre teritoriálne spory, ktoré sú badateľné i dnes na ostrove Cyprus a v Egejskom mori.

V priebehu desaťročí sa „cyperský konflikt“ vyprofiloval na zložitejší problém než sa na prvý pohľad zdá. Akékoľvek riešenie bude musieť brať do úvahy všetky aspekty, ako historické dedičstvo, etnicitu, nacionalizmus so svojimi paradoxmi, strach, nepochopenie, koncesie a ochotu. Vynechanie ktoréhokoľvek aspektu by ohrozilo riešenie a viedlo by k ďalšiemu problému.

Riešenie, ktoré bolo detailne rozpracované v poslednom návrhu OSN na usporiadanie Cypru (Annanov plán) je v mnohých aspektoch najschodnejšie a disponuje najväčšími šancami na prežitie. Neustanovuje totiž len nové štátne zriadenie, ale ponúka riešenie aj mnohých ďalších problémov, ktoré z narušenia súčasného status quo vznikajú.

POZNÁMKY

Okrem predmetov sporu ako sú Cyprus a oblasť Egejského mora, vystupuje do popredia aj migrácia a aktuálny problém pandémie COVID 19. Grécki novinári Yar a Michalopoulos v článku uverejnenom na portáli „Euractive“ uvádzajú, že prezident Erdogan si na zvyšovanie tlaku na Európsku úniu nemohol vybrať nevhodnejší čas. Turecká vláda napokon 18. marca 2020 rozhodla uzatvoriť svoje pozemné hranice s Gréckom a Bulharskom.

Pred týmto vyhlásením, len pred niekoľkými týždňami Ankara otvorila svoje pozemné hranice s Gréckom, vonkajšou hranicou Európy. Do Únie chcela poslať tisíce utečencov a migrantov. Malo pritom ísť o reakciu na útoky, ktoré zažívala turecká armáda v Sýrii v snahe zvýšiť povedomie o tom, že civilná vojna u jeho suseda stále pokračuje, a to aj s následkami pre Turecko.²⁹⁾

Po počiatocnom úsilí OSN o urovnanie sporov medzi Gréckom a Tureckom spojené národy už „stratili chuť“ angažovať sa tam, kde neexistuje vôľa priamo zúčastnených strán. Napriek všetkému však OSN stále ostáva najneustrannejším a najneutrálnejším prvkom v konflikte.

K tomuto tvrdeniu s ohľadom na dnešnú situáciu v dimenzii NATO a EÚ je potrebné dodať, že problém pandémie COVID 19, ktorý nikto nečakal a dokonca prekvapil aj NATO a EÚ vyvoláva množstvo otázok v oblasti vzťahov v zahraničnej politike súvisiacej so zabezpečením vnútornej bezpečnosti štátov, čo na dôvažok pridáva palivo do globálnej politiky, ktorej Grécko a Turecko sú viditeľnou súčasťou.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Aegean Sea. [online]. Britannica, 2016 [cit. 2020-04-29] Dostupné na internete: <<http://www.britannica.com/place/Aegean-Sea>>.

BEDNÁR, R.: Grécko hrozí Turecku „zničením“ – teritoriálny spor sa priostrojuje [online]. Hlavné správy, 2018 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://www.hlavne-spravy.sk/grecko-hrozi-turecku-znicenim-teritorialny-spor-sa-priostrojuje/1622422>>.

BOHCHELI, T. - COULOUMBIS T. A. - CARLEY, P.: Greek-Turkish Relations and U.S. Foreign Policy : Cyprus, the Aegean, and Regional Stability [online]. Usip, 1997 [cit. 2020-04-25]. Dostupné na internete: <<https://www.usip.org/sites/default/files/resources/pwks17.pdf>>.

DANFORTH, L. a kol.: Greece [online]. Britannica, 2020 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Greece>>.

DANIEL, J. - DOČKALOVÁ, M.: Řecká těžba ropy a zemního plynu v Egejském moři : Mnoho povyku pro nic [online]. Global politics, 2011 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<http://www.globalpolitics.cz/clanky/recka-tezba-ropy-a-zemniho-plynu-v-egejskem-mori-mnoho-povyku-pro-nic>>.

DEWDNEY J. C.: Turkey. In: Encyclopedia Britannica [online]. Britannica, 2020 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Turkey>>.

29) DEWDNEY, J. C.: Turkey, 2020.

DOČKALOVÁ, M.: *Faktory ovplyvňujúce eskaláciu řecko-tureckého konfliktu*. Magisterská práce. Brno : Masarykova Univerzita, 2011, s. 6, 22, 27, 94.

Grécko-turecké vojny [online]. Encyclopaedia Beliana, 2008 [cit. 2020-05-22]. Dostupné na internete: <<https://beliana.sav.sk/heslo/grecko-turecke-vojny>>.

Grécko-turecké vzťahy prekonávajú obdobie nestability [online]. Panobcan.sk, 2018 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://magazin.panobcan.sk/tsi-pras-grecko-turecke-vztahy-prekonavaju-obdobie-nestability/>>.

Grécko odsúdilo návrat tureckej lode do východného Stredomoria [online]. Teraz.sk, 2020 [cit. 2020-10-18]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/spravy/grecko-odsudilo-navrat-tureckej-lode/499654-clanok.html>>.

Grécko zabránilo 24 000 migrantom prejsť cez hranice migrantov [online]. Pravda, 2020 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <spravy.pravda.sk/svet/clanok/544420-grecko-zabranilo-24-000-migrantom-prejst-cez-hranice>.

KAYHAN O.: Erdogan navštívil tureckú menšinu v severovýchodnom Grécku [online]. Pravda, 2017 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/450759-erdogan-navstivil-turecku-mensinu-v-severovychodnom-grecku/>>.

MAJCHÚT, I. - HRNČIAR, M.: *Cyprus : Dimenzie konfliktu*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2014. S. 8-17, 30-31, 65-68, 92,113, 142-146, 157. ISBN 978-80-8040-497-0.

Maps of Ionian Islands Maps Greece [online]. Tourism maps, 2006 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<http://www.map-of-greece.co.uk/map-of-ionic-islands.htm>>.

MELICHÁREK M.: Protiosmanský boj Grékov v rokoch 1821 – 1832 : Krvavá cesta Grécka k nezávislosti [online]. Historickarevue.sme.sk, 2020 [cit. 2019-09-14]. Dostupné na internete: <http://www.historickarevue.com/clanok/grecko_nezavislost_1829>.

Migration in the world [online]. IOM, 2019 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://www.iom.sk/en/migration/migration-in-the-world.html>>.

MICHALOLIAKOS, N. G.: February 22 of 1821 : Passing through river Prut [online]. Island with Golden Dawn, 2017 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://island-with-golden-dawn.webnode.gr/news/february-22-of-1821-passing-through-river-prut-article-of-n-g-michaloliakos/>>.

MICHALOPOULOS, S.: Turkey shuts borders with Greece and Bulgaria amid coronavirus fears [online]. Euractiv.com, 2020 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/turkey-shuts-borders-with-greece-and-bulgaria-amid-coronavirus-fear/>>.

Mitsotakis privítal plánované stretnutie gréckych a tureckých lídrov Cypru [online]. Hlavné správy, 2019 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://www.hlavnespravy.sk/mitsotakis-privital-planovane-stretnutie-greckych-tureckych-lidrov-cypru/1835902>>.

POZNÁMKY

Peace Treaty of Sèvres [online]. HRI, 1997 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<http://www.hri.org/docs/sevres/>>.

Political map of Cyprus [online]. Reddit Inc, 2019 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/awxe4z/political_map_of_cyprus/>.

SHAW, S. J.: Ottoman Empire [online]. Britannica, 2020 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://www.britannica.com/place/Ottoman-Empire>>.

Ship carries illegal load of weapons to Libya accompanied by three Turkish frigates [online]. Thema Newsroom, 2020 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<http://en.protothema.gr/ship-carries-illegal-load-of-weapons-to-libya-accompanied-by-three-turkish-frigates/>>.

TSAKONAS, P. J.: Greek-Turkish Relations Towards the 21st Century : A View from Athens [online]. Harvard University, 1999 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://wcfa.harvard.edu/publications/greek-turkish-relations-towards-21st-century-view-athens>>.

Turecko otvorilo dvere : Do Európy prešlo vyše 36 000 migrantov [online]. Pravda, 2020 [cit. 2020-04-29]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/544068-grecko-posilnilo-aj-kontroly-v-morskych-uzinach-proti-migrantom/>>.

V Stredozemnom mori takmer došlo k ozbrojenému konfliktu medzi Tureckom a Francúzskom [online]. Konzervatívny web, 2020 [cit. 2020-10-18]. Dostupné na internete: <<https://www.konzervativnyweb.sk/c/22440498/v-stredozemnom-mori-takmer-doslo-k-ozbrojenemu-konfliktu-medzi-tureckom-a-francuzskom.html>>.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Popíšte základné politické a geografické črty Grécka a Turecka.
2. Charakterizujte dôvody sporu v Egejskom mori.
3. Uveďte a popíšte dôvody sporu na ostrove Cyprus.
4. Ako sú v súčasnosti riešené vzťahy gréckych a tureckých „Cyperčanov“ z pohľadu členenia ostrova Cyprus?
5. Vysvetlite perspektívy riešenia sporov medzi Grékmi a Turkami.

VPLYV ZÁŤAŽOVÝCH SITUÁCIÍ NA DUŠEVNÉ ZDRAVIE PROFESIONÁLNEHO VOJAKA

POZNÁMKY

npor. PhDr. Mgr. Zlatica **STRUŇÁKOVÁ**

ÚVOD

Neustále zvyšujúca sa úroveň stresu, ktorý sa stáva takmer každodennou súčasťou nášho života sa podieľa na náraste rôznych druhov psychických i somatických ochorení. Stres a záťažové situácie číhajú na človeka z každej strany. V súčasnosti aj pri novom druhu ochorenia COVID-19 všetci pociťujeme neistotu, obavy a strach o zdravie a život svojej rodiny, blízkych. V ďalšom rade ide o bežné dochádzanie za prácou, časovú tieseň, množstvo pracovných úloh, ale aj o situácie, ktoré prichádzajú do života nečakane.

Nastala doba, kedy sa ponáhľame za všetkým a neustále, či už ide o prácu, rodinu, alebo voľný čas. Rastúce nároky na čas ľudí spôsobujú, že pociťujú vyčerpanie z toho, že musia zvládnuť viac práce za kratší čas. Čím sú ľudia viac uponáhľaní a rozrušení, tým robia viac chýb, správajú sa neadekvátne k ostatným, vyhoria a strácajú schopnosť myslieť jasne a inteligentne. Čím rýchlejšie a častejšie sa musí človek prispôbovať meniacej sa situácii, tým je jeho úroveň stresu vyššia. Spoločným menovateľom ľudí, ktorí trpia stresom je pocit, že strácajú kontrolu nad svojim životom. Udržanie si tejto kontroly predpokladá efektívne reagovať na problémy skôr ako nás pohltia, preto je potrebné vytvoriť si voči stresu odolný životný štýl. Do popredia sa čoraz viac dostáva dôležitosť zdravého životného štýlu, racionálneho stravovania, telesného pohybu a rôznych psychologických postupov, či antistresových programov.

Jedným z dôležitých krokov na ceste za znížením záťažových situácií v našom živote je priznať si, že aj keď dosiahneme čo chceme, nie je to konečné riešenie. Lepším a trvácnejším riešením je naučiť sa nájsť pokoj uprostred uponáhľaného sveta, aj keď nedosiahneme všetko, čo sme si zaumienili. Na druhej strane je potrebné uvedomiť si, že určitá úroveň stresu je nevyhnutná pre aktiváciu „psychické otužovanie“ človeka za predpokladu, že si zachová zmysluplné životné perspektívy. Ten, kto sa venuje nielen sebe a svojej práci, ale aj iným a snaží sa ich pozitívne posúvať dopredu, má významne menej stresujúcich zážitkov, s ktorými sa vie oveľa ľahšie vysporiadať. Každá zvládnutá záťažová situácia posilňuje osobnosť človeka voči ďalšej novej záťaži.

1 PSYCHICKÁ ZÁŤAŽ

Duševne zdravý človek je schopný zvládať požiadavky života. V jeho živote často pôsobí množstvo rôznych a nepriaznivých faktorov či okolností a jeho schopnosť vysporiadať sa s nimi môže byť narušená. V tejto súvislosti sa hovorí o záťaži. Autori popisujú pojem psychickej záťaže rôznorodo. Bártová definuje záťažovo-

POZNÁMKY

vé situácie ako náročné životné situácie psychickej záťaže napr. ohrozenie života, či udalosti vyvolávajúce hnev, strach, obavy, napätie, nespokojnosť alebo bezvýchodiskovosť. Akákoľvek rozdielnosť medzi nárokmi a požiadavkami istej situácie a kapacitou schopnosti a možnosti človeka na ich zvládanie. Pri záťaži človeka sa aktivujú v jeho genetickej výbave inštinktívne mechanizmy a nadobúdajú podobu reakcie typu útek alebo útok. Ak človek nie je schopný riešiť rôzne situačné záťaže, môže u neho dôjsť k psychickým, ale aj fyziologickým zmenám.

V najširšom význame je psychická záťaž chápaná ako rôzne psychické stavy so svojráznymi prejavmi v telesnej a psychickej sfére človeka. Ide o narušenie rovnováhy medzi organizmom človeka a prostredím. Záťaž vyplýva zo vzťahu medzi požiadavkami a nárokmi, ktoré prináša život, okolie a možnosťami, pripravenosťou jednotlivca ako ich zvládať. ¹⁾ Psychická záťaž je považovaná za symptóm našej doby a pripisuje sa jej mnohoznačný význam. Svojimi požiadavkami preveruje prispôbivosť, kladie nároky na fyzickú zdatnosť a psychickú odolnosť.

1.1 Z histórie skúmania psychickej záťaže

Psychické stavy ľudí po prvýkrát popísal G. E. Šumkov (1905) v dobe rusko-japonskej vojny. Otázkami psychických stavov v činnosti sa zaoberal E. Kraepelin (1901), ktorý poukázal na to, že produktivita činnosti človeka závisí na psychických stavoch, ktoré človek prežíva – môžu činnosť zefektívniť alebo zabrzdiť. V priebehu prvej svetovej vojny, kedy bojové podmienky vyvolávali rozmanité psychické a fyziologické poruchy a začali sa vyskytovať tzv. nebojové straty, vyradenie vojakov z boja bez toho, aby boli zranení, bol zavedený pojem „otras nervov“, neskôr frontové neurózy.

V druhej svetovej vojne sa aktuálnosť skúmania týchto javov zvýšila. Zmenené podmienky bojovej činnosti vyvolali vo veľkej miere náhle poruchy, ktoré boli odlišné od tých, ktoré sa prejavovali v prvej svetovej vojne. Dochádzalo k tomu, že vojaci strácali spôsobilosť uplatniť v niektorých situáciách svoje návyky a profesionálnu pripravenosť, hlavne pri obsluhu zložitých technických zariadení, kde bolo nutné plniť niekoľko operácií súčasne. Zásluhou R. R. Grinkera a J. P. Spiegela (1945) bol na označenie psychických javov v zložitých podmienkach činnosti zavedený nový termín „stres“, ktorý získal veľkú popularitu nielen v USA, ale na celom svete. ²⁾ Záujem o danú problematiku skúmania záťaže sa zvýšil najmä po 2. svetovej vojne, kedy získané poznatky z predchádzajúcich rokov bolo možné uplatniť v oblasti pracovnej činnosti a výučby.

1.2 Faktory determinujúce vznik psychickej záťaže

Psychickú záťaž vyvoláva široká škála javov, pre ktoré sa používa pojem stresory. Stresové situácie však môžu byť ako stresové označované iba v súvislosti s konkrétnym človekom, sú vnímané a hodnotené veľmi individuálne.

1) BRATSKÁ, M.: Zisky a straty v záťažových situáciách, 2001, s. 32.

2) TIMKO, J.: Voják v psychické zátěži, 1986, s.14.

Medzi hlavné stresory v každodennom živote, ale i vo vojenskom prostredí patria objektívne a subjektívne príčiny záťaže.

POZNÁMKY

Objektívne príčiny záťaže

Medzi objektívne príčiny záťaže patria:

- Vonkajšie podmienky práce – hluk a vibrácie, nedostatok svetla, vysoká alebo nízka teplota, neprimerané prúdenie vzduchu a vlhkosť, náročnosť terénu, zdraviu škodlivé vplyvy a mnoho ďalších negatívnych faktorov, ktoré nepriaznivo pôsobia na človeka.
- Pracovné prostredie a proces práce – veľká zodpovednosť, množstvo termínovaných úloh, príval informácií, príkazov a pokynov, nedostatok informácií pri rozhodovaní, prerušovanie činnosti a rýchle prepájanie pozornosti, monotónnosť práce, stály kontakt s ľuďmi alebo naopak sociálna izolácia.
- Medziludské vzťahy – náročné životné situácie ako je napr. smrť v rodine, komplikované vzťahy s rodičmi, súrodencami, partnerské vzťahy, konflikty s nadriadenými alebo podriadenými. Rodinné vzťahy sú vo vojenskom prostredí vystavované skúškam trpezlivosti, tolerancie a dôvery, pretože profesionálni vojaci plnia rôznorodé úlohy v domácom, ale i medzinárodnom krízovom manažmente.
- Životospráva – nepravidelné stravovanie, nedostatok spánku, časová tieseň, nedostatok pohybu, telesné bolesti.

Subjektívne príčiny záťaže

Dziaková ³⁾ uvádza, že vojak je sám sebe stresorom. Pripúšťa si veľa starostí, má problémy so sústredením, uvedomovaním si vlastných chýb a nedostatkov, zažíva stavy beznádeje, strachu i úzkosti. Musí si uvedomiť, že nezvládnuté záťažové situácie sú príčinou rôznych ochorení – psychických i fyzických, ako sú napríklad žalúdočné vredy, astma, alergie, bolesti hlavy a chrbta, obezita alebo naopak anorexia, úzkostné stavy, depresie a pod. Každá zvládnutá záťažová situácia môže byť príležitosťou k sebazpoznaniu, k poznaniu vlastných možností, podnecuje osobnostné zrenie a napomáha k zoceleniu charakteru. Určitá úroveň psychickej záťaže je potrebná pre rast telesnej i duševnej výkonnosti a odolnosti. Pozitívny vplyv na vývoj človeka môže mať záťaž, po ktorej má človek čas a možnosť obnoviť duševnú rovnováhu, spracovať problémy, vyvodiť záver a poučenie. Psychická záťaž je otázkou schopnosti človeka vyrovnáť sa s nárokmi prostredia. Ak je táto schopnosť primeraná, záťaž slabne alebo úplne vymizne.

Medzi udalosti, ktoré pôsobia na človeka záťažovo zaraďujeme:

- **Traumatické udalosti** – mimoriadne udalosti, ktoré sú mimo bežnej ľudskej skúsenosti, ako sú prírodné katastrofy, katastrofy spôsobené človekom (vojny), dopravné nehody či fyzické útoky. Pri týchto udalostiach sa reakcie ľudí líšia.

3) DZIAKOVÁ, O.: Vojenská psychologie, 2009, s. 188.

POZNÁMKY

- **Neovplyvniteľné udalosti** – smrť milovanej osoby, strata zamestnania alebo vážne ochorenie. U ľudí platí, že čím viac je udalosť neovplyvniteľná, tým častejšie ju označujú ako stresovú. Nepochybne je to kvôli tomu, že ich nemáme pod kontrolou a nemôžeme ich ovládať.
- **Nepredvídateľné udalosti** – intenzitu stresu znižuje fakt, že udalosť môžeme predpokladať, aj keď ju nemôžeme ovplyvniť. Pri predpokladaní nepriaznivej situácie môže človek spustiť prípravný proces, čo jej účinky aspoň trochu utlmí.
- **Výzva pre hranice našich schopností** – niektoré situácie vieme pomerne ľahko ovládať, očakávame ich, no napriek tomu sú stresujúce, pretože nás dotlačia na hranicu schopností a predstavujú pre človeka výzvu.
- **Vnútorne konflikty** – dochádza k nim, keď sú situácie nezlučiteľné alebo sa navzájom vylučujú. Rozlišujú sa štyri hlavné oblasti, ktoré sú zdrojom vnútorných konfliktov: nezávislosť proti závislosti, intimita proti osamelosti, spolupráca proti súťaženiu a vyjadrenie impulzu proti morálnym zásadám.⁴⁾

Na základe okolností, s ktorými sa ľudia sústavne potýkajú je potrebné uviesť, že záťažové situácie nie sú spojené iba s pracovnou činnosťou, ale stretávame sa s nimi aj v súkromnom živote. Ide o vzájomné vzťahy medzi ľuďmi a spôsob komunikácie, nehody s rodičmi, spoločné bývanie s rodičmi, rozchod/rozvod partnerov, nehody v partnerskom vzťahu, narodenie dieťaťa a pod.

Praško⁵⁾ popisuje psychickú záťaž, ktorá súvisí s pracovnou oblasťou, uplatnením a sebarealizáciou človeka. Keďže ľudia trávajú v zamestnaní veľa času, je prirodzené, že záťaž budú predstavovať aj okolnosti, ako je strata zamestnania, konflikty na pracovisku, preťaženosť pracovnými úlohami, nedostatočné ohodnotenie a workoholizmus, či už vlastný alebo u partnera. Ďalej uvádza záťaž súvisiacu so životným štýlom, či už ide o nevyhovujúce bývanie, alebo nedostatok voľného času, stereotyp, izoláciu, rôzne závislosti a choroby. Posledná skupina sa týka hlavne súčasnej doby, kedy ľudia pociťujú veľký stres z ochorenia COVID-19, majú obavy o zdravie a život nielen seba, ale aj svojich blízkych. Z tejto neistej životnej situácie pramenia ďalšie negatíva hlavne sociálna izolácia.

1.3 Stupne psychickej záťaže

Udalosti, ktoré človek zažíva vo svojom živote sú charakteristické nepredvídateľnosťou a neovplyvniteľnosťou. To, či záťaž zohrá pozitívnu, alebo negatívnu úlohu závisí do značnej miery na jej stupni a dĺžke trvania. Existuje mnoho rozdielov v hodnotení prežívania záťažovej situácie, a preto kvalitu a kvantitu vyjadrujú štyri stupne psychickej záťaže:

- **Bežná záťaž**, pri ktorej človek disponuje oveľa väčšími predpokladmi ako si vyžadujú úlohy a povinnosti, ktoré má v takýchto situáciách plniť. Nemusí

4) ATKINSON, L. a kol.: Psychologie, 1995, s. 588.

5) PRAŠKO, J.: Jak se zbavit napětí, stresu a úzkosti, 2003, s. 26.

siahnuť do svojich rezerv a vyburcovať vlastnú psychiku k zvýšenej činnosti. Zvyčajne pre väčšinu z nás sú nároky známe a predstavujú také úlohy, s ktorými sme sa už veľakrát stretli a dokázali sme ich úspešne vyriešiť.

- **Zvýšená záťaž** sa viaže na také životné a pracovné situácie, v ktorých si nevystačíme s bežnými spôsobmi riešenia, konania a reagovania. Stretávame sa s nimi po prvýkrát, sú pre nás nové a pre ich zvládnutie musíme vynaložiť zvýšené úsilie. S takouto záťažou sa dokážeme vysporiadať bez negatívnych dôsledkov na naše zdravie. Naopak je dôležité zdôrazniť, že posúva náš vývin dopredu, núti nás rozširovať si okruh poznatkov, spôsobilostí a skúseností. Urýchľuje náš osobnostný rast, rozvoj a umožňuje nám zrieť.
- **Hraničná záťaž** vzniká vtedy, keď sa objavuje výrazný nesúlad medzi pripravenosťou človeka a nárokmi vonkajšieho prostredia. Riešenie takýchto situácií predpokladá vynaloženie mimoriadneho úsilia, ak zmobilizujeme všetky svoje psychické sily. Zvládnutie hraničnej záťaže znamená ísť až na doraz, siahnuť až na dno svojich psychických rezerv. Sprievodným javom sú rôzne funkčné poruchy psychickej činnosti, v organizme dochádza k výrazným fyziologickým zmenám. Narastá počet nežiaducich dôsledkov na psychiku a celkovo na zdravotný stav človeka.
- **Extrémna záťaž** sa objavuje vtedy, keď medzi požiadavkami vonkajšieho prostredia a našimi možnosťami a predpokladmi potrebnými na ich zvládnutie je obrovský rozpor. Psychické zlyhanie sprevádzajú výrazné poruchy v správaní, fyziologických a psychických procesoch v organizme, často s trvalými následkami na zdravie človeka.

Určením stupňa záťaže sa získavajú informácie nevyhnutné na prognózovanie priebehu ďalšej činnosti, predvídanie dôsledkov na zdravie a na prijatie účinných opatrení nevyhnutných na predchádzanie nežiaducim javom. Je potrebné zdôrazniť, že ide o individuálne prežívaný psychický stav, ktorý za rovnakých podmienok môže nadobúdať nielen odlišnú podobu, ale aj veľkosť a intenzitu.

1. 4 Psychické stavy vo vojenskej činnosti

Významným činiteľom vzniku a dynamických zmien psychických stavov sú konkrétne sociálne mikropodmienky, predovšetkým vojenský režim, organizovanosť, stupeň uspokojovania potrieb a úroveň vzájomných vzťahov vo vojenskej jednotke. Rovnaké podmienky života a práce môžu vyvolať rozdielne psychické stavy, čo je podmienené životnými skúsenosťami, osobnostnými predispozíciami, zdravotným stavom a adaptačnými schopnosťami. Dlhodobá činnosť v izolovanom priestore alebo uzavretej sociálnej skupine môže viesť k nežiaducim psychickým stavom psychického presýtenia, ktoré sa prejavuje nespokojnosťou a vzťahovačnosťou. Za určitých podmienok môže prerásť až do vzájomnej neznášanlivosti členov skupiny. ⁶⁾

6) DZIAKOVÁ, O.: Vojenská psychológia, 2009, s. 199.

POZNÁMKY**a) Psychické stavy vznikajúce pracovnou činnosťou**

Každá intenzívna, dlhodobá a dynamická činnosť vyvoláva rôzne psychické stavy. Napríklad únavu, monotóniu, saturáciu a preťaženie, ktoré spôsobujú pokles výkonu a výkonnosti, narušenie alebo ukončenie činnosti, pričom sa u vojakov prejavujú rôzne zážitkové a iné symptómy.

Únava, nedostatok odpočinku a spánku

Pri intenzívnej vojenskej činnosti, kedy vojaci plnia rozhodujúce úlohy dochádza k vyčerpaniu organizmu. Každodenná činnosť je rôznorodá, zložitá, nepretržitá, vyžaduje vysoké vypätie procesov pozornosti, predstavivosti, pamäti, myslenia a veľký výdaj fyzickej i psychickej energie. V stave únavy sa vyskytujú rôzne symptómy. Najčastejšie sa prejavuje narušené vnímanie, znížená koncentrácia a pohybová koordinácia, znížená aktivita, pozornosť a myslenie. Veľmi významné sú zážitkové symptómy, keď sa človek cíti neprijemne, ospalo, je apatický, pociťuje nižšiu výkonnú schopnosť, klesá rýchlosť a správnosť činností, ktoré si vyžadujú komplexnú motorickú koordináciu, zhoršujú sa jeho myšlienkové operácie a dotyková citlivosť. Dlhodobým blokovaním potreby odpočinku a spánku dochádza k zmene v motivačnej štruktúre, ktorá mení vzťah k úlohe, k práci a spôsobuje neochotu pokračovať v činnosti.⁷⁾ Únava môže byť fyziologická (bežná) a patologická. Fyziologická únava je prirodzená reakcia na vynaložené úsilie, energiu, či námahu. Odstráni sa primeraným odpočinkom. Patologická únava je závažnejšia. Súvisí s vyčerpaním bežných energetických zdrojov v dôsledku intenzívnej, neúmernej dlho trvajúcej námahy.

Pri prevencii vyčerpania a únavy je dôležité nezabúdať na rozvíjanie fyzickej a psychickej kondície, správnu organizáciu práce a odpočinku, striedanie činnosti, pozitívnu motiváciu.

Hlad a smäd

Hlad človek znáša relatívne dobre a dlhodobo. Pri celkovom hladovaní sú v priebehu prvých piatich dní zachované všetky funkcie človeka. Potom sa začína objavovať celková slabosť, ospalosť a ľahostajnosť, vzrastá sugestibilita. Po desiatich dňoch človek prestáva pociťovať hlad a organizmus spotrebováva zásoby. Dĺžka odolnosti závisí na množstve rezerv organizmu a na motivačných činiteľoch. Významným činiteľom pri vyrovnávaní sa s hladom je motivácia a sebaovládanie.

Okrem hladu pôsobí na človeka negatívne aj smäd, ktorý sa znáša oveľa ťažšie. Vzniká v dôsledku dehydratácie organizmu. Pri deficite vody sa zvyšuje únava, apatia, celková slabosť, ospalosť a stavy podráždenosti. Pri deficite vody nad 10 % dochádza k narušeniu koordinácie pohybov, objavuje sa tras, kŕče, nespavosť.⁷⁾

Hlavným prostriedkom v prevencii proti hladu a smädu je dodržiavanie pitného režimu, stravovacích návykov, zabezpečenie dostatočného množstva proviantného materiálu pre vojakov počas plnenia úloh, rôznych výcvikov a v priestoroch nasadenia.

7) TIMKO, J.: Voják v psychické zátěži, 1986.

Pri určitých druhoch činnosti, ktoré majú stereotypný charakter dochádza k vzniku psychického stavu, ktorý sa podobá únave, ale má iný priebeh a príčiny. Tento psychický stav sa nazýva **monotónia**. **Charakterizuje sa ako subjektívny stav zníženej psychickej aktivity vznikajúci pri dlhotrvajúcej, opakujúcej sa, jednostrannej činnosti chudobnej na podnety.** ⁸⁾ Na rozdiel od únavy, vzniká len v určitých podmienkach, akými sú jednotvárnosť, obmedzenie sféry pozorovania, stále sa opakujúce úlohy a operácie. Rozhodujúcim znakom pri rozlišovaní medzi stavom únavy a monotóniou je psychické napätie, ktoré pri psychickej únave v dôsledku spotreby energie stúpa a pri monotónii klesá. V podmienkach vyvolávajúcich stav monotónie je dôležité vzbudiť záujem o vykonávanú činnosť, vhodným spôsobom motivovať vojakov, rozvíjať ich vlastnosti vytváraním podmienok, ktoré si vyžadujú sústredenie, pozornosť a bdelosť.

Psychická saturácia (nasýtenosť, presýtenosť) je stav averzie, nechuti, na emócií založený odpor voči určitej činnosti. ⁹⁾ Subjektívne sa prejavuje v pociťovaní „byť sýty“ nejakej úlohy, v hneve a mrzutosti. Dochádza k nadmernému zvýšeniu psychického napätia, ktoré má tendenciu prerušiť činnosť, zmeniť miesto alebo ukončiť vykonávanú prácu. Príčiny saturácie sú v motivácii, preto je nevyhnutné pri všetkých negatívnych psychických stavoch, ktoré spôsobujú záťaž dostatočne a pozitívne motivovať vojakov. V podmienkach záťaže sa v správaní vojakov prejavujú morálne kvality, zameranosť, charakter, vôľové vlastnosti, ako i celková osobnosťná zložka. Pripravenosť vojakov na úspešné zvládnutie náročných situácií je založená na rozvoji vlastností osobnosti začleňovaním modelových situácií do praktickej psychologickéj prípravy.

b) Psychické stavy a reakcie vznikajúce pri ohrození zdravia a života vojaka

Situácie ohrozenia, nebezpečia a rizika spôsobujú strachové prežitky, panicke reakcie a emočný šok. Tieto psychogénne reakcie spôsobujú zmeny v správaní a jednaní vojakov. Ide o reakcie nevhodné, neproduktívne, často ohrozujúce bezpečnosť a zdravie samotného vojaka i jeho okolia. Vznikajú pod vplyvom zložitých, neobvyklých a prekvapivých situácií. Vznik, priebeh a intenzita psychogénnych reakcií ovplyvňuje množstvo faktorov akými sú **aktuálny fyzický stav** (telesná únava, deficit spánku, smäd a hlad), **predispozície osobnosti** (zvýšená alebo znížená reaktivita, emocionálna nevyrovnanosť) a **aktuálny psychický stav** (napätie, traumatické zážitky, neistota, obavy, strach). Závažnosť týchto reakcií je veľká, pretože môžu negatívne vplývať na celý pracovný kolektív. Do kategórie neprimeraných reakcií patria tzv. akútne emocionálne prejavy, kde zaraďujeme stav vzrušeného očakávania, stavy bezradnosti, šokové reakcie. Sú vyvolané intenzívnym prežívaním a prejavujú sa nadmerným vzrušením, nesústredenosťou, neprimeranou citlivosťou alebo naopak výrazným útlmom.

Nebezpečné situácie, prvky rizika a ohrozenia môžu vyvolávať úzkosť, strach a paniku. Úzkosť **je zvláštny psychický stav, pri ktorom prevláda vnútorné na-**

8) DZIAKOVÁ, O.: Vojenská psychologie, 2009, s. 201.

9) DZIAKOVÁ, O.: Vojenská psychologie, 2009.

POZNÁMKY

pätie a predtucha nejasného pocitu nebezpečia sprevádzané neistotou, vedomím vlastnej bezmocnosti a obavami zo straty života. ¹⁰⁾ Vzniká v nových, neznámych podmienkach, pri záťaži, telesnom oslabení a v situáciách, kedy si človek uvedomuje obmedzenosť svojich síl. Zdravý vojak je úzkosťou povzbudzovaný k vyššej aktivite, mobilizuje svoje psychické rezervy, reálne rieši situáciu a dosahuje rovnováhu vo vzťahu k novej situácii. Spolu s úzkosťou sa prejavuje strach vzťahujúci sa k určitému objektu. V tejto súvislosti Vymětal ¹¹⁾ uvádza, že človek si nemusí uvedomovať presnú príčinu svojej úzkosti, nepozná skutočnosť, ktorá ju vyvoláva. Obrazne ju možno nazvať „strach z neznámeho“. Je to reakcia na pocit bytostného ohrozenia. Človek má tendenciu lokalizovať ju do svojho vnútra. U niektorých ľudí sa môže vyvinúť syndróm posttraumatickej stresovej poruchy (PTSP).

Strach predstavuje tiesnivý, nepríjemný citový prežitok prejavujúci sa vegetatívnymi a psychickými zmenami, akými sú tras, zblednutie, nevoľnosť, narušenie cieľavedomosti, rozhodnosti a hierarchie hodnotového systému. Vznik strachu, jeho intenzita a dĺžka trvania závisia od skúseností človeka. V bojovej činnosti strach spôsobuje neadekvátnu, prevažne zbrklú činnosť. Základným faktorom predchádzania strachu je vytváranie situácií, ktoré strach vyvolávajú a umožňujú osvojiť si skúsenosti pri jeho prekonávaní.

Z hľadiska mechanizmov a prejavov je strachu podobná **panika, ktorá je charakteristická prudkými a náhlými prejavmi strachu, zmätku a bezradnosti v celých skupinách.** Vzniká náhle a neočakávane a je sociálne – psychologicky podmienená. Ide o ohrozenie života predpokladaným nebezpečenstvom, ktoré na seba upútava pozornosť ľudí a vytvára prudké vzrušenie, znižuje schopnosť uvedomelelého myslenia znemožňujúceho kontrolu vlastného jednania a vytvára iracionálne konanie. Medzi prvotné prejavy patrí emocionálne napätie, ktoré znižuje úroveň sebakontroly a vyvoláva tendenciu vzdialiť sa od hroziaceho podnetu. K základným psychickým prejavom paniky patria bezradnosť, strata orientácie v prostredí, neschopnosť reálneho úsudku a hodnotenia, znížená sebakontrola a sebaregulácia. Z hľadiska prevencie a eliminácie vzniku paniky je potrebné dodržiavať nasledujúce kroky:

- dlhodobo a systematicky rozvíjať mravné požiadavky a motivačné mechanizmy, odhodlanosť, dôveru vo vlastný kolektív,
- včas eliminovať príznaky hroziacej paniky účinnou psychologickou starostlivosťou, ovplyvňovaním a reguláciou negatívnych emócií a psychických stavov,
- zastaviť paniku silným, sugestívne pôsobiacim podnetom. V tejto etape paniku môže zastaviť rozhodný a rázny čin vysokej autority v jednotke.

Bojový stres je vyvolaný špecifickými stresormi u vojakov v mieste nasadenia. Môže vyústiť do nesprávneho správania, bojovej únavy, či neurologicko-psychiatrickej poruchy, čo môže obmedziť alebo narušiť bojovú silu vojenskej jednotky. Bojový stres zahŕňa chybné správanie, narušené rozhodovanie a konanie. Vzniká

10) DZIAKOVÁ, O.: Vojenská psychologie, 2009, s. 208.

11) VYMĚTAL, J. a kol.: Speciální psychoterapie, 2007, s. 22.

vplyvom extrémneho bojového stresu. Vojaci, ktorí sú dostatočne vycvičení, vedení, motivovaní a pociťujú kohéziu jednotky majú vyššiu hladinu znášanlivosti a ostražitosti k plneniu úloh. Stres u nich vyvoláva pozitívne reakcie ako je lojalita, sebavedomie, činy statočnosti. Avšak absolútna eliminácia stresu je nemožná a nevhodná ako v mierovom živote, tak v bojovej situácii.

Posttraumatická stresová porucha (PTSP) je psychická porucha, ktorá vzniká následkom extrémne intenzívneho stresoru, prežitej traumatizujúcej udalosti. Pri posttraumatickej stresovej poruche sa obvykle objavuje strach a snaha vyhnúť sa všetkému, čo traumatizujúcu udalosť pripomína. Táto udalosť má tendenciu vracť sa v snoch a spomienkach. Najviac touto poruchou sú postihovaní hasiči, policajti, vojaci a záchranári. Medzi symptómy patria opakujúce sa myšlienky o traumatizujúcom zážitku, podráždenosť, strach, poruchy spánku, rôzne somatické ťažkosti a poruchy správania. Tieto príznaky trvajú niekoľko týždňov až mesiacov po prežitej traume. Traumatizujúce udalosti sú:

- vážne ohrozenie zdravia a života detí, manžela/ky alebo blízkych príbuzných, kolegov, priateľov,
- svedectvo poranenia alebo úmrtia osoby v dôsledku nehody, fyzického násillia,
- vážne ohrozenie alebo poškodenie vlastného zdravia a života,
- spomienky z nasadenia pri mimoriadnych udalostiach alebo katastrofách,
- rukojemníctvo, únos, obeť,
- strelba s následkom ťažkého zranenia alebo smrti.

Pri pracovne náročných situáciách výrazne pôsobia faktory oslabujúce psychickú odolnosť vojaka. Patria sem:

- traumatické skúsenosti z osobného života,
- počet náročných nasadení, pracovné vyčerpanie,
- nasadenie s ohrozením života,
- nízka dôvera a tímovosť v jednotke,
- nedostatočná sociálna podpora v súkromnom živote,
- podceňovanie, negatívne hodnotenie práce nadriadeným.

Masívny stres nevedie iba k negatívnym dôsledkom. Niekedy naopak sa môže stať jedným z podnetov osobného rastu. Závažné stresory (bolesť, choroba) môžu človeku priniesť pozitívne zmeny v jeho správaní a prežívaní oproti stavom pred začiatkom pôsobenia stresora. Úspešné prekonanie ťažkostí spojených so stresom prináša úľavu, podieľa sa na zvýšení sebavedomia a môže byť cestou k dosiahnutiu vyššej kvality života. Vysoké nároky spojené s bolesťou a útrapami nútia človeka vydať zo seba maximum, dokonca prekročiť svoje možnosti, prekonať samého seba. Posttraumatický rast je pozitívna zmena v správaní a prežívaní človeka, charakteristickým dosiahnutím vyššej úrovne adaptácie, odolnosti a postojov k životu, ktorá je vyvolaná silným stresom. To, či u človeka dôjde k posttraumatickému rastu

POZNÁMKY

a rozvoju, záleží na type traumatickej udalosti, na sociálnych súvislostiach a na ich individuálnych charakteristikách. Pri bojovom strese a posttraumatickej stresovej poruche je dôležitá psychologická starostlivosť, ktorá spočíva v zahájení psychologickéj prvej pomoci a následnej realizácii debrífingu.

K odpútaniu sa od tiesnivých myšlienok je vhodné organizovať aktívnu činnosť za každých podmienok. V náročných situáciách najhoršie pôsobí na psychiku vojakov pasivita, dlhodobé čakanie, nejasnosť situácie a samota. Nepretržitý kontakt veliteľov a psychológov s vojakmi, taktný prístup, starostlivosť o uspokojovanie primárnych potrieb, povzbudzovanie a rozdávanie pozitívnej nálady, to všetko vzbudzuje odhodlanie, optimizmus, bojové nadšenie, dodáva silu a umožňuje prekonávať ťažkosti.

1. 5 Typy záťažových situácií

Pôsobením rôznych záťaží môže dôjsť k narušeniu psychickej rovnováhy. Toto pôsobenie sa prejavuje zmenou prežívania, uvažovania a správania. Tieto situácie sa rozlišujú z hľadiska závažnosti a možného prínosu k ďalšiemu vývoju potrebných kompetencií. Záťažové situácie majú pre vznik a vývoj psychických porúch rôzny význam. Človek sa s podnetmi záťažovej situácie vyrovná, adaptuje sa, zvládne ich bežnými adaptačnými mechanizmami, alebo vznikne stresová reakcia v rovine biologickej, psychologickéj, či behaviorálnej. Ak je človek v záťažovej situácii silno znepokojený, cíti sa ohrozený vo svojich fyziologických potrebách, hodnotách a sebavnímaní, reaguje aktívne (hnevom, útokom, útekem) alebo pasívne (úzkosťou, depresiou a pod.). Inú možnosť predstavuje snaha vyhnúť sa pôsobeniu stresorov. Zmyslom takejto odpovede je zníženie sprievodnej emočnej negatívnej tenzie a žiaduca zmena situácie. Z hľadiska vzniku a možných následkov sú za najčastejšie záťažové situácie považované frustrácia, deprivácia, konflikty, problémové situácie, stresové situácie, neprimerané úlohy a požiadavky.

Frustráciou sa rozumie situácia, kedy vonkajšie a vnútorné prekážky blokujú možnosť uspokojenia aktuálnych potrieb človeka. Ide o situáciu, keď je znemožnené dosiahnutie uspokojenia subjektívne dôležitej potreby. Táto situácia vyvoláva sklamanie a povzbudzuje reakcie zamerané na vyrovnanie bilancie. Jednou z bežných obranných reakcií proti sklamaniu je obmedzenie pozitívneho očakávania. Frustrácia môže byť prekonaná odložením uspokojenia, posilnením vytrvalosti a úsilia, zmenou motívu, či rezignáciou. Človek môže byť frustrovaný ako vonkajšími vplyvmi (reakciami blízkych ľudí, neočakávanými prekážkami, absenciou zdroja potenciálneho uspokojenia), tak aj vlastnými zábrami, neprimerane vysokým úsilím, nízkym sebahodnotením a slabou dôverou. Ľudia majú rozličnú **frustračnú toleranciu**, t. j. odolnosť voči frustrácii. Niektorí znášajú dlhobojšiu záťaž, iní sú neurotizovaní, rozladení a neschopní sústrediť sa už pri krátkodobej frustrácii. Nakonečný¹²⁾ rozdeľuje typy frustračných situácií podľa ich pôvodu na exogénne a endogénne. **Exogénne frustračné situácie** sú vyvolané vonkajšou prekážkou, ktorá

12) NAKONEČNÝ, M.: Psychologie, 2011.

môže mať formu fyzickej blokady (zamknutá miestnosť) alebo psychickej blokady (autoritatívny zákaz nejakej aktivity). **Endogénna frustrácia** je navodená vnútornou prekážkou, zábranou, či bariérou z rôznych dôvodov. Napríklad zo strachu, ktorý nedovolí človeku určité správanie (otvorene vyjadriť záporný názor o nadriadenom, vziať si niečo bez dovolenia a pod.).

Deprivácia je stav, kedy niektorá z biologických či psychických potrieb nie je uspokojovaná v dostatočnej miere, primeraným spôsobom a po dostatočne dlhú dobu. Deprivačná skúsenosť patrí k najzávažnejším záťažovým vplyvom. Závažná a dlhotrvajúca deprivácia môže viesť k narušeniu psychického vývoja, k nerovnomernému rozvoju niektorých zložiek osobnosti, či ku vzniku špecifických psychických odchýlok. Depriváciu rozdeľujeme na:

- podnetovú – chýba žiaduce množstvo a variabilita podnetov,
- fyzickú – nedostatok jedla a spánku, ktoré ohrozuje telesné aj duševné zdravie a pri dlhodobejšom trvaní môže viesť k závažnejšiemu poškodeniu organizmu,
- kognitívnu – nedostatok potrebného množstva kultúrnych podnetov,
- citovú – vzniká v dôsledku neuspokojenia potreby spoľahlivého a citového vzťahu,
- sociálnu – vyplýva z obmedzenia primeraného kontaktu s ľuďmi.

Konflikt patrí k bežným problémom, s ktorými sa človek opakovane stretáva. Konflikt znamená stret dvoch protikladných síl, zrážku protichodných, vzájomne nezlučiteľných tendencií, záujmov, cieľov, názorov a predstavuje destabilizujúci prvok v systéme. V prípade vnútorných intrapsychických konfliktov sa stretávajú vnútorné psychické sily, t. j. motívy. V dôsledku vonkajších interpersonálnych konfliktov je jedinec postavený pred nutnú voľbu medzi vonkajšími, vzájomne nezlučiteľnými tlakmi. Konflikt a frustrácia patria medzi denné nepríjemnosti. Obvykle narúšajú celkovú životnú pohodu, ale nepredstavujú závažnejšie záťažové faktory.¹³⁾ Obvykle rozlišujeme dva základné druhy konfliktov – vnútorné a vonkajšie:

- **Intrapersonálny (vnútorný) konflikt** sa týka nezlučiteľných, rovnako intenzívnych tendencií a osobnej morálky. Človek je nútený „vybrať si“ jednu z tendencií zavrhnúť a druhú realizovať.
- **Extrapersonálny (vonkajší) konflikt** sa týka medziľudských sporov vznikajúcich pri stretnutí protichodných záujmov.

Zložitejšia konfliktná situácia nastáva, keď sa určitý predmet, osoba vyznačuje súčasne príťažlivými i odpudzujúcimi znakmi. Spojenie odpudzujúcich a príťažlivých vlastností v jednom objekte je príkladom dvojznačnosti. V prípade takého vnútorného rozporného stretu hovoríme o **ambivalentnom konflikte**. Konfliktné situácie majú pre človeka rôzne zreteľné i skryté dôsledky. V zásade sú pozitívne aj negatívne. K **pozitívnym** dôsledkom konfliktov patria zmeny, a to všade tam, kde systém nebol funkčný a výhodný. Vyriešenie môže priniesť odstránenie príčiny sporov a ba-

13) VÁGNEROVÁ, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese, 2004.

POZNÁMKY

riér, celkové zblíženie, zlepšenie vzťahov a nadviazanie spolupráce. K **negatívnym** dôsledkom nevyriešených konfliktov patrí narušenie vzťahov a komunikácie medzi ľuďmi.

Problémové situácie predstavujú záťažové situácie, ktorých podstatou sú zvýšené nároky obsiahnuté v úlohách, ktoré je potrebné riešiť. Pre riešenie neštandardnej situácie nepostačujú doteraz zaužívané postupy a schémy. Rozlišujú sa dve skupiny problémových situácií:

- situácie adjustačného typu – vyžadujú zmenu zaužívaných spôsobov správania, prispôsobenie sa novým podmienkam,
- situácie kreatívneho typu – očakávajú osvojenie si nových skúseností, aby problémová situácia bola primerane vyriešená.

Neprimerané úlohy a požiadavky sú také, pri ktorých dochádza k preťažovaniu človeka množstvom požiadaviek nad rámec telesných a duševných síl. Neprimeranosť môže vzniknúť:

- požiadavkami, ktoré prekračujú sily človeka, nerešpektovaním zákonitosti činnosti organizmu,
- neuspokojovaním potrieb a ambícií, prejavuje sa vznikom chronickej únavy a vyčerpania, s tým súvisia i psychické depresie, rozladenosť, nuda, otrávenosť a pod. ¹⁴⁾

2 COPINGOVÉ STRATÉGIE ZÁŤAŽOVÝCH SITUÁCIÍ

Stratégie zvládania predstavujú rôzne prístupy, ktoré môže človek použiť pri riešení záťažovej situácie. Dôležitým kritériom pri výbere vhodnej copingovej stratégie je konkrétna záťažová situácia. Záťažové situácie a vyrovnanie sa s nimi závisí od individuálnych vlastností vojaka, od špecifik konkrétnej záťaže, a taktiež od prípravy na pôsobenie v záťažových podmienkach. Schopnosť efektívneho výberu copingových stratégií uľahčuje adaptáciu na náročné podmienky, s ktorými sa príslušníci ozbrojených síl stretávajú. Je dôležité rozpoznať, či využívanie copingových stratégií, ktoré si profesionálni vojaci vyberajú smeruje k pozitívnemu a úspešnému zvládnutiu, alebo sa záťažové situácie len prehlbujú a môžu viesť k vzniku porúch a chorôb psychického charakteru.

2.1 Copingové stratégie

Pre aktívny a vedomý spôsob zvládania stresu a záťažových situácií sa ustálil pojem „coping“. **Coping** (stratégie zvládania) sú spôsoby správania, ktorými človek dokáže odolávať stresu alebo stres prekonávať. Je to proces zvládania vonkajších i vnútorných požiadaviek, ktoré sú prežívané ako zaťažujúce alebo presahujúce možnosti človeka. Je to úsilie vysporiadať sa s vonkajšími i vnútornými požiadavkami a ich vzájomnými konfliktmi. Zväčša sa rozdeľujú podľa toho, či ide o zvládanie zamerané na cieľ alebo na proces. Modely zamerané na cieľ predstavujú úsilie

14) BRATSKÁ, M.: Zisky a straty v záťažových situáciách, 2001.

zmeniť či ovládnuť také faktory prostredia, ktoré sú vnímané ako stresujúce, alebo snahu zvládnuť či regulovať vlastné nepríjemné emócie vznikajúce v súvislosti so stresovou epizódou. Modely zamerané na proces reprezentujú tendencie stretnúť sa so stresorom alebo sa mu vyhnúť. Z terminologického hľadiska je dôležité rozlišovať adaptáciu a coping. Adaptácia sa vzťahuje k zvládaniu záťaže a coping sa uplatňuje v prípadoch, kedy je záťaž vzhľadom k odolnosti osobnosti nadlimitná a je potrebné vyvinúť zvýšené úsilie k vyrovnaniu sa so záťažou. Stratégie zvládania záťažových situácií sa rozdeľujú do nasledujúcich kategórií:

- stratégia hľadania informácií, ide o rozšírenie vedomostí o stresore,
- priama akcia,
- inhibícia (utlmenie činnosti) môže byť spôsobom zvládania, ktorému sa človek vyhne pri činnosti vedúcej k nebezpečenstvu,
- intrapsychická stratégia, pri ktorej ide o emocionálnu reguláciu napr. popieraním stresora, vyhýbaním sa mu a pod.,
- obracanie sa na druhých je stratégiou mobilizujúcou sieť sociálnej podpory medzi blízkymi a priateľmi.

Iným dôležitým mechanizmom pri zvládaní záťažových situácií je štýl zvládania. Vieme, že niektorí zvyknú v záťažovej situácii reagovať hystericky, neprímerane, afektívne, kým iní sú naopak schopní veľkú záťaž prekonať vyrovnane, bez výrazných vonkajších emocionálnych prejavov. Hartl a Hartlová¹⁵⁾ popisujú coping ako postup, pri ktorom je možné zvládať záťažové situácie:

- zameraním sa na určitý problém, na situáciu, ktorá vznikla a nájdenie spôsobu ako ju zmeniť alebo sa jej vyhnúť, napr. naučenie sa novej zručnosti,
- zameraním sa na uspokojenie, zmiernenie emócií, ktoré vyvoláva záťažová situácia, aj keď k zmene samotnej situácie nedochádza.

Ľudia majú tendenciu používať základné stratégie zvládania vo všetkých životných situáciách. Účinné zvládnutie vlastných emócií umožňuje človeku ukludnenie a dosiahnutie odstupu od problému. Pokiaľ ide o neadaptívne zvládanie záťaže, najčastejším príkladom sú konfrontačné spôsoby riešenia následkov záťažovej situácie agresiou a neúmerným riskovaním. Do tejto kategórie patria:

- ruminačná stratégia, pre ktorú je príznačné uzavretie sa do seba, neustále opakovanie si problému, trápením sa, popisovaním pocitov, bez pokusu situáciu meniť,
- vyhýbavá stratégia, ktorej podstata spočíva v požívaní alkoholických nápojov, hazardovaní, útočení na ostatných.

15) HARTL. P. - HARTLOVÁ, H.: Psychologický slovník, 2000.

POZNÁMKY

Podľa Prevendárovej ¹⁶⁾ medzi najúčinnějšíe stratégie zvládania záťažových situácií patria:

- **Stratégie zamerané na elimináciu príznakov** (psychických, fyziologických aj behaviorálnych) – napríklad zvládnutie príznakov prostredníctvom meditácie, ovládanie fyziologických príznakov pomocou progresívnej svalovej relaxácie alebo jogové formy hlbokého dychu. Každé zvyšovanie fyzickej odolnosti vytvára ochranu voči stresorom.
- **Stratégie zamerané na situácie** – aktívne konanie eliminujúce hrozbu. Záťaž možno eliminovať aj tým, že sa snažíme získať čo najviac informácií. Medzi stratégie zamerané na situáciu patrí aj zmena cieľa alebo vytýčenie nových cieľov. Ďalšou vhodnou stratégiou je vedomé vytesňovanie obvyklých vplyvov, prípadne vyhnutie sa ľuďom, ktorí vyvolávajú stresujúce situácie.
- **Stratégie zamerané na vlastné hodnotenie** – presvedčenia ako „toto nedokážem, nesmiem sklamať ostatných, to bude hanba“ v nás vytvárajú obrovský tlak zvnútra. Zvládanie negatívnych presvedčení, hodnotení a postojov zvyšuje odolnosť voči stresu. Práve zmenou zorného uhla je možné eliminovať tento druh záťaže, ktorý si vytvárame sami.
- **Stratégie zamerané na prevenciu** – v tejto oblasti je dôležitá psychohygiena. Patrí k nej dostatok odpočinku, primerané pracovné vypätie, spokojnosť so zamestnaním a celkovým životom, primerané uspokojovanie životných potrieb a pozitívne medziľudské vzťahy.

Dobříková ¹⁷⁾ nastoľuje spôsoby ako si poradiť so záťažovými situáciami:

- riešte problém ihneď, nezhrmažďujete v sebe negatívne emócie, budú vo vás narastať a živiť stresujúce myšlienky,
- pokiaľ cítite, že váš život je všedný, nudný a každý deň šedý, začnite premýšľať, ako ho môžete zmeniť, plánujte si aktívne víkendy, venujte sa rodine, deťom, vzdelávajte sa,
- určite si priority, každý deň je možné vykonať iba určitý počet aktivít, rozhodnite sa, čo je naozaj dôležité,
- využite skúsenosti z minulosti,
- pre telo je celodenná nečinnosť stresujúca, dbajte na každodenný pohyb, choďte sa prejsť do prírody alebo si zacvičte,
- doprajte si dostatok odpočinku, spánok je pre organizmus veľmi dôležitý,
- nesnažte sa splniť všetky požiadavky za každú cenu,
- pravidelne relaxujte,
- vytvorte si oporné systémy, priateľov, svoje záujmy a koníčky,

16) PREVENDÁROVÁ, J. a kol.: Nové výzvy k psychológii, 2017.

17) DOBRÍKOVÁ, P.: Zvládanie záťažových situácií, 2007.

- v prípade záťažovej situácie sa snažte reagovať primeraným spôsobom, zachovajte si „chladnú hlavu“,
- nepríjemné situácie vyriešte ako prvé, zbavíte sa tým dlhodobého stresu.

Jednou z podstatných charakteristík zvládania záťaže je účinnosť. Ľudia reagujú na záťaž rôznymi spôsobmi. Niektorí sa v situáciách zvýšenej či kumulovanej záťaže snažia upraviť pracovný režim, využiť rôzne postupy relaxácie a meditácie. K efektívnym copingovým stratégiám patrí rozčlenenie problémov na rad zvládnuteľných častí, stanovenie priorít riešenia a cieľov. Compas a kol.¹⁸⁾ rozdeľujú coping na kontrolovaný coping a automatické zvládacie reakcie na stresory. Kontrolované copingové stratégie sú založené na vedomom usmerňovaní automatických, okamžitých, fyziologických, psychologických a behaviorálnych odpovediach na stres. S ohľadom na časovú perspektívu sa rozlišuje coping reaktívny (zvládanie stresu, ktorý už nastal) a proaktívny (zameraný na potenciálne stresové situácie). Proaktívny coping je pozitívny, zameriava sa na ciele. Vychádza z presvedčenia o vlastných schopnostiach vyrovnávať sa s budúcimi výzvami a dosiahnuť ciele i za nepriaznivých okolností. U ľudí, ktorí úspešne zvládajú životné problémy a rôzne záťažové situácie sa objavili osobnostné charakteristiky, ktoré im výrazne pomáhajú v boji s ťažkosťami:

- subjektívna predstava vlastnej schopnosti kontrolovať priebeh diania, v ktorom sa daná osoba nachádza,
- optimizmus,
- zmysluplnosť života a zmysel pre humor,
- kladné sebahodnotenie,
- sebadôvera a sila vlastného ja,
- svedomitosť.¹⁹⁾

V súvislosti s adaptáciou na záťaž a so schopnosťou záťaž zvládať sa uplatňuje pojem **kompetencia**, ktorá vyjadruje oprávnenosť, povolanosť, pripravenosť. Kompetencie umožňujúce účinnú adaptáciu na životné záťažové situácie, súvisia s konceptami kvality života alebo zdravia.

Ďalším pojmom, ktorý má vzťah k zvládaniu záťaže predovšetkým v emocionálnej oblasti je **frustračná tolerancia**. Ide o schopnosť odolávať záťažovým situáciám bez vážnejšieho narušenia psychosomatickej rovnováhy pri kontakte s prekážkami blokujúcimi uspokojenie potrieb, čo vyvoláva pocit negatívneho emočného napätia. Prejavuje sa schopnosťou dlhšie znášať frustračný stav a pri vzniku frustrácie nie sú zjavné typické znaky frustračného správania.

Cieľom zvládania záťažových situácií je:

- zníženie úrovne toho, čo človeka v strese ohrozuje,
- tolerancia nepríjemných a negatívnych situácií,
- zachovanie si pozitívneho obrazu seba samého,
- zachovanie si duševnej rovnováhy,
- zlepšenie podmienok pri regenerácii duševných síl,
- pokračovanie v sociálnej interakcii v živote s druhými ľuďmi.

18) COMPAS, B. F. - CONNOR*SMITH, J. K. - THOMSEN, A. H.: Coping with stress during childhood and Adolescence, 2001.

19) KŘIVOHLAVÝ, J.: Psychologie zdraví, 2009.

POZNÁMKY

2. 2 Duševné zdravie

Jedným z najdôležitejších základných predpokladov na zvládnutie nárokov života a prostredia je nielen fyzické, ale i duševné zdravie. Duševné zdravie je súčasťou zdravia v jeho celistvosti, ktoré umožňuje v plnej podobe subjektívne prežívať a objektívne rozvíjať všetky pozitívne hodnoty života. Bašková²⁰⁾ definuje duševné zdravie ako subjektívnu pohodu, schopnosť vnímania, porozumenia a interpretácie prostredia, schopnosť adaptácie, komunikácie a úspechu v sociálnej interakcii, zmysluplnosť života, schopnosť pomôcť sám sebe a ostatným, byť kreatívnym a produktívnym členom spoločnosti.

Duševne zdravý človek má schopnosť prijímať a spracovať informácie, logicky myslieť a riešiť problémy. Je schopný plánovať a plány uskutočňovať, podieľať sa na zmenách, vytvárať nové veci. Aktívne sa zúčastňuje na dianí okolo seba. Duševne zdravý človek je citovo vyrovnaný, zvláda emócie a zároveň sa dokáže uvoľniť, dobre sa adaptuje na nové situácie. Dokáže pracovať a udržiavať partnerský vzťah, prispôbovať sa novým situáciám a primerane na ne reagovať.²¹⁾

V súvislosti s uvedenými poznatkami je dôležité uviesť disciplínu, ktorá sa zaoberá duševným zdravím. Ide o **psychológiu zdravia**, ktorá skúma zákonitosti vplyvu psychických dispozícií, funkcií a procesov na zdravie človeka. Hovorí sa o salutogennom princípe. Tento model umožňuje identifikovať a rozvíjať „nositeľov „zdravia, ktorí napomáhajú k udržaniu zdravia v zmysle well-being (bio-psychosociálne blaho). Ide o duševnú pohodu, životnú spokojnosť, radosť, či šťastie. Kebza²²⁾ definuje **well-being** ako „dlhodobý emočný stav, v ktorom je reflektovaná spokojnosť jedinca s jeho životom“. Kládne dôraz na hľadanie vzťahov medzi zdravím a stresom a zvládaním ťažkostí, na mobilizáciu celej osobnosti.²³⁾ Duševná pohoda sa často spája s duševným zdravím. Duševné zdravie úzko súvisí s vrozenými aj zdedenými predispozíciami, so spôsobom výchovy, spôsobmi zvládať psychickú záťaž. Psychickú pohodu tvoria emočné (pozitívne a negatívne emócie, šťastie, nálada) a kognitívne komponenty (životná spokojnosť, sebahodnotenie, zhoda medzi očakávanými a dosiahnutými životnými cieľmi). Za kritéria duševného zdravia sa považujú:

- primerané uspokojovanie potrieb (každý človek musí mať uspokojené potreby, či už ide o základné fyziologické potreby, ktoré sú pre život nevyhnutné alebo sekundárne potreby, medzi ktoré patria potreby bezpečia, istoty, lásky, prijatia, spolupatričnosti, uznania, úcty, sebarealizácie a sebatranscendencie),
- bezproblémová sociálna interakcia (ide o vzájomné pôsobenie človeka na iného človeka alebo skupinu, kde zaraďujeme dobré medziľudské vzťahy sprevádzané atribútmi ako vzájomná úcta, podpora, pomoc, korektnosť, komunikácia),

20) BAŠKOVÁ, M. a kol.: *Výchova k zdraviu*, 2009.

21) KAFKA, J. a kol.: *Mentálne zdravie, psychiatria a ošetrovateľstvo*, 2004.

22) KEBZA, V.: *Psychosociální determinanty zdraví*, 2005.

23) KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie zdraví*, 2009.

- schopnosť primeranej seberealizácie (naplnenie a rozvoj schopnosti človeka, je jednou z najvyšších sociálnych potrieb, má viesť človeka k tomu, aby robil to, na čo sa hodí),
- vnútorne integrovaná osobnosť (takíto ľudia prijímajú zodpovednosť za svoje prežívanie a správanie a zároveň akceptujú všetko pozitívne aj negatívne, sú kooperatívni, majú prosociálne správanie, rešpektujú názory iných ľudí),
- nevyhnutná miera autonómie pre naplnenie životných perspektív (pocit nenahraditeľnosti, dostatočná spolupráca, potreba mať veci pod kontrolou),
- prevzatie osobnej zodpovednosti (uvedomelosť a zodpovednosť za svoje konanie),
- realistické vnímanie sveta a tomu zodpovedajúca adaptabilita.

Psychická odolnosť je kvalita ľudskej psychiky, schopnosť nenechať sa vyviesť z miery, po odznení záťaže obnoviť pôvodný stav bojaschopnosti a kreatívne využiť poznatky s vynaložením úsilia adaptácie.²⁴⁾ Odolnosť voči záťaži je znakom efektívnej adaptácie v celom systéme osobnosť – prostredie i v jednotlivých podsystémoch. Psychickú odolnosť predstavuje:

- schopnosť klásť odpor a odolávať tlakom v širokom rozsahu (od miernej až po extrémnu záťaž) bez závažného narušenia funkcie psychického systému a voliť optimálne vzorce interakčného správania,
- schopnosť rýchlej, pružnej regenerácie systému (odstránenie narušenia rovnováhy, návrat k pôvodnému stavu),
- schopnosť zmeny systému osobnosti spočívajúcej vo využití získaných skúseností, prípadne nových osvojených poznatkov a zručností v stresovej situácii k zvládnutiu predošlých záťažových situácií,
- schopnosť pripravovať a využívať vonkajšie a vnútorné zdroje pre zvládanie životných nárokov a úloh,
- schopnosť cielene aktivovať osobný rozvoj k adaptácii na záťažové situácie,
- schopnosť akceptovať pozitívne i negatívne situácie vrátane telesných pocitov, nevyháňať sa im, nesnažiť sa ich kontrolovať za každú cenu. Táto schopnosť sa označuje ako flexibilita.

Psychický odolnejší človek, ktorý zodpovedá predstave silnej, zdatnej, výkonnej osobnosti má k dispozícii širší okruh podnetov a nárokov, s ktorými sa dokáže v bežnom živote bez vonkajších problémov efektívne vyrovnáť bez toho, aby došlo k narušeniu, vyčerpaniu, či zrúteniu adaptačných mechanizmov. Človek s vyššou psychickou odolnosťou v porovnaní s človekom s nižšou psychickou odolnosťou sa v každodennom živote cíti lepšie, výkonnejšie, stabilnejšie. Dokáže podávať výkony zodpovedajúce dispozíciám, má menej problémov v medziludských vzťahoch a menej zdravotných ťažkostí. Osobnostné charakteristiky, ktorými ľudia disponujú sú subjektívna predstava vlastnej schopnosti kontrolovať a riadiť priebeh diania,

24) PAULÍK, P.: Psychologie lidské odolnosti, 2017.

POZNÁMKY

v ktorom sa daná osoba nachádza, optimizmus, kladné sebahodnotenie, sebadôvera, sila vlastného ja a svedomitosť. Odolnosť v interakčnom ponímaní stresu spolu s objektívnymi parametrami situačných požiadaviek zohrávajú rozhodujúcu rolu v stanovení miery psychickej záťaže. Je potrebné odolnosť rozlíšiť na relatívne dlhodobú dispozičnú charakteristiku (súčasť adaptability) a aktuálnu úroveň adaptácie na záťaž tu a teraz čiže odolnosť ako kvalitu aktuálneho psychosomatického stavu. Z hľadiska adaptácie v bežnom živote rozlišujeme, či je potrebné dosiahnutie úrovne odolnosti postačujúce pre zvládnutie bežných každodenných problémov alebo je potrebné sa zamerať na potenciálne zvládanie náročnejších nepriaznivých okolností.

2. 3 Význam duševnej hygieny

Podobne ako telesná hygiena, súčasťou životného štýlu človeka je aj duševná hygiena, ktorá napomáha udržiavať celkové zdravie a je prostriedkom prevencie psychických porúch. **Psychohygiena** je interdisciplinárny odbor. Zaoberá sa skúmaním ľudí z hľadiska ich zaťaženia, a tiež prevenciou psychických chorôb a určením predpokladov pre optimálnu činnosť človeka pri duševnej práci. Je to tiež súbor poznatkov, ktorý sa zameriava na optimalizáciu pracovných podmienok a spôsobov ako sa vysporiadať s únavou a záťažou. Zaoberá sa problémami akými sú vyčerpanosť a zvýšená psychická záťaž. Jej hlavným cieľom je nadobudnutie duševnej rovnováhy a zdravý spôsob života po stránke psychickej aj fyzickej. Má naučiť človeka, aby bol spokojný sám so sebou, a aby nachádzal zmysel svojho života v každej svojej činnosti. Zameriava sa na možnosti autoregulácie človeka, pôsobenie na seba samého a na aktívne pretváranie svojho prostredia. Ťažisko má v psychickej regulácii, sebvýchove, v hygiene myslenia, predstáv, pozornosti a pod.

Duševná hygiena je zároveň prostriedkom k nadobúdaniu duševnej rovnováhy. Keď odhliadneme od faktorov dedičnosti a sústredíme sa na faktory prostredia, veľmi významná sféra, v ktorej sa kladú základy duševného zdravia jedinka a adekvátneho vývinu osobnosti je sféra medziľudských vzťahov. Prvoradú úlohu tu zohráva rodina, ktorá poskytuje človeku oporu, stabilitu, zázemie, citovú väzbu a výchovu. Psychohygiena je dôležitý faktor prevencie chorobnosti v psychicky náročných povolaniach akým je aj práca profesionálneho vojaka. Psychohygiena je duševná hygiena. Ide o súhrn podmienok potrebných na zabezpečenie duševného zdravia a psychickej pohody. Úlohou duševnej hygieny je prevencia a nie liečba ochorení. Dodržiavaním zásad psychohygieny sa dajú vyliečiť niektoré ľahšie duševné poruchy. Človek, ktorý je vyrovnaný a duševne zdravý priaznivo vplýva na svoje okolie. Nevyrovnaný človek naopak vnáša do medziľudských vzťahov podráždenosť a viac konfliktov. Významnou skutočnosťou je fakt, že poznaním a praktickým realizovaním psychohygieny sa zvyšuje vyrovnanosť človeka, ktorá má veľký vplyv na jeho subjektívnu spokojnosť. Duševná hygiena si kladie za úlohu nájsť rovnováhu vzhľadom k životnému (pracovnému, rodinnému, existenčnému) prostrediu.

K základným prostriedkom, ktoré ovplyvňujú duševnú hygienu patrí:

- životospráva,
- starostlivosť o zdravie,
- striedanie telesnej a duševnej činnosti, pravidelné cvičenie a pohyb,
- organizácia času,
- pestovanie medziľudských vzťahov,
- sebvýchova (autoregulácia), človek pôsobí sám v prospech vlastnej duševnej rovnováhy,
- cieľavedomý rozvoj vlastnej osobnosti,
- dlhodobé celoživotné úsilie.

Mnohí ľudia, ktorí trpia rôznymi formami neurózy, depresie, či inými psychickými poruchami si to často ani neuvedomujú. Sú situácie, kedy je psychická pohoda a duševné zdravie ohrozené, možno na určitú dobu alebo čiastočne narušené rôznymi záťažovými situáciami. Takéto obdobia sa považujú za „normálne“, a preto ľudia nevenujú pozornosť starostlivosti o svoje duševné zdravie. Ak sa stavy nepohody opakujú častejšie alebo sú príliš intenzívne, hrozí riziko prepuknutia psychickej choroby. V dôsledku uvedeného je nevyhnutnosťou, aby sme rozlišovali medzi duševnou poruchou, pri ktorej je potrebná pomoc odborníka – lekára, psychológa, psychiatra a medzi narušením duševného zdravia, psychickej rovnováhy, pri ktorých si každý dokáže pomôcť sám, a to na základe autoregulačných schopností uplatňovaných v procese psychohygieny.

Duševná hygiena je dlhodobý a cieľavedomý proces. Počas života sa menia podmienky, príčiny, ale jej podstata je rovnaká. Duševná hygiena poskytuje návod, ukazuje cestu, zlepšuje a udržiava duševné a telesné zdravie človeka. Duševne zdravý človek si je vedomý svojich slabých aj silných stránok, v zmysle čoho aj koná a stanovuje si ciele. Je spokojný sám so sebou, prijíma život so všetkými okolnosťami a snaží sa stále napredovať. Nachádza zmysel života v každej svojej činnosti, dokáže bez problémov čeliť záťažovým situáciám, vie vytvárať trvalé vzťahy a efektívne riešiť interpersonálne konflikty a v neposlednom rade dokáže milovať a odpúšťať.

3 ZÁVER

Závažným faktorom dnešnej doby je stresujúca povaha životného štýlu ľudí, hlavne reakcie na takmer všade vystupujúcu časovú tieseň. Strach zo sociálnej neistoty, nezamestnanosť, osamelosť, bezohľadná konkurencia, byrokracia, boj o status a prestíž, nesplniteľné záväzky, ľahostajnosť a otupenie medziľudských vzťahov, či každodenná frustrácia sú súčasťou nášho života.

Vojenské povolanie si vyžaduje psychosomatické nasadenie, od každého profesionálneho vojaka sa očakáva psychická stabilita a životná energia. Je nutné uvedomiť si, že pri tomto náročnom povolaní je potrebná regenerácia nielen fyzických, ale aj psychických síl. Plnenie náročných úloh prináša špecifické záťažové situácie oveľa

POZNÁMKY

častejšie ako je tomu v iných profesiách. Psychická odolnosť profesionálneho vojaka je nevyhnutnou podmienkou pre zvládanie záťažových situácií. Príprava vojakov na činnosť v zložitých a nebezpečných situáciách je implementovaná do výcviku, v rámci ktorého sú namodelované rôznorodé záťažové situácie. Ich zvládanie a riešenie si vojak osvojuje a skúsenosti prenáša do reálnych životných situácií. Upevnené a nadobudnuté poznatky a spôsoby reagovania sa vybavujú pri plnení vojenských úloh a operácií. Takýmto spôsobom si vojak formuje odolnosť voči psychickej záťaži. Samozrejme netreba zabúdať ani na súkromný život vojaka, ktorý sa tiež značnou mierou prenáša do pracovného prostredia, pretože k základným predpokladom úspešného zvládania záťaže patria kvalitné medziľudské vzťahy, zázemie a podpora rodiny. Vnútorne vyváženosť smeruje k harmónii v živote. Každý potrebuje nielen prácu, ale aj rodinu, priateľov a záujmy, príjemné aktivity a odpočinok.

Určitú mieru záťaže prinášajú do života aj pracovné úlohy, ktoré sa plnia v časovej tiesni, dlhodobo bez adekvátneho odpočinku, zastupovanie kolegov na funkcii, kumulovanie pracovných povinností, rôznorodosť a nejasnosť úloh. V takýchto náročných situáciách je potrebné využívať svoje silné stránky, byť vnútorne motivovaný aj napriek zlej nálade a negatívnym myšlienkam. Ak sa človek sústreďuje na pozitívne myslenie a uplatňovanie silných stránok osobnosti, v každodennom živote bude pociťovať prílev energie a radosti, ktoré robí z vlastného presvedčenia a s úplnou ľahkosťou. Tým sa zníži miera prežívaného stresu, zvýši sa angažovanosť a pracovný výkon.

Život prináša množstvo záťažových situácií. Každý z nás ich zažil a zvládol. Snažiť sa pochopiť zmysel toho, čo sa s nami deje, nezostať zlomený či duševne chorý a veriť, že situácia je zvládnuteľná, si vyžaduje silného a duševne vyrovnaného človeka. Človek si v akejkoľvek situácii uchováva postoj a presvedčenie, že svet je zrozumiteľný, zmysluplný a zvládnuteľný. Je potrebné, aby každý príslušník Ozbrojených síl SR dbal o svoje zdravie, fyzickú kondíciu a duševnú stránku, mal optimistický prístup k životu, kladné sebahodnotenie a schopnosť autonómneho sebariadenia a rozhodovania.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ATKINSON, L. a kol.: *Psychologie*. 1 vyd. Praha : Victoria publishing, 1995. ISBN 80-85605-35-X.

BAŠKOVÁ, M. a kol.: *Výchova k zdraviu*. Martin : Osveta, 2009. 227 s. ISBN 978-80-8063-320-2.

BRATSKÁ, M.: *Zisky a straty v záťažových situáciách : príprava na život*. 1. vyd. Bratislava : Práca, 2001, 325 s. ISBN 80-7094-292-4.

COMPAS, B. F. a kol.: Coping with stress during childhood and adolescence : Problems, progress and potential theory and research. Wadsworth. In: *Psychological Bulletin*, 127, 2001, č. 1, s. 87 - 127. ISSN 0033-2909.

DOBRÍKOVÁ, P.: *Zvládanie záťažových situácií. Ako si zachovať duševné zdravie*. Bra-

tislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2007. 126 s. ISBN 978-80-89271-20-7.

DZIAKOVÁ, O.: *Vojenská psychologie*. 1.vyd. Praha : Triton, 2009. 544 s. ISBN 978-80-7387-156-7.

HARTL, P. - HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. Praha : Portál, 2000.

HUBER, J. - BANKHOFER, H. - HEWSON, W.: *30 způsobů jak se zbavit stresu*. Praha : Grada, 2009, 120 s. ISBN 978-80-247-2486-7.

KAFKA, J. a kol.: *Mentálne zdravie, psychiatria a ošetrovatelstvo*. 1 vyd. Košice : Mercury-Smékal, 2004. 288 s. ISBN 80-89203-01-09.

KEBZA, V.: *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha : Academia, 2005. 263 s. ISBN 80-200-130-75.

KLIMEKOVÁ, A.: *„Burnout“ alebo Kde sa podel náš životný elán*. 1. vyd. Bratislava : Personálny úrad Ozbrojených síl Slovenskej republiky, 2007. 69 s. ISBN 978-80-89261-09-3.

KOPECKÁ, K. - KOPECKÝ, P.: *Zdravie a klinika chorôb*. Martin : Osveta, 1998. 695 s. ISBN 80-8063-010-0.

KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie zdraví*. Praha : Portál, 2009. 279 s. ISBN 978-80-7367-568-4.

NÁKONEČNÝ, M.: *Psychologie : Přehled základních odborů*. 1 vyd. Praha : Triton, 2011. 863 s. ISBN 978-80-7387-443-8.

PAULÍK, P.: *Psychologie lidské odolnosti*. 2. vyd. Praha : Grada, 2017. 368 s. ISBN 978-80-247-5646-2.

PRAŠKO, J.: *Jak se zbavit napětí, stresu a úzkosti*. 1 vyd. Praha : Grada, 2003. 204 s. ISBN 80-247-0185-5.

PREVENDÁROVÁ, J. a kol.: *Nové výzvy v psychologii*. 1. vyd. Silůvky : Palma. 2017. 238 s. ISBN 978-80-904620-0-7.

ŠTEFANOVIČ, J.: *Psychológia pre vojenské školy*. 1. vyd. Praha : Naše vojsko. 1992. 224 s. ISBN 80-206-0327-1.

VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha : Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.

VYHNALOVÁ, M.: *Kvalita života, životný štýl a psychológia zdravia*. 1 vyd. Bratislava : Personálny úrad Ozbrojených síl Slovenskej republiky, 2008. 58 s. ISBN 978-80-89261-24-6.

VYMĚTAL, J. a kol.: *Speciální psychoterapie*. 2. vyd. Praha : Grada, 2007. 400 s. ISBN 978-80-247-1315-1.

TIMKO, J.: *Voják v psychické zátěži*. 1. vyd. Praha : Naše vojsko, 1986. 256 s.

POZNÁMKY**TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**

1. Charakterizujte záťažové situácie v práci profesionálneho vojaka.
2. Objasnite faktory determinujúce vznik záťažových situácií.
3. Bojový stres vo vojenskej činnosti.
4. Popíšte pojem copingové stratégie.
5. Definujte význam duševnej hygieny.

TATÁRSKE VPÁDY NA ÚZEMÍ SLOVENSKA

Dňa 11. apríla 2021 ubehne 780 rokov od významnej bitky na rieke Slaná. V nej sa stretli uhorské vojská s kočovníckymi Mongolmi, v tej dobe nazývanými Tatári. Ich pomenovanie je odvodené od zastaraného názvu pre peklo – Tartaros. Vpád Tatárov mal byť totiž božím trestom za hriechy uhorských šľachticov.

V bitke pri rieke Slaná Mongoli drvivo porazili uhorského kráľa Bela IV. Po tejto bitke sa im uvoľnila cesta do Uhorského kráľovstva, ktoré vyrabovali a zanechali za sebou spúšť, z ktorej sa krajina dlho spamätávala. Kráľ Belo IV. však túto katastrofu využil na zveľadenie krajiny a zvýšenie jej obranyschopnosti výstavbou mnohých kamenných hradov. Uhorsko tak bolo lepšie pripravené na ďalšie hrozby zvonku, ako napríklad na druhý mongolský vpád v roku 1285.

Belo IV.

Tatársky vpád podľa kroniky Jána z Turca

Mongolská jazda

ISBN 978-80-89609-25-3

